

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2003:1

Toteutuvatko turvallisuustalkoot?

*Seurantaraportti kansallisen
rikosentorjuntaohjelman toteutuksesta*

Toteutuvatko turvallisuustalkoot?

*Seurantaraportti kansallisen
rikosentorjuntaohjelman toteutuksesta*

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-089-X
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
24.1.2003

<p>Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)</p> <p>Rikksentorjuntaneuvosto</p> <p>Ari-Matti Nuutila, puheenjohtaja Hannu Takala, pääsihteeri</p>	<p>Julkaisun laji Seurantaraportti</p>		
	<p>Toimeksiantaja Oikeusministeriö</p>		
	<p>Toimielimen asettamispäivä</p>		
<p>Julkaisun nimi Toteutuvatko turvallisuustalkoot? Seurantaraportti kansallisen rikksentorjuntaohjelman toteutuksesta</p>			
<p>Julkaisun osat Kuvailulehti, luovutuskirje, seurantaraportti, liitteet</p>			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Hyväksyessään kansallisen rikksentorjuntaohjelman 4.3.1999 valtioneuvosto edellytti, että siitä laaditaan seurantaraportti vuoden 2002 loppuun mennessä. Raportin valmistelu on annettu rikksentorjuntaneuvoston tehtäväksi oikeusministeriössä hyväksytyn seurantasuunnitelman mukaisesti.</p> <p>Ne kuusi ministeriötä, jotka valtioneuvoston periaatepäätöksessä sitoutuivat lähes puoleensataan toimeen rikollisuuden ehkäisemiseksi, ovat toteuttaneet ohjelmaa varsin mallikkaasti: lähes kaikkia toimia on ainakin ryhdytty valmistelemaan, vaikka toteutus saattaa olla kesken. Myös elinkeinotoiminta, järjestöt ja kirkko ovat monipuolisesti osallistuneet rikksentorjuntaohjelman toteutukseen.</p> <p>Ohjelman painopiste oli paikallisen, erityisesti kuntien rikksentorjuntayhteistyön kehittämisessä. Sisäasianministeriön selvitysten ja rikksentorjuntaneuvoston Suomen Kuntaliiton kanssa tekemän kyselyn perusteella voidaan todeta että noin kolmessa neljästä kunnasta oli luotu rikksentorjunnan yhteistyöverkosto ja kuntaa varten laadittu turvallisuussuunnitelma/rikksentorjuntaohjelma.</p> <p>Kaikkiaan ohjelma on käynnistänyt mittavan prosessin tai vauhdittanut sitä. Kuitenkin eräät periaatepäätöksen kohdat ja ohjelman tavoitteiden toteuttaminen edellyttävät, että ohjelman toteutusta jatketaan. Ohjelma tarvitsee tuekseen lisäinstrumentteja. Paikallisen turvallisuustyön kehittämisessä on tarvetta voimakkaammalle valtiolliselle ohjaukselle ja tuelle mm. yhteistyöverkostojen vakiinnuttamiseksi ja alueellisen yhteistyön kehittämiseksi. Jatkoa koskevia suosituksia ovat lisäksi mm. väkivallan keskeiset osa-alueet kattavan erityisohjelman valmistelu ja resurssitarpeiden ratkaiseminen.</p>			
<p>Avainsanat: (asiasanat) Rikksentorjunta, kriminaalipolitiikka, kansallisen rikksentorjuntaohjelma, seuranta, turvallisuus, rikksentorjuntaneuvosto</p>			
<p>Muut tiedot Yhteyshenkilö oikeusministeriössä Mervi Hyvärinen</p>			
<p>Sarjan nimi ja numero Lausuntoja ja selvityksiä 2003:1</p>	<p>ISSN 1458-7149</p>	<p>ISBN 952-466-089-X</p>	
<p>Kokonaissivumäärä</p>	<p>Kieli suomi</p>	<p>Hinta</p>	<p>Luottamuksellisuus Julkinen</p>
<p>Jakaja Oikeusministeriö</p>	<p>Kustantaja Oikeusministeriö</p>		

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET

Utgivningsdatum
24.1.2003

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Rådet för brottsförebyggande Ari-Matti Nuutila, ordförande Hannu Takala, generalsekreterare	Typ av publikation Uppföljningsrapport	
	Uppdragsgivare Justitieministeriet	
	Datum då organet tillsattes	
Publikation (även den finska titeln) Trygga tillsammans? En uppföljningsrapport om fullföljandet av det nationella programmet för brottsförebyggande (Toteutuvatko turvallisuuustalkoot? Seurantaraportti kansallisen rikoksentorjuntaohjelman toteutuksesta)		
Publikationens delar Presentationsblad, överlåtelsebrev, uppföljningsrapport, bilagor		
Referat När statsrådet godkände det nationella programmet för brottsförebyggande den 4 mars 1999, förutsatte man att en uppföljningsrapport om programmet skulle göras upp före slutet av 2002. Beredningen av rapporten ålades rådet för brottsförebyggande enligt en uppföljningsplan som godkänts vid justitieministeriet. De sex ministerier som enligt statsrådets principbeslut förband sig att vidta nästan ett femtiotal åtgärder för förebyggande av kriminalitet har fullföljt programmet på ett högst föredömligt sätt: beredningen av nästan samtliga åtgärder har åtminstone inletts, även om genomförandet ännu kan pågå. Även näringslivet, organisationerna och kyrkan har allsidigt deltagit i fullföljandet av programmet för brottsförebyggande. Tyngdpunkten i programmet låg på utvecklandet av ett lokalt, i synnerhet kommunalt, samarbete för brottsförebyggande. På grundval av inrikesministeriets utredningar och en rundfråga som genomfördes av rådet för brottsförebyggande tillsammans med Finlands Kommunförbund kan det konstateras att i ca tre kommu ner av fyra hade ett samarbetsnätverk för brottsförebyggande byggts upp och en plan för trygghet/brottsförebyggande gjorts upp. Allt som allt har programmet startat en omfattande process eller påskyndat den. Men vissa punkter i principbeslutet och uppnåendet av målen för programmet kräver att programmet även i fortsättningen fullföljs. Programmet behöver ytterliga instrument som stöd. I utvecklandet av det lokala arbetet för trygghet finns det behov av intensivare statlig styrning och stöd när det gäller att bl.a. konsolidera samarbetsnätverken och utveckla det regionala samarbetet. Det rekommenderas dessutom för framtiden bl.a. att ett särskilt program som täcker de väsentligaste sektorerna för våld skall beredas och att frågan om resursbehov skall lösas.		
Nyckelord Brottsförebyggande, kriminalpolitik, nationellt program för brottsförebyggande, uppföljning, trygghet, rådet för brottsförebyggande		
Övriga uppgifter Kontaktperson i justitieministeriet Mervi Hyvärinen		
Seriens namn och nummer Utlåtanden och utredningar 2003:1		ISSN 1458-7149
		ISBN 952-466-089-X
Sidoantal	Språk finska	Pris
		Sekretessgrad Offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Valtioneuvosto hyväksyi 4.3.1999 periaatepäätöksen kansalliseksi rikosentorjuntaohjelmaksi. Ohjelman tarkoitus on ollut aktivoida valtiovallan ohella rikosentorjuntaan mukaan entistä tietoisemmin kunnat, elinkeinoelämä, kirkko, kansalaisjärjestöt ja yksittäiset kansalaisetkin. Painopiste on paikallisessa rikosentorjunnassa. Periaatepäätöksen sisältämien julkisen vallan toimien toteutuksesta ovat vastanneet oikeus-, opetus-, sisäasiain-, sosiaali- ja terveys-, työ- sekä ympäristöministeriö. Ohjelman tavoitteena on ollut luoda yhteinen toimintapolitiikka rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden edistämiseksi niin, että vaikutukset rikollisuuteen otetaan huomioon kaikessa julkisessa päätöksenteossa.

Periaatepäätöksen mukaan ohjelman toteutuksen seuranta on kuulunut oikeusministeriölle. Sen on kuulunut laatia seurantaraportti valtioneuvostolle vuoden 2002 loppuun mennessä. Raportin valmistelu annettiin rikosentorjuntaneuvoston tehtäväksi. Neuvosto on koonnut seurantatiedot oikeusministeriössä hyväksytyyn seurantasuunnitelman mukaisesti.

Rikosentorjuntaneuvoston jäsenet, sekä nykyiseltä että edeltäneeltä toimikaudelta, ovat aktiivisesti edistäneet ohjelman toteutumista ja tuottaneet tämän seurantaraportin aineistoa. Raportti hyväksyttiin neuvoston kokouksessa 20.11.2002 työvaliokunnan ja sihteeristön viimeisteltäväksi.

Saatuun raportin suositukseen jatkotoimiksi valmiiksi rikosentorjuntaneuvosto luovuttaa kunnioittavasti sen oikeusministeriölle.

Helsingissä 24 päivänä tammikuuta 2003

Rikosentorjuntaneuvoston puheenjohtaja

Ari-Matti Nuutila

Pääsihteeri

Hannu Takala

SISÄLTÖ

YHTEENVETO	3
1 JOHDANTO	6
1.1 KANSALLISEN RIKOKSENTORJUNTAOHJELMAN TAUSTA	6
1.2 OHJELMAN TOTEUTTAMINEN.....	7
1.3 OHJELMAN SEURANTA.....	8
2 JULKISEN VALLAN TOIMET	10
2.1 OIKEUSMINISTERIÖ.....	10
2.2 SISÄASIANMINISTERIÖ.....	14
2.3 OPETUSMINISTERIÖ.....	18
2.4 SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ.....	22
2.5 TYÖMINISTERIÖ	26
2.6 YMPÄRISTÖMINISTERIÖ.....	30
3 MUUT KANSALLISEN TASON TOIMIJAT.....	32
3.1 KAUPPA.....	32
3.2 VAKUUTUSALA.....	33
3.3 KIRKKO.....	34
3.4 RIKOKSENTORJUNTANEUVOSTOSSA EDUSTETUT YHDISTYKSET JA KANSALAIJÄRJESTÖT.....	35
3.4.1 Suomen Kuntaliitto ry.....	35
3.4.2 Suomen Mielenterveysseura.....	36
3.4.3 Förbundet Hem och Skola i Finland rf.....	37
4 PAIKALLINEN RIKOKSENTORJUNTA	38
4.1 KUNTIEN RIKOKSENTORJUNTAOHJELMAT	38
4.2 SUURTEN KAUPUNKIEN TURVALLISUUSSTRATEGIAT	41
Helsinki.....	43
Espoo.....	44
Vantaa.....	44
Tampere	45
Turku.....	46
Lahti.....	47
4.3 TOTEUTUVATKO TURVALLISUUSTALKOOT PAIKALLISESTI? –KYSELYN TULOKSIA.....	48
4.4 VALTIOLLINEN TUKI PAIKALLISEN RIKOKSENTORJUNNAN EDISTÄMISEKSI.....	50
4.4.1 Ohjelmasta tiedottaminen ja muu rikoksentorjunnan tietopalvelu.....	50
4.4.2 Valtionavustukset paikallisiin rikoksentorjuntahankkeisiin.....	52
5 ARVIOINTI.....	55
5.1 VIIME VUOSIEN RIKOLLISUUSKEHITYKSESTÄ.....	55
5.2 OHJELMAN SISÄLTÄMIEN TOIMIEN TOTEUTUMINEN	57
5.2.1 Julkisen vallan ja kansallisen tason toimet.....	57
5.2.2 Paikallinen taso.....	59
5.3 OHJELMAN TAVOITTEIDEN JA PERIAATTEIDEN TOTEUTUMINEN	62
6 EHDOTUS JATKOTOIMIKSI.....	64
LIITTEET	68
LIITE 1: OIKEUSMINISTERIÖN TUKEMAT PAIKALLISET RIKOKSENTORJUNTAHANKKEET 1998-2002	68
LIITE 2: POLIISIN TIEToon TULLEET PAHOINPITELYRIKOKSET , VARKAUSRIKOKSET , VAHINGONTEOT ...	72
LIITE 3: TOTEUTUVATKO TURVALLISUUSTALKOOT PAIKALLISESTI? –KYSELYN TULOKSIA	74

YHTEENVETO

Valtioneuvoston 4.3.1999 hyväksymä periaatepäätös kansalliseksi rikoksantorjuntaohjelma sisältää lukuisia toimia ja periaatteita, jotka on tarkoitettu toteutettavaksi kansallisella tasolla julkisen vallan ja muiden keskeisten toimijoiden edistämänä sekä paikallistasolla kunnissa laajalla yhteistyöllä. Tarkoitus on ollut aktivoida valtiovallan ohella rikoksantorjuntaan osallistumaan entistä tietoisemmin kunnat, elinkeinoelämä, kirkko, kansalaisjärjestöt, jopa yksittäiset kansalaiset. Painopisteenä on paikallinen rikoksantorjunta. Periaatepäätöksen sisältämien julkisen vallan toimien toteutuksesta ovat vastanneet oikeus-, opetus-, sisäasiain-, sosiaali- ja terveys-, työ- ja ympäristöministeriö. Ohjelman tavoitteena on ollut luoda yhteinen toimintapolitiikka rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden edistämiseksi niin, että vaikutukset rikollisuuteen otetaan huomioon kaikessa julkisessa päätöksenteossa.

Rikoksantorjuntaneuvosto on seurannut ohjelman toteutumista muun muassa ministeriöille ja neuvostossa edustettuina oleville yhteisöille lähettämillään kyselyillä sekä Suomen Kuntaliiton kanssa yhteistyössä kuntiin lähetetyllä tiedustelulla. Tämä seurantaraportti ei pyri arvioimaan ohjelman vaikutuksia rikollisuuteen.

Ministeriöt ovat yleisesti ottaen ryhtyneet kiitettävästi niihin toimiin, joihin periaatepäätös on ne sitouttanut. Kaikkiaan toimia oli nelisenkymmentä. Periaatepäätöksessä mainituista julkisen vallan toimista erityisesti seuraavat edellyttävät vielä lisätoimia ja toteutumisen arviointi jatkoseurantaa:

- oikeusministeriön toimialalla rikollisuusvaikutusten huomioon ottamista koskevien valmisteluohjeiden toteutus ja seuranta; myös vapautuvien vankien jälkihuollon järjestäminen nykyistä paremmin edellyttää vielä runsaasti jatkotoimia
- sisäasiainministeriön toimialalla tiedostojen käytön parantaminen rikollisuuden ehkäisyn suunnitteluun, harvaanasuttujen alueiden hälytysvalmiuden parantaminen ja naapuriavun järjestäminen lähipoliisitoiminnan yhteydessä
- opetusministeriön toimialalla erityisopetuksen saatavuuden turvaaminen jatkossakin ja oppilashuollon ja oppilaanohjauksen resurssointi
- sosiaali- ja terveysministeriön toimialalla kasvatus- ja perheneuvolapalvelujen riittävyyden turvaaminen kaikissa kunnissa; myös psyykkisesti sairaiden väkivaltarikollisten tuetun avohoidon mahdollisuuksien selvittäminen
- työministeriön toimialalla hyvät käytännöt etnisten vähemmistöjen rikollisuuteen liittyviin ongelmiin
- ympäristöministeriön toimialalla turvallisen kaupunkiympäristön julkaisu-, koulutus- ja seurantatoiminta.

Muiden kansallisen tason toimijoiden kuten kaupan, vakuutusalan ja muun elinkeinoelämän, järjestöjen sekä kirkon toiminnassa kansallista rikoksantorjuntaohjelmaa on edistetty monin eri tavoin. Työ on ollut laaja-alaista ja konkreettista.

Kansallisessa rikoksantorjuntaohjelmassa painotetaan kunnissa ja paikallistasolla tapahtuvaa rikoksantorjuntaa. Tavoitteena on ollut, että kaikkiin kuntiin laaditaan rikoksantorjuntaohjelmat. Joulukuussa 2002 turvallisuussuunnitelmat kattoivat jo 316 kuntaa (60 kihlakuntaa) ja sisäasiainministeriön arvion mukaan vuoden 2003 loppuun mennessä ohjelmat kattavat koko kuntakentän. Rikoksantorjuntaohjelmien laatiminen on useimmissa kunnissa ollut kiinteä poikkihallinnollinen yhteistyöprojekti, joka jo it-

sessään on edistänyt paikallistason yhteistyötä ja kansalaisaktiivisuuttakin rikosentorjunnassa.

Kunnat ovat kuitenkin edenneet huomattavan eri tahtiin. Koko maata ajatellen tilanne olisi luonnehdittavissa lähinnä siten, että yhteistyöverkostot on synnytetty ja suunnitelmia laadittu, mutta toteutus on vasta alullaan. Useiden kuntien rikosentorjuntastrategiat toteuttavatkin tämäntyyppistä prosessiajattelua. Myös julkisen sektorin ja muiden tahojen kumppanuusyhteistyössä on edelleen paljon kehitettävää erityisesti paikallistasolla.

Kokonaisuutena ohjelma on ollut mittava prosessi. Ministeriöt ovat toteuttaneet tai ainakin ryhtyneet toteuttamaan kymmenittäin toimia rikollisuuden ehkäisemiseksi. Ohjelma on tiivistänyt valtionhallinnon ulkopuolisten kansallisten toimijoiden yhteistyötä ja elinkeinotoiminta, järjestöt ja kirkko ovat ohjelmakaudella käynnistäneet mittavan määrän erilaisia hankkeita rikollisuuden ehkäisemiseksi. Paikallisessa rikosentorjunnassa on synnytetty kohta kaikkiin maan kuntiin yhteistyöverkostot. Valtaosassa maan kuntia on jo valmiit turvallisuussuunnitelmat/rikosentorjuntaohjelmat. Niiden mukaisesti on käynnistetty tai ainakin päätetty käynnistää mittava määrä erilaisia rikosentorjuntahankkeita ja koordinoitu käynnissä olevia. Raportissa kuvataan, mitä kaikkea ohjelma on saanut aikaan ja ohjelma kaudella tapahtunut.

Yhteisen toimintapolitiikan saavuttamiseksi tarvitaan kuitenkin vielä runsaasti toimia. Kehittämistä on myös tiedon välittämisessä toimijoiden kesken. Rikollisuuden ehkäisyssä viranomaisten ja muiden tahojen yhteisinä tavoitteina, joihin eri toimilla koordinoitusti tähdätään, tulisi jatkossa entistäkin painokkaammin olla

- lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen sekä nuorten rikoskierteen katkaiseminen varhaisen puuttumisen periaattein
- toimet päihteiden käytön ja niihin liittyvän rikollisuuden vähentämiseksi
- muu syrjäytymisen ehkäisy
- arkiympäristössä kohdattavan rikollisuuden vähentäminen ja turvallisuuden lisääminen
- vankien jälkihuollon kehittäminen yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi ja uusintarikollisuuden vähentämiseksi.

Seuranta on osoittanut – erityisesti kun kulunutta kautta peilataan myös kansainväliin virtauksiin rikosentorjunnassa – eräitä kehittämistarpeita. Kehittämistarpeet ovat osaksi erilaisia paikallisen turvallisuuden edistämisessä ja tarkasteltaessa rikollisuuden ehkäisyä valtiollisesta näkökulmasta. Avainkysymys on saada näkökulmat kohtaamaan. Paikallisen ja kansallisen tason toimijoiden kokemukset kehittämistarpeista sekä kansainvälinen rikollisuuden ehkäisyyn kehitys huomioon ottaen esitetään kansallisen rikosentorjuntaohjelman jatkotoimiksi seuraavaa:

Kansallinen rikosentorjuntaohjelma tarkoitettiin prosessiksi, joka ei pääty seurantaraportin laatimiseen. Seuranta ei ole tuonut esiin asioita, joiden perusteella rikosentorjuntaohjelman linjauksia olisi arvioitava siten vääräksi, että niiden toteutuksesta olisi syytä luopua. ***Ohjelman toteutusta on syytä jatkaa.***

Ohjelma tarvitsee ***tuekseen lisäinstrumentteja***, jotka pitäisivät sen käynnistämää kehitystä yllä ja tehostaisivat sen toteutusta ja toivottuja vaikutuksia rikollisuuden ehkäisyyn. Yhteistyön vakiinnuttaminen, alueellisuuskysymykset ja rikosentorjunnan te-

totalidon lisääminen ovat jatkon kannalta keskeisiä kysymyksiä. Paikallisen turvallisuustyön kehittämisessä näyttäisi ollen tarvetta voimakkaammalle valtiolliselle ohjaukselle ja tuelle

- yhteistyöverkostojen vakiinnuttamiseksi ja paikallisten rikosentorjuntayhteistyön ja siihen lähisukuisten ohjelmien ja yhteistyöjärjestelmien paremmaksi koordinoimiseksi
- alueellisen yhteistyön luomiseksi
- turvallisuusyhteistyöhön osallistuvien kouluttamiseksi
- hyvien käytäntöjen yleistämiseksi ja
- turvallisuuden tilaa koskevien indikaattorien kehittämiseksi

Valtiollisen kriminaalipolitiikan näkökulmasta näyttäisi tärkeältä voida selkeämmin määritellä sellaisia rikollisuusongelmia, joissa erityisesti toivotaan saatavan aikaan näkyviä muutoksia rikosten ja niiden aiheuttamien vahinkojen vähentymisenä. Suomen rikollisuuden selvin ongelma-alue kansainvälisissä vertailuissa on runsas vakava väkivalta. Sen vähentämiseksi *tarvittaisiin rikosentorjuntaohjelman rinnalle erityisohjelmaa, joka kattaisi väkivallan keskeiset osa-alueet* (ainakin nuorisoväkivallan, parisuhdeväkivallan ja työtehtävissä kohdatun väkivallan, joissa viimeaikainen kehitys viittaisi ongelmien jopa pahentuneen). Ohjelman valmistelu ja toteutuksen koordinointi olisi luontevaa antaa rikosentorjuntaneuvostolle.

Kansallinen rikosentorjuntaohjelma on käynnistänyt prosessin, jossa väestön turvallisuusodotukset ovat kasvaneet, tietoisuus mahdollisuuksista vaikuttaa rikollisuusongelmiin ehkäisemällä niitä on yleistynyt ja viranomaisten odotetaan toimivan. Rikosentorjuntaohjelmaa on toteutettu huomattavan niukoin taloudellisin panostuksin. Seuranta on osoittanut sellaisia *resurssointitarpeita*, jotka pitäisi ratkaista jatkossa.

Tulevaan hallitusohjelmaan olisi syytä sisällyttää lausuma rikosentorjuntaohjelman toteutuksen jatkamisesta ja ohjelmaa täydentävän väkivallan vähentämishjelman laatimisesta.

1 JOHDANTO

1.1 Kansallisen rikosentorjuntaohjelman tausta

Rikosentorjuntaneuvon edeltäjä, rikosentorjunnan neuvottelukunta teki loppuvuodesta 1996 oikeusministeriölle aloitteen kansallisen rikosentorjuntaohjelman valmistelun aloittamiseksi. Taustalla oli Ruotsissa kesällä hyväksytty vastaava ohjelma *Allas vårt ansvar* (Ds 1996:59), mutta muuallakin oli rikosentorjunnan kehittämiseksi laadittu tai valmistella kansallisia strategioita. Ohjelmaluonnoksen valmistelu annettiin rikosentorjunnan neuvottelukunnan tehtäväksi oikeusministeriön kirjeellä 24.1.1997. Toimeksiantamassa oikeusministeriö vahvisti ohjelman tavoitteeksi saada aikaan valtion eri hallinnonalojen, kuntien, elinkeinotoiminnan, kansalaisjärjestöjen ja väestön yhteinen toimintapolitiikka rikosten ehkäisemiseksi ja turvallisuuden lisäämiseksi.

Jo aloitteen taustamuistiossa korostettiin, että ohjelman laatiminen on suunniteltava prosessiksi, jossa ohjelman tavoitteet välittyvät tulevaan toimintaan. Tätä periaatetta toteutettiin muun muassa siten, että ohjelman valmisteluun pyrittiin ottamaan mukaan mahdollisimman laajalti niitä tahoja, jotka tulisivat olemaan vastuussa suositusten toteutuksesta.

Ruotsin rikosentorjuntaohjelmaa käytettiin valmistelussa tausta-aineistona. Se suomenmennettiin ja sen soveltuvuudesta Suomen oloihin pyydettiin lausuntoja. Suomen ohjelmalla onkin ilmeisiä yhtäläisyyksiä ruotsalaiseen, mutta myös olennaisia, paljolti juuri valmisteluprosessista johtuneita eroja.

Ohjelmaluonnosta valmisteltiin aluksi suppeahkossa työryhmässä, joka laati suunnitelman siitä, millaisia asioita ohjelma tulisi käsittämään ja millaisia selvityksiä sen tausta-aineistoksi tuotettaisiin. Valmisteluprosessia ohjasi rikosentorjunnan neuvottelukunta, jossa asian kannalta tärkeät tahot olivat monipuolisesti edustettuina. Sellaisia keskeisiä kysymyksiä kuin paikallisen rikosentorjunnan järjestämistä ja koulujen roolia rikollisuuden ehkäisyssä selvitettiin työryhmissä, joissa oli edustettuina ne tahot, jotka käytännössä tulisivat toteuttamaan suosituksia.

Tavoitteensa, yhteisen toimintapolitiikan, kehittämisen vuoksi ohjelmaa valmisteltiin konsensus-henkisesti: siihen ei sisällytetty asioita, joista ei näyttäisi saavutettavan riittävää yhteisymmärrystä ja siten aitoa sitoutuneisuutta ohjelman toteutukseen. Toinen valmistelua ohjannut periaate oli pyrkiä välttämään sisällyttämästä ohjelmaan asioita, joiden vaikuttavuuteen rikollisuuden ehkäisyssä voidaan tutkimuksen perusteella suhtautua epäillen. Ohjelmaa valmisteltaessa olikin saatavissa tutkimusyhteenvetoja rikosentorjunnan eri menetelmillä saavutetuista tuloksista.

Ohjelmaluonnos luovutettiin oikeusministeriölle 16.9.1998. Oikeusministeriö pyysi luonnoksesta lausuntoja noin neljäntäkymmeneltä valtionhallintoa, kuntasektoria ja järjestöjä edustaneelta taholta. Hyvin myönteisen palautteen jälkeen luonnosta muokattiin eräissä yksityiskohdissaan. Alkuvuodesta 1999 valtioneuvostossa hiottiin periaatepäätöksenä hyväksytty ohjelma.

Suppeassa, ministeriöitä sitovassa merkityksessä kansallisella rikosentorjuntaohjelmalla tarkoitetaan valtioneuvoston 4.3.1999 tekemää periaatepäätöstä. Laajasti ottaen

ohjelma tuli käsittämään tiiviin periaatepäätöksen ja sitä perustelevan, rikoksantorjuntaa yleisemminkin esittelevän rikoksantorjunnan neuvottelukunnan laatiman muistion. Näistä laadittiin yhteisjulkaisu *Turvallisuustalkoot. Kansallinen rikoksantorjuntaohjelma* (Oikeusministeriö. *Yleisen osaston julkaisusarja 2/1999*), joka käännettiin ja julkaistiin myös ruotsiksi ja englanniksi. Ohjelmaan liittyi lisäksi valmistelussa käytettyä ja ohjelmaa tukevaa oheismateriaalia. Julkaistua oheismateriaalia on muun muassa rikoksantorjunnan käsikirja *Rikoksantorjunnan strategioita Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa* (John Graham – Trevor Bennett, toimittanut ja uudistanut Mikael Scheinin. *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 156, 1998*). Alkuperäisteos käännettiin rikoksantorjunnan neuvottelukunnan toimesta ja päivitettiin ohjelmaa tukevaksi tutkimusaineistoksi ja käytännön oppaaksi rikoksantorjunnan suositeltavista menetelmistä. Muutakin valmistelutyössä koottua ja käytettyä aineistoa on julkaistu artikkeleina ja monisteina.

Ohjelman valmistelu prosessina ja kuullen toteutuksesta vastaavia tahoja merkitsi sitä, että monia asioita ryhdyttiin toteuttamaan jo ennen valtioneuvoston periaatepäätöstä. Esimerkiksi paikallisen rikoksantorjunnan kehittämistä selvittäneen työryhmän työhön osallistuneista kaupungeista parissa ruvettiin jo tämän työn yhteydessä valmistelemaan paikallisen rikoksantorjuntayhteistyön organisoimista. Eräiden muidenkin hankkeiden käynnistymisellä oli mitä suurimmalla todennäköisyydellä ainakin välillinen yhteys ohjelman valmisteluun.

Esimerkkinä asioista, jotka käynnistyivät ennen valtioneuvoston periaatepäätöstä ja joiden yhteys rikoksantorjuntaohjelmaan voidaan varmuudella osoittaa, on paikallisen rikoksantorjunnan avustusjärjestelmä. Oikeusministeriö myönsi jo vuonna 1998 ”starttirahoja” paikallisiin hankkeisiin. Aloite avustusjärjestelmästä tuli rikoksantorjunnan neuvottelukunnalta. Vastaava, joskin taloudellisesti olennaisesti merkittävämpi, tukijärjestelmä oli Ruotsissa päätetty ottaa osaksi sikäläisen ohjelman toimeenpanoa.

1.2 Ohjelman toteuttaminen

Kansallinen rikoksantorjuntaohjelma hyväksyttiin pääministeri Paavo Lipposen ensimmäisen hallituksen kaudella. Ohjelma sisällytettiin Lipposen II hallitusohjelmaan maininnoin: "Rikoksantorjunnassa tehostetaan paikallisia toimenpiteitä ja edistetään perheiden, koulun, seurakuntien, elinkeinoelämän, kansalaisjärjestöjen, poliisin ja muiden viranomaisten yhteistoimintaa ja erityistä huomiota kiinnitetään perheväkivallan torjumiseen".

Ohjelman toteutus on valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaisesti kuulunut erityisesti oikeus-, opetus-, sisäasiain-, sosiaali- ja terveys-, työ- sekä ympäristöministeriön vastuulle. Ministeriöiden tehtävänä on ollut huolehtia siitä, että päätöksessä hyväksytyt kannanotot otetaan huomioon niiden toiminnassa ja sen suunnittelussa. Edelleen ministeriöiden on kuntien ja muiden yhteistyötahojen kanssa pitänyt pyrkiä neuvotellen huolehtimaan, että nämä toiminnassaan ottavat huomioon periaatepäätöksen linjaukset. Ohjelma tarkoitettiin toteutettavaksi kansallisella tasolla julkisen vallan ja muiden keskeisten toimijoiden edistämänä sekä paikallistasolla kunnissa laajalla yhteistyöllä. Painopisteenä on paikallinen rikoksantorjunta.

Tarkoituksena ei ollut muuttaa viranomaisten tehtäviä eikä valtion ja kuntien tehtäväjakoja. Ohjelma luonnehdittiin säästöohjelmaksi; rikollisuutta ja siitä aiheutuvia menetyksiä on katsottu voitavan vähentää tehostamalla viranomaisten yhteistyötä ja käyttämällä tehokkaammin olemassa olevia voimavaroja.

Rikoksentorjuntaneuvoston tehtävänä on ollut edistää ohjelman toteutusta muun muassa ohjelmasta tiedottamalla ja asiantuntemusta tarjoamalla. Neuvostossa on edustettuna toteutuksen keskeiset vastuutahot.

1.3 Ohjelman seuranta

Kansallisen rikoksentorjuntaohjelman toteutuksen seurannasta on vastannut oikeusministeriö, joka on voinut antaa muille ministeriöille suosituksia ohjelman toteuttamiseksi. Rikoksentorjuntaneuvosto on ollut seurannassa ministeriön apuna. Seuranta on toteutettu rikoksentorjuntaneuvoston ja oikeusministeriön vahvistaman suunnitelman mukaisesti ja kohdennettu periaatepäätöksen toteutukseen. Seurantaan ei ole liitetty teollista tuloksellisuusarviota ohjelman vaikutuksista. Seurantatietojen hankkimisessa on hyödynnetty rikoksentorjuntaneuvoston kokoonpanoa; myös neuvoston kokoukset ja -paikat on valittu ohjelman toteutusta ja seurantaan ajatellen.

Ohjelman julkisten toimien toteutustilannetta selvitettiin neuvoston jäsenten kautta keskeisistä ministeriöistä vuonna 2001 tehdyllä välikyselyllä. Vastausten pohjalta koottiin rikoksentorjuntaneuvoston sihteeristössä väliraportti (22.11.2001). Se lähetettiin oikeusministeriöstä muille ministeriöille tiedoksi. Jo tuolloin voitiin todeta, että ministeriöt olivat yleisesti ottaen edistäneet ohjelmaa toiminnassaan hyvin. Ympäristö- ja sisäasiainministeriölle annettiin tässä yhteydessä ohjelman toteutuksesta jatkosuosituksia. Oikeusministeriön omiakin toimia vauhditettiin.

Rikoksentorjuntaneuvosto toteutti huhtikuussa 2002 yhteistyössä Suomen Kuntaliiton kanssa kuntiin kyselyn, jolla kartoitettiin ohjelman toteutumista paikallistasolla. Kysely lähetettiin muun muassa kuntien rikoksentorjunnan yhdyshenkilöille. Vastauksia saatiin lähes 200 kunnasta. Kysely oli osa Kuntaliiton ja rikoksentorjuntaneuvoston kaksivuotista (2002-2003) projektia, jolla tuetaan ja seurataan rikoksentorjuntayhteistyötä kunnissa ja kuntien kesken.

Paikallisia rikoksentorjuntahankkeita seurataan myös valtionapujärjestelmän piirissä. Seuranta on kohdistunut oikeusministeriön tukemiin hankkeisiin. Vuonna 2001 järjestettiin erityinen kuulemistilaisuus tukea saaneille hankkeille avustusjärjestelmän kehittämiseksi.

Kesäkuussa 2002 lähetettiin ministeriöitä edustaville neuvoston jäsenille kysely ohjelman sisältämien julkisen vallan toimien sekä periaatteiden ja tavoitteiden toteutumisesta ministeriöiden hallinnonaloilla. Kysely oli jatkoa välikyselylle. Samanaikaisesti selvitettiin ohjelman toteutumista kaupan, vakuutustoiminnan, kirkon ja kansalaisjärjestöjen piirissä niiltä neuvoston jäseniltä ja varajäseniltä, jotka edustivat kyseisiä tahoja.

Ohjelman teemoja on seurattu rikoksentorjuntaneuvoston seminaarienkin avulla. Neuvosto on Kuntaliiton kanssa järjestänyt vuosittain seminaarin kymmenen suurimman kaupungin turvallisuussuunnittelun edustajille. Vuonna 2002 järjestettiin seminaarit

Keravalla turvallisuusyhteistyöstä ja Vantaalla Heurekassa aiheena kansalaisaktiivisuus ja järjestöt rikksentorjunnassa ja kriminaalipolitiikassa. Aikaisempia seminaariteemoja ovat olleet muun muassa yhteistyö nuorisrikollisuuden ehkäisyssä ja väkivalta palveluiloilla. Ruotsinkielisten alueiden rikksentorjuntaseminaari järjestetään vuoden 2003 alkupuolella. Seminaarien osanottajamäärä on vaihdellut muutamasta kymmenestä henkilöstä pariin, kolmeen sataan.

Paikallinen turvallisuussuunnittelu on ollut lisäksi sisäasianministeriön erityisseurannan kohteena. Kuntien ja kihlakuntien laatimista turvallisuussuunnitelmista on tehty arviointiraportti *Turvallisuussuunnitelmat 2001 (Sirpa Virta, sisäasiainministeriön poliisi-osaston julkaisu 6/2002)*. Paikallisesta turvallisuussuunnittelusta on järjestetty useita seminaareja ja koulutustilaisuuksia.

2 JULKISEN VALLAN TOIMET

Kansallisen rikksentorjuntaohjelman sisältämien julkisen vallan toimien toteutuksesta vastaavat oikeus-, opetus-, sisäasiain-, sosiaali- ja terveys-, työ- ja ympäristöministeriö. Ministeriöiden on kuulunut huolehtia siitä, että periaatepäätöksessä hyväksytyt kannanotot otetaan huomioon niiden toiminnassa ja sen suunnittelussa. Ministeriöiden on kuntien ja muiden yhteistyötahojen kanssa neuvotellen pitänyt pyrkiä huolehtimaan, että nämä ottavat toiminnassaan huomioon periaatepäätöksen linjaukset.

Suurin osa julkisen vallan vastuulle kuuluvista toimista on ohjelmassa selkeästi jaettu eri ministeriöiden toimialoille. Mukana on kuitenkin myös sellaisia laajaa sitoutumista edellyttäviä pyrkimyksiä, joita ei ole suoraan vastuutettu tietyille tahoille. Näiden edistämisen on katsottu kuuluvan erityisesti rikksentorjuntaneuvostolle, mutta osittain ministeriöillekin.

Vuonna 2001 tehdyn välikyselyn perusteella oli nähtävissä, että kansallista rikksentorjuntaohjelmaa edistettiin ministeriöiden toimialoilla varsin hyvin. Julkisen vallan toimet oli tuolloin jo toteutettu tai saatettu ainakin alulle. Vain muutamissa kohdissa toimet olivat käynnistämättä.

Kesäkuussa 2002 toteutettiin seurannan loppukysely. Ministeriöistä raportoitiin enimmäkseen toimien toteuttamisesta, vaikka tavoitteena oli saada tietoa myös laajemmin periaatepäätöksen sisältämien keskeisten periaatteiden ja tavoitteiden toteutumisen edistämisestä. Tässä raportoidut tiedot julkisen vallan toimista kansallisen rikksentorjuntaohjelman toteuttamiseksi ja edistämiseksi on koottu kyselyihin saatujen vastausten pohjalta, joita syksyn kuluessa on saatettu täydentää.

2.1 Oikeusministeriö

Oikeusministeriössä on toteutettu periaatepäätöksessä mainitut toimet seuraavasti:

- ***Käynnistetään hanke, jossa selvitetään keinoja puuttua vähäisiin rikkomuksiin yksinkertaisemmin kuin varsinaisiin rangaistuksiin johtavassa menettelyssä***
Perusselvitystyö on tehty. Sisäasiainministeriön valmistelema järjestyslakiehdotus yksinkertaistaisi menettelyjä järjestysrikkomusten käsittelyssä.
- ***Todistajien asemaa ja suojaa parannetaan.***
Todistajan asemaa on parannettu nostamalla palkkioita. Todistajan suojan parantaminen oli esillä rikosoikeudenkäyntimenettelyä koskevia säännöksiä tarkistavassa työryhmässä, jonka mietinnön pohjalta annettiin hallituksen esitys (HE 190/2002 vp) lokakuussa 2002. Esityksen mukaan todistajaa voitaisiin kuulla oikeudenkäynnissä ilman syytetyn läsnäoloa. Todistajaa voitaisiin kuulla myös esimerkiksi videoneuvottelun avulla niin, ettei hän itse ole läsnä oikeudenkäynnissä. Vuoden 2002 maaliskuussa voimaan tulleella lainmuutoksella tehtiin mahdolliseksi se, että vankilaviranomaiset voivat ilmoittaa todistajalle häntä uhkailleen vangin vapauttamisesta.

- Ryhdytään toimiin vahingonkorvauksen tehostamiseksi rikosten ehkäisyssä.***

Henkilövahinkojen korvaamista koskevan sääntelyn uudistamista valmistellut henkilövahinkotoimikunta sai mietintönsä valmiiksi joulukuussa 2001. Toimikunta ehdotti useita pienehköjä laajennuksia sekä korvaussuojan että korvaukseen oikeutettujen henkilöiden piiriin. Tarkoitus on parantaa erityisesti rikosten uhrien ja heidän läheistensä korvaussuojaa. Toimikunnan ehdotusten ja lausuntopalautteen pohjalta valmistellaan esitys annettavaksi seuraavan hallituksen aikana vuonna 2003. Muutoksia rikosvahinkolakiin valmisteltaessa otetaan huomioon myös rikosuhritoimikunnan (KM 2001:5) ehdotukset muun muassa vahingonkorvauksen maksamisen tehostamista ja laajentamista väkivaltarikosten uhreille
- Nuorten rikollisuuskierteen katkaisemiseksi nuorisorangaistuksen kokeilua jatketaan ja alueellista soveltamisalaa laajennetaan.***

Nuorisorangaistuskokeilua on jatkettu jo kaksi kertaa, viimeksi vuoden 2004 loppuun. Kokeilun alueellista soveltamisalaa ei ole kuitenkaan laajennettu. Nuorten rikoksenteekijöiden seuraamusjärjestelmää tarkasteleva nuorisorikostoimikunta tulee ottamaan kantaa nuorisorangaistuksen vakinaistamiseen. Toimikunta selvittää nuorisorangaistusta osana nuorten rikoksenteekijöiden koko seuraamusjärjestelmän uudistamistarpeen arvioimista. Erityisesti toimikunta kiinnittää työssään huomiota rikosoikeusjärjestelmän ja sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimien yhteensovittamiseen käytännön tasolla. Keskeisenä tavoitteena on uusintarikollisuuden ehkäiseminen. Toimikunnan määräaika on 28.2.2003.
- Käynnistetään kokeilu, jolla pyritään nopeuttamaan nuorten tekemien rikosten esitutkintaa ja oikeuskäsittelyä sekä kytkemään rikoksenteekijän hoitotarpeen selvittäminen osaksi oikeusprosessia.***

Oikeusministeriö käynnisti vuoden 2000 alussa kokeilun, jonka tarkoituksena oli nopeuttaa nuorten tekemien rikosten tutkintaa, syyttämisen-, tuomioistuin- ja täytäntöönpanoprosessia sekä kytkeä huolto- ja tukijärjestelmät nykyistä tiiviimmin oikeusprosessiin. Vuoden 2001 lopussa päättyneessä kaksivuotisessa kokeilussa oli mukana viisi kaupunkia. Nuoren rikosasian kokonaiskäsittelyaika lyheni kokeilun aikana kaikilla paikkakunnilla, useilla jopa puoleen aiemmasta. Vuonna 2002 projektia on laajennettu kuudelle uudelle paikkakunnalle. Projektin johtoryhmän määräaika on 31.12.2002.

Projekti on osoittanut, että nuorten rikosten käsittelyä voidaan nopeuttaa poliisin, sosiaalitoimen, syyttäjän, käräjäoikeuden ja kriminaalihuollon tiiviillä yhteistyöllä ja kehittämällä uusia toimintamalleja. Tavoitteena on, että kokeilussa kehitetyt toimitatavat vakiinnutettaisiin tavanomaisiksi työtavoiksi koko maassa. Kokeilun tuloksista on julkaisu raportti (*Nuorten tekemien rikosten nopeutettu käsittely, oikeusministeriö 2002:3*). Tammikuussa 2003 järjestetään seminaari, jossa esitellään projektin tuloksia.
- Kehitetään vapausrangaistuksen vankeinhoidollista sisältöä.***

Vankeusrangaistuksen sisällön kehittämisessä painopisteenä on ollut vangin rangaistusajan yksilöllinen suunnittelu sekä rikoksettomaan elämäntapaan ja päihteiden käytön vähentämiseen tähtäävien toimintamuotojen kehittäminen. Rikoksetonta elämäntapaa ja päihteiden käytön hallintaa edistäviä toimintoja vankiloissa on lisät-

ty. Erityisesti on lisätty päihdekuntoutusta; vuonna 2001 siihen osallistui yli kolminkertainen määrä (2 189) vankeja edellisvuoteen verrattuna. Suurin osa päihdekuntoutuksesta koostuu muutaman tunnin informoivasta ja motivoivasta jaksosta. Varsinaisia päihdekuntoutusohjelmia oli käytössä 20 laitoksessa. Vankiloissa on järjestetty myös erityisemmin uusintarikollisuuden ehkäisemiseen tähtääviä kursseja/ohjelmia. Vuonna 2001 *Cognitive Skills* –kursseja oli kahdeksassa vankilassa, väkivaltarikoksista tuomituille tarkoitettuja *Cognitive Self Change* –kursseja kuudessa vankilassa ja *Suuttumuksen hallinta* –kursseja seitsemässä vankilassa sekä seksuaalirikollisille tarkoitettuja *STOP-ohjelmia* Kuopion vankilassa.

Kaikissa vankiloissa on käytössä vangin työ- ja toimintakyvyn arviointi. Siinä selvitetään vangin elämäntilanne, päihderiippuvuus, turvallisuusriskit sekä työkyky ja –taito. Vuonna 2000 käynnistivät toimintansa alueelliset sijoittajayksiköt, joissa kaikki yli kahden vuoden rangaistusta suorittavat vangit aloittavat tuomionsa. Heille laaditaan rangaistusajan suunnitelma. Vuoden 2001 alusta lähtien kaikissa vankiloissa on ollut käytössä riski- ja tarvearvio, jolla rangaistusajan suunnitelmaa ja laitokseen sijoittamista varten selvitetään vangin rikollisuuteen vaikuttavia tekijöitä, sosiaalista ja taloudellista taustaa, päihteiden käyttöä, sosiaalisia suhteita ja asenteita.

Vuonna 2001 työnsä päättäneen vankeusrangaistuskomitean mietintöön (KM 2001:6) sisältyy useita ehdotuksia, joilla pyritään kehittämään vankeusrangaistuksen sisältöä. Oikeusministeriössä on valmistelu ehdotusten ja niistä saatujen lausuntojen perusteella uutta lainsäädäntöä. Ehdotuksen mukaan vankeuden tavoitteet kirjoitettaisiin lakiin siten, että niissä ilmaistaan entistä selvemmin uusintarikollisuuteen vaikuttaminen sekä rikoksettoman elämäntavan ja vangin yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen. Kaikille vangeille laadittaisiin rangaistusajan suunnitelma, johon vangin sijoittaminen, toiminta rangaistusaikana, siirrot, poistumisluvat ja ehdonalainen vapaus perustuisivat. Näin varmistettaisiin, että rangaistusaika voidaan toteuttaa nykyistä yksilöllisemmin. Noudattamalla suunnitelmaa vanki saavuttaisi tiettyjä etuuksia, joita olisivat siirtyminen avoimpiin olosuhteisiin, poistumisluvat, ehdonalaisen vapauttamisen aikaistaminen (valvottu koevapaus) ja sijoittaminen ulkopuoliseen laitokseen. Suunnitelmaan sisältyisi myös vapauttamissuunnitelma, joka valmisteltaisiin yhdessä muiden viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle keväällä 2003.

Oikeusministeriö asetti 5.4.2002 kehittämishankkeen uudistamaan vankeinhoidon organisaatiota sekä laitoksia ja niiden toimintatapoja. Ensimmäisessä vaiheessa hankkeessa määritetään ja kuvataan muutostarpeet, muodostetaan ja arvioidaan erilaisia kehittämisvaihtoehtoja sekä tehdään ehdotukset kehittämisen linjoiksi. Vuoden 2003 aikana suunnitellaan konkreettiset kehittämistoimenpiteet ajoituksineen. Tähän mennessä hankkeen johtoryhmä on linjannut ja korostanut erityisesti vankeuden suunnitelmallisuutta ja kokonaisvaltaista, katkeamatonta prosessin luonnetta. Prosessimainen työtapa ja organisointi tukevat uudistuvan vankeuslain rangaistuksen sisällön kehittämistavoitteita. Vankeusprosessin suunnittelijana ja kokonaisvaltaisena vastuutahona tulee olemaan sijoittajayksikkö. Rangaistusajan suunnitelmat perustuvat riski- ja tarvekartoituksiin sekä turvallisuusarviointeihin. Kokonaisvastuuta tullaan korostamaan myös muodostamalla nykyisiä vankiloita suurempia laitoskokonaisuuksia, joilla on kaikki tarpeelliset yksiköt ja työvälineet käytössään.

- ***Parannetaan vankiloiden säilytysturvallisuutta.***

Laitosturvallisuuden parantaminen on viime vuosina ollut vankeinhoidon yleisenä kehittämistavoitteena. Turvallisuutta on pyritty kehittämään turvallisuusteknisiin muutoksiin, henkilökunnan koulutuksella sekä poliisin ja vankeinhoidon yhteistyön tehostamisella. Vankilasta karkaamiset vähenivät vuonna 2001 kolmanneksella edellisvuodesta ja 1990-luvun jälkipuoliskon tasosta. Myös avolaitoksesta luvatta poistumisten määrä väheni kolmanneksella. Pitkäjänteisen ja tehostuneen tarkastustoiminnan sekä lisääntyneen päihteidenkäytön testauksen ansiosta laitoksista löytyneiden huumaavien aineiden määrä on viime vuosina vähentynyt. Vankeinhoidossa on lisäksi valmisteltu vankiloiden jakamista turvallisuusluokkiin tavoitteena saada vangit sijoitetuksi nykyistä johdonmukaisemmin turvallisuustasoltaan heille soveltuvaan laitokseen.

- ***Yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa selvitetään, miten järjestetään vapautuvien vankien jälkihuolto nykyistä paremmin, ja ryhdytään selvityksen osoittamiin toimiin.***

Jälkihuollon järjestämisestä on selvitetty oikeusministeriön asettamassa seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneessä toimikunnassa (KM 2001:2). Toimikunnan ehdotusten perusteella oikeusministeriö asetti marraskuussa 2001 *Yhteistyössä rikoksettomiaan elämään* -hankkeen. Se toteutetaan kuuden ministeriön poikkihallinnollisena yhteishankkeena. Paikallisella tasolla toimijoina ovat sosiaali- ja terveydenhuollon, työvoimahallinnon, kriminaalihuolto- ja vankeinhoitolaitoksen sekä järjestöjen perustyn tekijät. Tavoitteena on luoda seudulliseen yhteistyöhön perustuvia toimintamalleja seuraamuksiin tuomittujen yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi ja uusintarikollisuuden vähentämiseksi. Toiminta keskitetään erityisesti nuoriin ja syrjäytymisvaarassa oleviin. Palveluohjaukseen perustuvalla työmallilla luodaan seutukuntakohtaiset, vaikuttavat käytännöt kohderyhmän elämänhallintaan, koulutukseen, kuntoutukseen, asumiseen, työhön ja toimeentuloon liittyviin kysymyksiin. Seutukunnallisia hankkeita valmistellaan kuuden seutukunnan kanssa. Konkreettiset hankkeet käynnistyivät vuoden 2002 b-pulla. Hankkeen laajuus ja eteneminen riippuvat kuitenkin muualtakin kuin oikeusministeriöstä tulevasta rahoituksesta.

- ***Paikallisia rikosentorjuntaohjelmia tuetaan talousarviossa tarkoitukseen myönnettyjen varojen puitteissa.***

Paikallisten rikosentorjuntahankkeiden tukemiseen on vuosittain ollut valtionapuna jaossa noin 118 000 euroa, josta hankkeiden tuloksellisuuden arviointeihin varattuna vuodesta 2000 lähtien noin 33 600 euroa. Vuodesta 1998 on runsaalla 380 000 eurolla tuettu yhteensä kuuttakymmentä hanketta. Puolet hankkeista on kohdistunut lapsiin ja nuoriin, kolmannes kuntien turvallisuussuunnitteluun. Arviointitutkimuksia on ollut kolme. Niitä on tuettu 52 000 eurolla. (Paikallisen rikosentorjunnan tukemisesta enemmän luvussa 4.4.2.)

- ***Rikosentorjunnan neuvottelukunnan tehtäviä tarkistetaan ja siihen kutsutaan ohjelman toteutuksen kannalta keskeiset vastuutahot.***

Muutokset toteutettiin asetuksella vuonna 1999. Samalla neuvottelukunnan nimi muutettiin rikosentorjuntaneuvostoksi. Oikeusministeriössä on sittemmin selvitetty oikeusministeriön kriminaalipoliittisen yhteistoiminnan tehostamista neuvottelu-

kuntatyypin yhteistyön keinoin. Työryhmä esitti huhtikuussa 2002 valmistuneessa mietinnössään (*Oikeusministeriön kriminaalipoliittisen neuvottelukuntatyön organisoiminen. Oikeusministeriö. Toiminta ja hallinto 2002:16*), että rikosentorjuntaneuvoston työtä kehitettäisiin nykyisen toimintamallin puitteissa. Lisäksi se esitti kriminaaliryöstöneuvottelukunnan perustamista vankeinhoitoasiain neuvottelukunnan tilalle. Asetus rikosseuraamusalan neuvottelukunnassa tullaan antamaan vuoden 2003 alkupuolella.

- ***Valmistellaan ohjeet, joiden mukaan ministeriöt, komiteat ja muut erilliset selvityselimet velvoitettaisiin ottamaan huomioon ja mahdollisuuksien mukaan arvioimaan rikollisuuteen kohdistuvia vaikutuksia muidenkin kuin välittömästi kriminaalipoliittisten uudistusten yhteydessä.***

Ohjeita valmistellut työryhmä luovutti mietintönsä huhtikuussa 2002 (*Rikollisuusvaikutusten huomioon ottaminen säädösvalmistelussa ja muussa julkisessa suunnittelutyössä. Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2002:9*). Työryhmä ehdotti, että valtioneuvosto velvoittaisi ministeriöt, komiteat, toimikunnat, työryhmät ja muut valtiolliset valmistelu- ja selvityselimet ottamaan rikosentorjunta työssään huomioon. Ne olisi velvoitettava arvioimaan selvittämiensä olosuhteiden ja tekemiensä ehdotusten vaikutukset rikollisuuteen ja rikosentorjuntaan. Työryhmä valmisti luonnoksen ohjeiksi, joiden avulla näitä vaikutuksia voitaisiin arvioida. Lisäksi työryhmä toivoi, että rikollisuusvaikutuksia arvioitaisiin valtion ulkopuolisessakin valmistelutyössä. Mietintö on ollut lausuntokierroksella. Jatkotoimia selvitetään lausunnoista tehtävän yhteenvedon pohjalta.

2.2 Sisäasianministeriö

Sisäasiainministeriö on toteuttanut toimialalleen kuuluvat julkisen vallan toimet seuraavasti:

- ***Lähipoliisitoiminta saatetaan maankattavaksi ja osaksi poliisin perustoimintaa.***

Tämä on toteutunut poliisin ylijohdon ja läänien tulossopimuksilla, joissa lähipoliisitoiminta on yksi päätoimintalinjoista. Poliisilaitoksiin on perustettu pysyviä lähipoliisitoiminnan suunnittelu- ja seurantaryhmiä ja muutamissa poliisilaitoksissa on toteutettu laajempia lähipoliisitoimintaan liittyviä projekteja. Esimerkkeinä voidaan mainita Tampereen malli, jossa eri projekteja arvioidaan melko kattavasti, ja Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen Puistola/Tapuli –lähipoliisitoiminta, josta on valmistunut seurantaraportti.

Lähipoliisitoiminnan toiminta-ajatus on omaksuttu hyvin kaikilla poliisilaitoksilla. Käytännön toteutus kuitenkin vaihtelee eri puolilla maata. Lähipoliisitoimintaa tullaan edistämään läänien ja poliisilaitosten yhdyshenkilöverkoston toimivuuden varmistamisella. Ammatillisessa osaamisessa kiinnitetään huomiota paikalliseen sidosryhmätyöhön, ennalta estävän toiminnan sisältöön ja pilottikokeilujen antamiin hyviin toimintamalleihin. Vuosittain keskitytään tulossuunnittelun yhteydessä sovituihin painoaloihin, joita tuetaan järjestämällä toimintaa tukevia teemoja. Liikenneturvallisuus on keskeinen yhteistyötä vaativa alue.

- Lähipoliisitoiminnassa kokeillaan naapuriavun järjestämistä.***
Kokeilut ovat olleet paikkakunta- ja lähiökohtaisia. Esimerkiksi ajoneuvorikosten ehkäisemiseksi lähinnä taloyhtiöt ovat järjestäneet pysäköintipaikkojen valvontaa. Lähipoliisi ollut innostajana toiminnassa. Raportoituja hankkeita ei ole olemassa.
- Hälytysvalmiutta parannetaan harvaan asutuilla alueilla poliisin ja kuntien palojen pelastustoimen nykyistä tiiviimmällä yhteistyöllä.***
Hälytyspalvelujen saatavuuden turvaaminen on keskeisenä painoalana poliisin ylijohdon tulossuunnitelmassa vuodelle 2002 (tavoite sisältyy myös sisäasianministeriön hallinnonalan tulossuunnitelmaan 2002-2006 ja poliisin tulossuunnitelmaan 2002-2005). Tavoitteena on, ettei hälytyspalvelujen saatavuus heikkene vuoden 1999 tasosta ja poliisihallinnolla on valmiudet siirtyä Häke-järjestelmään. Yhteistoiminnan keskeinen muoto tulee olemaan pelastustoimen ja poliisin hälytystoiminnan keskittäminen yhteisiin Häke-keskuksiin kaikkialla maassa vuoden 2006 loppuun mennessä. Tällä vapautetaan poliisin resursseja kenttätoimintaan.
- Rikosten selvitysastetta parannetaan mm. kehittämällä tutkintamenetelmiä, jotta runsaasti rikoksia tekevät saadaan nykyistä useammin kiinni.***
Rikosten analyysitoimintaa on parannettu teknisin ratkaisuin ja toimintaan erikoistuneen henkilöstön koulutuksella. Poliisin tulossuunnitelmassa 2002-2005 on tekijäkeskeinen tutkinta keskeinen työmenetelmä. Rikostutkinnan tilasta on valmistumassa erillisen suunnitelman mukainen arviointihanke.
- Parannetaan poliisitoiminnan tuloksellisuuden seuranta ja tiedostojen käyttöä rikollisuuden ehkäisyn suunnitteluun.***
Sidosryhmäyhteistyö ja turvallisuussuunnittelu liitetään poliisin kokonaisvaltaiseen tuloksellisuuden arviointijärjestelmään (BSC). Analyysitoimintaa on kehitetty ja tulokset hyödynnetään tehtäessä tulossuunnitelmia. Poliisin tietojärjestelmien kehittämisessä huomiota on kiinnitetty tilastoraporttien saatavuuteen. Erityisesti poliisin rikosilmoitusjärjestelmän käytettävyyttä rikosanalyysien työkaluna on parannettu.
- Kehitetään menetelmiä, joilla voidaan ehkäistä saman henkilön joutuminen toistuvasti rikoksen kohteeksi.***
Tähän pyritään tutkimustietoa hyväksi käyttäen. Henkilökohtaisen suojausneuvonnan lisäksi tavoitteena on tuottaa rikoksen kohteeksi joutuneelle annettavaa materiaalia, ettei henkilö joutuisi uudelleen saman rikoksen kohteeksi. Materiaalia tuottava työryhmä on asetettu. Ajoneuvorikosten ehkäisemiseksi on järjestetty vuosittain valtakunnallinen tiedotus-/valvontakampanja. Vuonna 2001 ajoneuvorikosten määrä kääntyi monen vuoden kasvun jälkeen laskusuuntaan. Paikallisista hankkeista esimerkkinä voidaan mainita Helsingissä ajoneuvorikosten uhreille annettu suojausneuvonta. Poliisin sisäisessä sähköisessä tiedotuskanavassa on lisätty rikostorjunnan tietopankkiin ennalta ehkäisyyttä liittyvää materiaalia.
- Yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa tehostetaan toimia häiritsevään juopotteluun puuttumiseksi.***
Järjestyslaki (HE 20/2002 vp) on eduskunnan käsittelyssä. Sillä pyritään luomaan koko maahan yhtenäinen malli häiritsevään juopotteluun puuttumiseksi.

- ***Kuntien kanssa neuvotellen pyritään saamaan aikaan paikallisia rikosentorjunnan verkostoja ja kuntiin paikallisia turvallisuussuunnitelmia.***

Paikalliset turvallisuussuunnitelmat etenevät kaikkialla Suomessa. Poliisin ylijohdon mukaan suunnitelmat on voitu toteuttaa myös kihlakunnittain tai seutukunnittain, jos se on ollut olosuhteet huomioon ottaen perusteltua. Valmiita turvallisuussuunnitelmia on 316 (tilanne 4.12.2002), ja loppujen edellytetään valmistuvan vuoden 2003 loppuun mennessä. Turvallisuussuunnittelun avulla on pyritty lisäämään sidosryhmäyhteistyötä ja kansalaisaktiivisuutta rikosentorjunnassa.

- ***Yhteistyössä erityisesti vakuutusyhtiöiden kanssa valmistellaan kaikkien saatavissa olevia tiedostoja suositeltavista suojauskäytännöistä.***

Poliisi osallistuu vakuutusrikostoimikunnan työhön ja tuottaa yhteistyössä Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton kanssa erilaista suojausneuvontaan liittyvää materiaalia. Poliisin suojausneuvonnan avuksi on laadittu koulutuspaketteja, jotka on sijoitettu poliisin tiimifoorumiin. Poliisin internet-sivuilla on yleisölle ohjeita, joissa neuvotaan suojautumaan rikoksilta sekä kerrotaan, miten menetellä rikoksen tapahduttua.

- ***Turva-alan sääntelyllä saatetaan alan yritystoiminta nykyistä paremmin edistämään rikosentorjuntaa ja sovitetaan sen ja poliisin toimintaa nykyistä enemmän yhteen.***

Yksityistä turvallisuusalaa koskeva lainsäädäntö uudistui 1.10.2002. Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista selventää julkisen ja yksityisen turvallisuusalan välistä työnjakoa sekä yhtenäistää ja tehostaa yksityisen turvallisuusalan valvontaa. Toimintansa aloittanut sisäasiainministeriön alainen turvallisuusalan valvontayksikkö vastaa yksityiseen turvallisuusalan keskeisimpien viranomaislupien myöntämisestä ja peruuttamisesta. Erityisiä turvasuojaustehtäviä saavat suorittaa vain poliisin hyväksymät turvasuojaajat. Turvasuojaustoiminnan uudella sääntelyllä pyritään parantamaan erityisesti kotitalouksien ja pienyritysten asemaa, koska nämä eivät yleensä hanki turvallisuuspalveluita ammattimaisesti.

Sisäasiainministeriön toimialalla on edistetty muun muassa seuraavin tavoin kansallisen rikosentorjuntaohjelman yleisten tavoitteiden ja periaatteiden toteutumista:

- ***Erityistä huomiota kiinnitetään sellaisiin turvattomuutta aiheuttaviin rikoksiin, joita ihmiset voivat joutua kohtaamaan arkiympäristössään; Ohjelma tukee tasa-arvo-ohjelman Pekingistä Suomeen -hankkeita naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi.***

- Perheväkivallan ehkäisyä koskeva ohjelma on valmistunut. Poliisin peruskoulutukseen on otettu asiaan liittyvät osiot. Poliisilaitoksille on annettu velvoite toteuttaa vuoden 2002 aikana perheväkivallan ehkäisyyn pyrkivä henkilöstön työpaikkakoulutus. Koulutuksen tueksi on toteutettu pilottina koulutuksen toimintaohjelma Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen Itäkeskuksen poliisipiirissä. Koulutus on käynnistynyt melko kattavasti.
- Tulosojausjärjestelmän avulla varmistetaan perheväkivallan ehkäisyohjelman toteutus, johon kuuluvat sidosryhmäyhteistyö, kotihälytystehtävien ja tutkinnan laadukas suorittaminen, rikoksen kohteeksi joutuneen auttaminen ja ohjaaminen palvelujen kohteeksi.

- **Tavoitteena on, että kaikkiin kuntiin laaditaan rikosentorjuntaohjelmat.** (ks. edellä).
- **Vähimmäisratkaisuksi nuorisorikollisuuden sekä lasten ja muun norminvastaisen käyttäytymisen ehkäisemiseksi kunnille suositellaan koulun, nuorisotoimen, sosiaalitoimen ja poliisin yhteistyötä; Toimet, joilla ehkäistään yksilöiden kehittymistä rikolliseksi tai pyritään katkaisemaan jo alkanut rikosura.**
 - Turvallisuussuunnittelun avulla on pystytty lisäämään sidosryhmäyhteistyötä.
 - Käytännön rikosentorjuntayhteistyö vaihtelee paikkakunnittain. Yhteistyön kehittäminen sosiaali-/lastensuojeluviranomaisten kanssa on edennyt. Erityisesti on kiinnitetty huomiota lastensuojeluilmoitusten tekemiseen.
 - Rikoskierteen ja päihteiden käytön katkaisuhuoltoon on kiinnitetty erityistä huomiota. Kunnalliset turvallisuussuunnitelmat ovat apuna toiminnassa.
 - Koulurauhan julistuksen teemana vuonna 2002 on turvallisuus kouluympäristössä. Opetushallitus edellyttää kouluja laatimaan koulukohtaiset turvallisuussuunnitelmat, joita tulee myöhemmin tarkastella osana kunnan turvallisuussuunnitelmaa.
 - Nuorten rikosprosessin nopeuttamisen kokeilupaikkakunnilla yhteistyö poliisin, sosiaalitoimen, syyttäjän ja käräjäoikeuden kesken on parantunut. Itse prosessi on nopeutunut ja nuoren tukitoimenpiteisiin on kiinnitetty huomiota.
 - Lasten ja nuorten tekemien rikosten nostamiseksi aiheena yleiseen keskusteluun on järjestetty Nuoret lainrikkojat –seminaareja. Työntekijöiden ammatillista valmiutta ja tietämystä lisäämällä on pyritty parantamaan eri tahojen yhteistyötä ja hyvien toimintamallien tuntemusta nuorten tekemien rikosten ehkäisemisessä ja jo rikoksilla oirehtivien nuorten rikoskierteen katkaisemisessa.
 - Rikosten ja riita-asioiden sovittelutoimintaan liittyy rikosentorjuntayhteistyötä. Poliisi on aktiivisesti mukana toiminnan kehittämistyössä. Vuosittain on järjestetty kahden päivän seminaareja, joissa osallistujina ovat olleet eri yhteistyötahot
 - Poliisilaitosten alueilla on meneillään erilaisia yhteistyöprojekteja muun muassa huumeiden käyttäjiin kohdistuvina. Muutamia poliisilaitoksiin on yhteistyössä kuntien kanssa saatu sosiaalityöntekijä. Hän voi välittömästi käynnistää nuoren rikosentekijän tarvitsemia tukitoimenpiteitä. Tätä toimintaa halutaan laajentaa. Hyviä kokemuksia on saatu muutamissa projekteissa sosiaalityöntekijän ja poliisin yhteisestä kenttätöystä erityisesti iltaisin ja viikonloppuisin.
 - Perheväkivaltaan syyllistyneitä on ohjattu ohjelmien (kuten *Lyömätön linja*) kohteiksi.
- **Viranomaisten ja elinkeinoelämän paikallista rikosentorjuntayhteistyötä on tarkoitettu lisätä; Elinkeinoelämän kanssa neuvotellaan siitä, että se osaltaan huolehtisi yrityksiin, niiden omaisuuteen ja henkilökuntaan sekä kaupallisiin järjestelmiin kohdistuvien rikosten ehkäisystä.**
 - Yhteistyöstä elinkeinoalan kanssa voidaan mainita Öljy- ja Kaasualan Keskusliiton ja Suomen Bensinikauppiaitten liiton yhteinen valvontateema "Tiesithän: polttoainevarkaus on rikos", jonka yhteydessä on laadittu ohjeisto henkilökunnalle "Ehkäise polttoainevarkaudet huoltoasemallasi". Vuonna 2001 toteutettiin teemaviikko, jonka kuluessa lähipoliisit kävivät huoltoasemilla. Teeman tavoit-

- teena oli lisäksi luoda toimiva yhteistyö paikallistasolla huoltoasemien ja poliisin välille rikosten ennalta estämiseksi ja tapahtuneiden rikosten selvittämiseksi.
- Poliisi on käynyt Kaupan Keskusliiton kanssa neuvotteluja näpistelyprojektien käynnistämiseksi. Niitä toteutetaan monilla paikkakunnilla yhteistyössä eri tahojen kanssa.
 - Euroon siirtymisen yhteydessä toteutetussa informaatiokampanjassa poliisi oli aktiivisesti mukana rikosten ehkäisemiseksi.
- ***Tuetaan sitä, että vakuutusjärjestelmät edelleen kehittyisivät edistämään tarkoituksenmukaisia suojaus- ja muita ehkäisytoimia.***
Vrt. yhteistyö vakuutusyhtiöiden kanssa
 - ***Kansalaisaktiivisuuden edistäminen ja kansalaisjärjestöjen roolin korostaminen.***
Turvallisuuksuunnittelun avulla on pyritty lisäämään kansalaisaktiivisuutta rikosentorjunnassa. Kansalaisaktiivisuuden ja viranomaistoiminnan ero on kuitenkin pidetty selvänä. Turvallisuuksuunnitteluun liittyviä turvallisuuskyselyjä on tehty kansalaisille ja kansalaisjärjestöille ja analysoituja kyselyjen tuloksia on voitu hyödyntää suunnittelussa.
 - ***Paikallisen turvallisuussuunnittelun*** osalta sisäasianministeriö on edistänyt/edistää kansallisen ohjelman toteutumista seuraavin erityistoimenpitein:
 - Tavoitteena on turvallisuussuunnitelmien täytäntöönpanon aloittaminen poliisilaitoksissa, joiden kunnissa on turvallisuussuunnitelma tehty.
 - Toiminnan seurantaan kehitetään raportointijärjestelmä ja Tampereen yliopiston arvioinnin pohjalta suunnitellaan turvallisuussuunnitelmien kehittämistoimenpiteet. Dosentti Sirpa Virran arviointiraportti (*Turvallisuuksuunnitelmat 2001*) on valmistunut vuonna 2002 ja asiaa on käsitelty poliisin ylijohdon ja läänien lähipoliisitoiminnan yhdyshenkilöiden kokouksessa.
 - Suunnitelmien toimivuutta arvioidaan kenttäkäynneillä. Poliisin ylijohdon kenttäkäyntien asialistalla on ollut turvallisuussuunnittelu.
 - Turvallisuuksuunnittelukoulutusta on toteutettu Poliisiammattikorkeakoulussa. Kohdehenkilöinä on ollut niiden kihlakuntien edustajia, joissa turvallisuussuunnittelu ei ole lähtenyt käyntiin. Turvallisuuksuunnittelukoulutuksen sisältö ja toteutus tullaan arvioimaan ja arvioinnin perusteella suunnitellaan jatkotoimenpiteet. Koulutus on koettu tarpeelliseksi.

2.3 Opetusministeriö

Opetusministeriön toiminnassa on toteutettu periaatepäätöksessä mainitut toimet seuraavasti:

- ***Koulun osuutta rikollisuuden ehkäisyssä kehitetään, missä tarkoituksessa laajennetaan koulun kerhotoimintakokeiluja.***
Ministeriössä linjattiin lasten iltapäivä- ja kerhotoiminnan strategiset tavoitteet ja opetushallituksessa käynnistettiin peruskoulun kerhotoiminnan kehittämishanke vuosille 1999-2001. Hankkeen piiriin kuului yli 30 kuntaa. Hankkeessa kehitettiin erilaisia malleja koululaisten kerho- ja iltapäivätoiminnan järjestämiseksi kunnissa

laajalla sidosryhmäyhteistyöllä. Hankkeen loppuraportissa esitetään kerhotoiminnan järjestämisestä saatuja kokemuksia ja erilaisia tapoja organisoida toiminta kunnissa.

Koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa pohtinut työryhmä sai muistionsa valmiiksi elokuussa 2002. Työryhmä ehdottaa peruskoulun 1. ja 2. vuosiluokan oppilaille oikeutta osallistua päivittäiseen aamu- ja iltapäivätoimintaan tai kerhotoimintaan vähintään kerran viikossa. Lisäksi esitetään osittaisen hoitorahan ja osittaisen hoitovapaan ulottamista siihen saakka, kunnes lapsi aloittaa kolmannen luokan. Erityisopetukseen otetuilla 3.- 9. vuosiluokkien oppilailla tulisi olla oikeus päivittäiseen toimintaan tai vaihtoehtoisesti kerhotoimintaan vähintään kerran viikossa kunkin tarpeiden mukaan. Koulu ja koulun ympäristö muodostaisivat toimintakeskuksen, jossa oppilailla olisi koulutyön ulkopuolella mahdollisuus aamu- ja iltapäivätoimintaan ennen koulupäivän alkua ja/tai sen jälkeen.

Aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisestä ja koordinoinnista vastaisivat kunnat. Toteuttajina voivat olla kunnat, seurakunnat, järjestöt ja muut organisaatiot.

- ***Erityisopetuksen saatavuus turvataan.***

Erityisopetuksen saatavuus on parantunut viime vuosien aikana. Erityisopetukseen otettujen osuus vuonna 2001 oli 5,2 % peruskoululaisista (4,1 % vuonna 1999). Erityisopetusta saavien oppilaiden määrän kasvuun ei ole vaikuttanut yksistään erityisopetuksen tarpeen lisääntyminen vaan sekin, että erityisopetusta on osattu entistä enemmän antaa myös yleisopetuksen heikoimmin suoriutuvalle oppilasjoukolle. Lisäksi osa-aikaisessa erityisopetuksessa on tällä hetkellä noin 15 % peruskoululaisista.

Varsinkin suuret kaupungit ovat panostaneet erityisopetuksen saatavuuteen. Pienten ja taloudellisissa vaikeuksissa olevien kuntien ongelmana on se, ettei lapsen yksilöllisiä tarpeita ole voitu ottaa huomioon erityisopetuksen järjestämisessä. Tilannetta on parantanut opetushallituksen laadullisen kehittämisen hanke ja täydennyskoulutus erityisopettajille.

- ***Panostetaan syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten koulutukseen.***

Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten koulutukseen on panostettu muun muassa perustamalla Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoituksen turvin niin sanottuja innopajoja. Rahastosta on myönnetty rahaa erilaisiin työelämän ja koulutuksen projekteihin. Ammatillisten oppilaitosten pajatoimintaan rahaa on myönnetty vuodesta 1998 lähtien. Pajaprojektien tarkoituksena on turvata opintojensa keskeyttämistä harkitsevien opiskelijoiden opintojen jatkuminen. Keskeyttämistä pyritään estämään muun muassa henkilökohtaisten opetussuunnitelmien, opintojen ohjauksen ja työkeskeisten opiskelumuotojen avulla. Tavoitteena on suorittaa ammatillinen tutkinto joko oppilaitoksessa tai työelämässä opiskellen tai siirtymällä oppisopimus-koulutukseen.

Keskeyttämisen vähentämiseen tähtääviin projekteihin käytetään noin 3,4 miljoonaa euroa vuosittain koko ESR-ohjelmakauden 2000-2006 ajan. Osa projekteista jatkaa edellisellä ohjelmakaudella alkaneiden pajojen toimintaa. Vuonna 2001 ammatillisissa oppilaitoksissa toimi 36 innopajaa, joiden toiminnassa oli mukana noin 700 opiskelijaa.

- ***Oppilashuoltoa ja oppilaanohjausta kehitetään.***

Oppilashuollon nykyistä toimivuutta ja muutostarpeita on selvitetty työryhmässä, jonka muistio valmistui huhtikuussa 2002. Työryhmä ehdottaa, että opetushallitus päättäisi opetussuunnitelman perusteissa myös oppilashuollon sekä kodin ja koulun yhteistyön tavoitteista. Opetuksen järjestäjän tulisi huolehtia siitä, että koulujen ja oppilaitosten opetussuunnitelmissa on oppilashuoltoa koskeva osio ja että opetussuunnitelma valmistellaan oppilashuollon osalta yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Oppilailla tulisi olla oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät, tarvittavat oppilashuolto- ja palvelut.

Koululainsäädäntöä ollaan parhaillaan täydentämässä oppilas- ja opiskelijahuoltoa koskevilla säännöksillä. Eduskunnan käsiteltävänä olevassa ehdotuksessa korostetaan lasten ja nuorten kehitykseen liittyvien vaikeuksien ehkäisyä ja hyvää oppimista sekä oppilaiden psyykkistä ja fyysisen terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä. Ehdotuksen mukaan opetussuunnitelmiin lisätään oppilas- ja opiskelijahuollon sekä kodin ja koulun yhteistyön keskeiset periaatteet ja järjestämistavat. Perusopetukseen osallistuvalla olisi oikeus saada tarvittava oppilashuolto maksutta, lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa opiskelija ohjattaisiin terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palveluihin.

Opetushallitus on julkistanut lokakuussa 2002 laajan selvityksen opinto-ohjauksen nykytilasta. Ohjauksen saatavuudessa on suuria vaihteluja. Opiskelijat eivät voi saada riittävästi henkilökohtaista ohjausta, jos opinto-ohjaajalla on yli 300 ohjattavaa. Tällaisia oppilaitoksia oli peruskouluista viidesosa, lukioista vajaa kolmannes ja ammatillisista oppilaitoksista runsas kolmannes. Varsinkin ammatillisen koulutuksen aloittamisvaiheessa moni keskeyttää opiskelun, mikä voi johtaa nuoren syrjäytymiseen myös työmarkkinoilta.

- ***Opettajankoulutukseen sisällytetään nykyistä enemmän luokkayhteisön hallintaa ja kehitetään opettajien valmiuksia tunnistaa ja tukea vaikeissa elämäntilanteissa olevia lapsia ja nuoria.***

Tarkoituksena on, että opettajankoulutuksessa opitaan tunnistamaan aikaisempaa paremmin oppilaiden vaikeuksia ja muun muassa huumeiden käyttöä. Vuonna 2001 ilmestyi uusi opettajankoulutuksen kehittämisohjelma. Sen mukaan pedagogisten opintojen keskeisiä sisältöjä kaikessa opettajankoulutuksessa ovat opettajan työn eettinen ja yhteiskunnallinen perusta, ihmissuhde-, yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, oppimisprosessien ymmärtäminen ja oppimisvaikeuksien ja syrjäytymisen ehkäisy. Opinto-ohjaajien ja erityisopettajien koulutusta lisätään.

- ***Korostetaan käytäntöjä puuttua koulukiusaamiseen ja pinnaamiseen.***

Kouluille suunnattua informaatio-ohjausta on lisätty, koulutusta on annettu, oppaita ja virikemateriaalia on laadittu. Kiusaamisen ehkäisy on liitetty eri hankkeisiin (esim. opettajien täydennyskoulutus, opetussuunnitelmakoulutus, itsemurhien ehkäisy Opetushallitus/Stakes).

Koululainsäädännön mukaan oppilaalla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Eduskunnan käsiteltävänä olevan lakiuudistuksen mukaan lasten ja nuorten opiskelu- ja oppimisympäristön turvallisuutta ja viihtyisyyttä parannetaan oppilaitoksissa tehtävällä suunnitelmalla, joka laaditaan oppilaiden ja opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Oppivelvollisen suorittamisen valvontaa paranne-

taan velvoittamalla opetuksen järjestäjä ilmoittamaan oppilaan luvattomista poissaoloista huoltajalle. Kouluihin ja oppilaitoksiin tulee myös hyväksyä järjestyssäännöt. Rehtorin ja opettajan valtuuksia järjestyksenpitoon täydennetään. Mahdolliseksi tulee eräissä tapauksissa erottamisrangaistuksen täytäntöönpano lainvoimaa vailla olevana.

Opetusministeriö on ollut mukana kouluväkivallan vastustamista ja mielenterveyttä koulussa edistävissä CONNECT fi EU-hankkeessa. Toimenpideohjelman mukaisesti jokaisella koululla pitäisi olla käytössään malli koulukiusaamisen ehkäisemiseksi. Ohjelman puitteissa on perustettu hanke, jonka tarkoituksena on levittää Suomessa koulusovittelumallia koulukiusaamiseen ja koulun ristiriitatilanteisiin. Koulusovittelu (vertaissovittelu) on sovellus nuorten rikosten sovittelumallista ja se on ollut käytössä Britanniassa ja joissakin muissa maissa jo pitemmän aikaa. Siinä tehtävään valitut oppilaat sovittelevat koulutovereidensa välisiä ristiriitoja ja koulukiusaamista. Lopullinen vastuu sovittelussa on kuitenkin opettajalla. Suomessa koulusovittelua on kokeiltu muutamassa peruskoulussa ainakin Helsingissä, ja se ollaan ottamassa Kalliolan kansalaisopiston seminaariohjelmaan.

- ***Nuorisopolitiikassa toteutetaan syrjäytymistä ja rikollisuutta ehkäiseviä toimia; Nuorten vapaa-ajan ja kulttuuriharrastusten tarjontaa kehitetään, jotta saavutetaisiin sen ulkopuolelle jäävä nuorisio***

Nuorisotyöjärjestelmässä on vahvan perusnuorisotyön ohella tavoitteena selkeästi rakentuva, nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen pyrkivä menetelmäkokonaisuus, johon sisältyvät osin toisiinsa lomittuen ja toisiaan tukien:

- nuorten työpajat (noin 220),
- valtakunnalliset nuorisokeskukset (10 kpl) ja niiden soveltama seikkailupedagogiikka mm. nuorten elämänhallinta-, aktivointi- ja kuntoutuskurssien muodossa,
- koululaisten laajentuva iltapäivätoiminta ja sen sisällön kehittäminen,
- kansainvälisen *Avarti* -toimintajärjestelmän (*Award-price*) kehittäminen ja tukeminen uutena nuorten syrjäytymisen ehkäisyn toimintamenetelmänä.

Taustatietoa ja analyysia nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn pyrkivälle kokonaisjärjestelmälle haetaan nuorisotutkimusverkostosta sekä nuorisosiain neuvottelukunnan kehittämästä nuorten elinoloja kuvaavasta indikaattorijärjestelmästä ja nuorten mielipiteitä kuvaavista nuorisobarometreistä. Edellä kuvattuun kokonaisjärjestelmään on mahdollista niveltää aktiivisen sosiaalipolitiikan työryhmän nuoria koskevat ehdotukset: 15-17 -vuotiaiden kuntouttava koulutuskokeilu ja aktivointisuunnitelmien laatiminen koulutukseen ja työelämään hakeutumattomille nuorille.

Siirtymävaihe peruskoulusta jatko-opintoihin koetaan usein ongelmalliseksi ja osalle nuoria ammatillisen koulutuksen aloittaminen tuottaa erityisiä vaikeuksia oppimisvaikeuksien tai sosiaalisen sopeutumattomuuden vuoksi. Työpajatoimintamuotoja ovat nuorten työpajat sekä ammatillisiin oppilaitoksiin perustetut työpajat. Kunnissa toimii arviolta 220 nuorten työpajaa (monissa useita erillisiä toimintapaikkoja) sekä noin 30 ammatillista työpajaa. Vuonna 2002 toiminnassa on ollut mukana päivittäin noin 5000 ja vuoden mittaan noin 10 000 nuorta. Innovatiivisten työpajojen tarkoituksena on turvata opintojensa keskeyttämistä harkitsevien opiskelijoiden opintojen jatkuminen ohjauksen, oppilashuollon ja muun tuen avulla. Kokeilussa etsitään malleja, joissa oppilaitokset, työelämä ja muut sidosryhmät yh-

dessä järjestävät koulutuksesta syrjäytymisvaarassa oleville nuorille opiskelumahdollisuuksia.

Nuorisotyössä ja -toiminnassa olevien aikuisten huumeiden ehkäisemisen taitotiedon lisäämiseen on jaettu erillinen 840 000 euron määräraha 70 eri hankkeelle käytettäväksi vuonna 2002. Valtion vuoden 2003 talousarvioon on esitetty vastaava määräraha. Opetusministeriön varoja ennaltaehkäisevään huumetyöhön on lisäksi ohjattu nuorten työpajoihin.

Opetusministeriö myöntää valtionavustuksia vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasminvastaiseen työhön. Avustuksia myönnetään muun muassa etnisten ja kielellisten vähemmistöjen kulttuuri- ja julkaisutoimintaan sekä nuorisotoimintaan, vähemmistökulttuuriryhmien oman identiteetin vaalimiseen ja kehittämiseen. Opetusministeriö on lisäksi vuodesta 1996 lähtien yhdessä Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n ja suomalaisten liikuntajärjestöjen kanssa toteuttanut rasmin vastaista ohjelmaa liikunnan alalla.

- ***Valtionavustuksia jaettaessa tuetaan erityisesti toimintamuotoja, jotka parhaiten saavuttavat ongelmanuorison.***

Opetusministeriö on vuosittain avustanut lasten ja nuorten erilaisia toimintamuotoja, joiden tarkoituksena on ehkäistä syrjäytymistä tai edesauttaa nuoria uuden elämän alkuun. Iltapäivätoimintaa on rahoitettu 10 – 15 -vuotiaiden harrasteellisen kerhotoiminnan tukemiseksi (420 000 € vuonna 2002). Vuosittain avustusta on saanut yli 400 kerhoa. Liikunnallista iltapäivätoimintaa on tuettu (6,5 milj. mk vuonna 2001). Opetusministeriö on osoittanut Kuntaliiton käyttöön määrärahan *Kasvatus tulevaisuuteen* –hanketta varten. Hankkeen näkökulmana on yhteisvastuun ottaminen alueen nuorista ja kodin ja koulun sekä eri hallinnonalojen yhteistyö nuorten sosiaalisen hyvinvoinnin lisäämiseksi (25 kuntaa).

Nuorten työpajatoimintaa on kehitetty sekä kansallisin että kansainvälisin avustuksin. Ehkäisevään huumetyöhön myönnettiin tukea 2 miljoonaa markkaa vuonna 2001 (18 hanketta) ja 841 000 euroa vuonna 2002 (70 hanketta). Valtakunnallisten nuorisokeskusten toiminnassa on korostettu toiminnan suuntaamista erityisesti huonoissa oloissa eläville lapsille ja nuorille (vuoden 2002 avustus noin 1,7 milj. €).

2.4 Sosiaali- ja terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriössä on toteutettu periaatepäätöstä seuraavasti:

- ***Turvataan kasvatus- ja perheneuvontapalvelujen riittävyys ja parannetaan niiden saatavuutta.***

Sosiaali- ja terveysministeriö on selvittänyt kasvatus- ja perheneuvoloiden määrää ja toiminnan sisältöä. Kuntainliittojen purkaututtua palvelupisteitä tuli lisää, mutta niiden yksiköt pienenevät. Aiemmin jokaisessa yksikössä toimi lääkärin, psykologin ja sosiaalityöntekijän työryhmä, mutta yhteistyössä toimineet tiimit ovat nyt hajooneet. Toisaalta yksiköitä on vahvistettu lisäämällä niihin muiden sektoreiden erityisyksiköiden resursseja kuten mielenterveys-, päihde-, kasvatusalanterapiaa ja tutkimusta. Suurissa kaupungeissa kasvatus- ja perheneuvolat toimivat kohtuullisen

hyvin, mutta yhteistyötä erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon kanssa voitaisiin vielä kehittää. Osassa kuntia kasvatus- ja perheneuvolat puuttuvat kokonaan.

Ministeriön selvitysten perusteella on havaittu, että kasvatus- ja perheneuvoloiden toiminnassa on paljon kehittämisen varaa, asiakasmäärät ovat selvästi kasvaneet, mutta virkamäärät pienentyneet ja moniammatillinen yhteistyö on hajonnut. Toiminnan kehittämiseksi sosiaali- ja terveysministeriö on ohjannut eduskunnan myöntämään lasten ja nuorten psykiatrian erillismäärärahaa kasvatus- ja perheneuvoloidenkin työn tukemiseen.

Kasvatus- ja perheneuvontapalvelujen parantamiseksi on vuoden 2003 talousarvioesitykseen sisällytetty 5 miljoonan euron erillinen määräraha, joka on tarkoitettu yleensäkin syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten palvelujen, erityisesti kasvatus- ja perheneuvonnan, tehostamiseksi ja saatavuuden turvaamiseksi. Määräraha on kolmivuotinen siirtomääräraha ja se on valtion avustus kunnille ja kuntayhtymille tähän tarkoitukseen. Määrärahan myöntämisen kriteerit määritellään valtioneuvoston asetuksella erikseen.

- ***Riittävän varhaisten toimenpiteiden aikaansaamiseksi kehitetään lastensuojelun tukitoimenpiteitä, joissa puuttumiskynnys on matala.***

Sosiaali- ja terveysministeriö on käynnistänyt valtakunnallisen varhaisen puuttumisen hankkeen (ns. *VARPU*-hanke). Hankkeen tarkoituksena on nimensä mukaisesti puuttua ajoissa sellaiseen toimintaan, joka voi johtaa lapsia ja nuoria muun muassa rikoksiin. Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan muunlaistakin ehkäisevää toimintaa, jonka tarkoituksena on ehkäistä sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien syntymistä lasten, nuorten ja perheiden elämässä ja elinympäristössä. Hankkeen kautta toteutetaan kehittämishankkeita niin järjestöjen kuin Stakesinkin toimesta.

Hankkeen tavoitteena on kehittää palvelujärjestelmän kykyä puuttua ongelmiin varhaisvaiheessa ja kehittää työmenetelmiä ammattihenkilöstölle varhaisen puuttumisen ja siihen liittyvän yhteistoiminnan toteuttamiseksi. Tavoitteena on myös saada aikaan kulttuurinen muutos, jossa auttaminen ja ongelmiin puuttuminen on sekä kulttuurisesti että eettisesti hyväksyttyä ja jossa auttamisen ja puuttumisen arvopohjasta vallitsee laaja yhteiskunnallinen ja kulttuurinen yksimielisyys. Lisäksi tavoitteena on kehittää yhteisöllisyyttä ja yhteisvastuuta lapsista ja nuorista huolehtimisessa ja kasvatuksessa. Vuosina 2001-2002 hankkeeseen on budjetoitu yhteensä 1.2 miljoonaa markkaa (n. 202 000 €).

Poliisin ja sosiaalitoimen yhteistyötä on kehitetty erityisesti hankkeilla, joissa kunnan sosiaaliryhtymä on sijoitettu poliisilaitokselle. Tämä mahdollistaa sosiaalipalveluiden nopean saatavuuden niissä tilanteissa, joissa poliisi joutuu puuttumaan nuorten tai heidän vanhempiensa akuutteihin viranomaisoimintoihin edellyttäviin elämäntilanteisiin. Tällä hetkellä toimintaa on noin 20 poliisilaitoksella. Toimintamallia kehitetään edelleen ja laajennetaan.

- ***Tehostetaan alkoholin anniskelun ja vähittäismyyntin ikärajojen sekä muun normiston noudattamisen valvontaa.***

Alkoholin anniskelun ja vähittäismyyntin ikärajojen sekä muun normiston valvonta koostuu elinkeinonharjoittajien omavalvonnasta, viranomaisyhteistyöstä, elinkeinonharjoittajien informoinnista sekä varsinaisesta valvonta- ja tarkastustoiminnasta.

Elinkeinonharjoittajien omavalvontaan on kehitetty rakenteita, joiden avulla viranomaisvalvontaa voitaisiin tulevaisuudessa korvata omavalvonnalla. Omavalvontoppaat on lähetetty kaikille luvanhaltijoille (16.000) ja esimerkiksi vuonna 2001 järjestettiin yhteensä 34 koulutustilaisuutta ympäri maata. Tuotevalvontakeskuksen *Päihitteön nuoruus* –projektissa keskeisiä osia olivat lupaviranomaisten ja poliisin kanssa toteutettu anniskelun ja vähittäismyynnin ikärajojen valvontahanke, elinkeinojärjestöjen ja yrittäjien kanssa toteutettu omavalvontahanke sekä lähiyhteisön sitouttamishanke. Tehostettu valvonta vaikutti erityisesti Helsingissä ja Espoossa.

Vuoden 2003 alusta voimaan tulevan alkoholilain muutoksen (764/2002) mukaan lupaviranomaiset voivat rajoittaa haettua anniskelulupaa tai jättää luvan kokonaan myöntämättä päihitteettömien alueiden turvaamiseksi erityisesti lasten, nuorten ja perheiden vapaa-ajan tilaisuuksiin.

- ***Selvitetään kuntien mahdollisuudet toteuttaa rikollisuutta ja järjestyshäiriöitä ehkäisevää myynnin, anniskelun ja kulutuksen sääntelyä.***

Kuntien mahdollisuudet vaikuttaa alkoholijuomien myyntiin, anniskeluun tai kulutuksen määrään ovat olleet olemattomat. Alkoholihallinto kuuluu toistaiseksi valtion viranomaisille. Kuntien vaikutusmahdollisuuksia on pyritty kehittämään useassa eri hankkeessa. Kaikki kunnat eivät kuitenkaan ole halukkaita tai kykene hoitamaan varsinaisia alkoholilupatehtäviä. Ongelmana ovat erityisesti voimavarakysymykset.

Seutuyhteistyökokeilusta annetun lain (560/2002) 9 §:n mukaisesti on kuitenkin käynnistetty lausunntomenettely Hämeenlinnan kokeiluseudulle myönnettävistä alkoholijuomien vähittäismyynin ja anniskeluluvista. Lupaviranomaiset ovat pääsääntöön mukaan sidottuja lupa-asioista annettuihin lausuntoihin. Lakisääteisen kokeilun lisäksi Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus ja lääninhallitukset ovat tehneet kokeilukuntien kanssa asiasta projekteja. Kuntiin on sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintasuunnitelman myötä nimetty päihdeyhdyshenkilöt, joiden kautta kuntien osallistumista myös anniskeluhallintoon pyritään tehostamaan.

Lisäksi alkoholilain muutoksen (764/2002) mukaan anniskelulupia koskevassa käsittelyssä voidaan entistä selvemmin ottaa huomioon mahdollisia häiriöitä koskevat lausunnot. Lausunnonantajia voivat olla kunta, kunnalliset viranomaiset, poliisi, kaupunginosayhdistykset, taloyhtiöt ja yksityiset kansalaiset. Anniskelulupaa voidaan rajoittaa tai se voidaan jättää myöntämättä, jos toiminnasta tai päihtyneistä asiakkaista voi seurata järjestys- tai meluhäiriöitä.

Uusi järjestyslaki (HE 20/2002 vp) pyrkii luomaan koko maahan yhtenäisen mallin häiritsevään juopotteluun puuttumiseksi.

- ***Yhteistyössä oikeusministeriön kanssa selvitetään mahdollisuudet muidenkin alkoholi-ongelmaisten rikoksenteijöiden kuin rattijuoppojen hoitoonohjaukseen sekä järjestää psyykkisesti sairaille väkivaltarikollisille tuettu avohoito.***

Oikeusministeriössä on valmisteltu sopimushoitotoimikunnan mietintö (KM 2002:3). Kyse on uudesta rangaistusmuodosta korkeintaan kahdeksan kuukauden mittaisen ehdottoman vankeustuomion vaihtoehdoksi. Tuomittavalle tarjotaan hänen suostumuksellaan sopimushoitona mahdollisuutta sitoutua päihdehuoltolain

tarkoittamaan päihdehuoltoon kriminaalihuoltolaitoksen valvonnassa. Sosiaali- ja terveysministeriö on toimittanut oikeusministeriölle lausuntonsa mietinnöstä.

Nykyinen lainsäädäntö mahdollistaa sen, että vankeuteen tuomittu voidaan sijoittaa myös vankilan ulkopuolelle hoito-ohjelmiin, esimerkiksi päihdehoitoon tai koulutukseen. Vuonna 2002 ulkopuoliseen hoitoon sijoitettuna on ollut kolmisenkymmentä vankia. Kuntoutusta on järjestetty muun muassa Järvenpään sosiaalisaira-
lassa.

Psyykkisesti sairaille väkivaltarikoksille tuetun avohoidon järjestämistä ei ole selvitetty.

- ***Toteutetaan valtioneuvoston periaatepäätökseen huumausainepolitiikasta sisältyvät toimet huumeiden kysynnän ehkäisemiseksi, varhaiseksi puuttumiseksi huumeiden käyttöön ja käytön lopettamiseksi sekä huumausaineriippuvaisten hoidon saattamiseksi paremmin vastaamaan nykyistä tarvetta.***

Valtioneuvoston periaatepäätökseen pohjautuvaa toimenpideohjelmaa huumausainepolitiikan tehostamiseksi vuosille 2001-2003 on toteutettu sosiaali- ja terveysministeriössä vuonna 2002 ohjaamalla terveyden edistämisen määrärahasta huumeiden käyttöä ehkäiseviin ja huumehaittoja vähentäviin toimenpiteisiin 1 010 000 euroa. Määrärahalla tuetaan erityisesti lasten ja nuorten huumeiden käyttöä ehkäiseviä hankkeita sekä hankkeita, joiden tavoitteena on mahdollisimman varhainen puuttuminen syrjäytymiskehitykseen. Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoitoa on parannettu erityisen valtionavustuksen turvin. Valtionavustus kunnille huumeiden käyttäjien hoitoon on tarkoitettu hoitoon hakeutuneiden huumeiden käyttäjien palveluohjauksen järjestämiseen, hoidon ja kuntoutuksen tehostamiseen sekä opioidi-riippuvaisten henkilöiden vieroitus-, korvaus- ja ylläpito-hoidon lisäämiseen. Ennaltaehkäisevää ja korjaavaa huumetyötä tehdään lisäksi Rahapeliyhteisön tuotosta myönnettävien avustusten turvin. Toimenpideohjelman mukaisesti Kansanterveyslaitoksella, Terveyden edistämisen keskuksella ja Stakesilla on omat huumeiden käytön ehkäisyyn ja hoitoon liittyvät hankkeensa. Sosiaali- ja terveysministeriö koordinoi valtioneuvoston huumausainepolitiikan toteutumista.

Sosiaali- ja terveysministeriö on lisäksi edistänyt kansallista rikosentorjuntaohjelmaa erityisesti

- Pekingistä Suomeen tasa-arvo-ohjelman ja ***naisiin kohdistuvan väkivallan*** osalta. Ministeriö on yhteistyössä Stakesin kanssa toteuttanut valtakunnallisen nainiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhankkeen 1998-2002. Projektin tavoitteina on ollut tehdä nainiin kohdistuva väkivaltaongelma näkyväksi, vahvistaa väkivallan vastaisi asenteita, vähentää väkivallan määrää sekä kehittää ja tehostaa uhreille ja tekijöille kohdistettuja palveluita. Vuonna 2002 projektin määräraha on ollut 730 000 euroa. Viisivuotisen projektin kokonaiskustannukset olivat yli 2.7 miljoonaa euroa.

2.5 Työministeriö

Työministeriö on toteuttanut valtioneuvoston periaatepäätöstä toimialallaan seuraavasti:

- ***Työllisyyspolitiikalla edistetään rikollisuuden torjuntaa parantamalla varsinkin heikossa asemassa olevien työllistymisedellytyksiä.***

Työministeriö on kohdistanut työvoimakoulutusta heikossa asemassa oleviin, kuten pitkäaikaistyöttömiin, ulkomaalaisiin, vajaakuntoisiin ja sellaisiin, joilla ei ole lainkaan aikaisempaa ammatillista koulutusta. Ammatinvalinnanohjausta on kohdennettu nuoriin, vajaakuntoisiin ja pelkän perusasteen koulutuksen varassa oleviin. Ammatillista kuntoutusta on annettu vajaakuntoisille työnhakijoille. Lisäksi on järjestetty erilaisia tukitoimenpiteitä (mm. työkokeilua). Maahanmuuttajien työllisyys tilanteen parantamiseksi on toteutettu kotouttamistoimenpiteitä. Erityisen heikossa asemassa olevia pakolaisia on tuettu erilaisten pilottihankkeiden avulla, joita on rahoitettu muun muassa Euroopan pakolaisrahaston ohjelmista. Toimenpiteitä on kohdentunut myös lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn. Parhailaan pohditaan rakennetyöttömyyden purkamista edistäviä toimia.

Työllistymisedellytysten parantamiseksi on lisäksi tehty muun muassa seuraavaa:

- Eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä on kehitetty erityisesti vajaakuntoisten ammatillisessa kuntoutuksessa sekä ikääntyneiden pitkäaikaistyöttömien palvelutarveselvitysten yhteydessä.
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta tuli voimaan 1.9.2001. Lain avulla pyritään edistämään kunnan ja työvoimatoimiston yhteistyöllä pitkään työttömänä olleiden työllistymismahdollisuuksia. Kuntouttava työtoiminta on pakollista alle 25-vuotiailla työttömillä, kun työttömyys on kestänyt yli määrääjän.
- Suurimmissa kaupungeissa on käynnistetty kokeiluluonteisesti yhteispalvelupisteitä. Näissä työvoimaviranomainen, kunnan sosiaaliviranomainen sekä KELA kartoittavat yhdessä pitkään työttömänä olleiden työllistymisedellytyksiä.
- Työmarkkinatuen käyttömahdollisuuksia 200 päivää työttömänä olleiden osalta parannettiin vuoden 2003 talousarvioneuvottelujen yhteydessä siten, että työttömällä on mahdollista kokeiluluonteisesti osoittaa 500 euroa kuukaudessa kahden vuoden ajan hänet työllistävälle työnantajalle työllistymisensä tueksi.

- ***Kokeillaan mahdollisuuksia yhdistää eri järjestelmien mukaista julkista tukea lähiyhteisön tärkeiden työtilaisuuksien luomiseksi.***

Työllisyyspolitiikan tueksi on kehitetty yhdessä eri toimijatahojen kanssa paikallisen aloitteellisuuden kumppanuustoimintaa, jossa vahvuutena on julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kokoaminen toiminnalliseen yhteistyöhön. 1997-1999 toteutettiin kokeilu, jossa oli mukana 26 hanketta. Esille tuli uusia toimintatapoja, kehitettiin verkostoja ja työttömät voivat osallistua toimintaan. Toiminnan avulla saatiin alkuun myös sosiaalista yritys- ja uusosuustoimintaa ja yritysten ja oppilaitosten kontaktit lisääntyivät. Arviointien mukaan hankkeilla myötävaikutettiin 15 000 työtilaisuuden syntymiseen. Hankkeen kokonaiskustannukset olivat 6,7 miljoonaa euroa, vuositasolla hanketta kohden noin 100 000 euroa. Tukeakseen paikallisesti toteutettavia työllisyyskumppanuushankkeita työministeriö ja Kuntaliitto perustivat vuonna 2001 uuden projektin, joka tukee yhteistyötä eri hallinnonalojen, työmarkkinajärjestöjen ja kolmannen sektorin välillä.

Henkilöiden työllistämiseen vapaaehtois- ja muihin järjestöihin, kotitalouksiin, kuntiin ja kuntayhtymiin sekä yrityksiin voidaan maksaa yhdistelmätukea. Tukea annetaan yli 500 päivää työttömänä olleen työmarkkinatukea saavan pitkäaikaistyöttömän työllistämiseen. Yhdistelmätuella työllistettiin keskimäärin 12 000 henkilöä vuonna 2000 ja 12 500 henkilöä vuonna 2001.

Vuoden 1998 alusta voimaan tullut työllisyysasetus mahdollisti sen, että kolmannen sektorin avulla on voitu käynnistää projekteja, joilla järjestetään aktivointitoimenpiteitä mm. työmarkkinatukea saaville pitkäaikaistyöttömille.

Työllisyyspoliittista projektitukea voidaan myöntää kunnalle, kuntayhtymälle ja muulle yhteisölle sekä säätiölle. Projektitukea myönnettiin vuonna 2001 kaikkiaan noin 88,1 miljoonaa markkaa (65 milj. mk yhdistyksille, 13,2 milj. mk kunnille, b-put yrityksille ja muille yhteisöille). Myönteisiä projektitukipäätöksiä tehtiin vuonna 2001 kaikkiaan 462.

- ***Jatketaan maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman toteuttamista, millä on merkitystä myös rasististen rikosten ja maahanmuuttajien rikollisuuden ehkäisemiseksi.***

Laki maahanmuuttajien kouluttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (ns. kotouttamislaki, 493/1999) tuli voimaan 1.5.1999. Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman mukaisia toimia maahanmuuttajien kotouttamiseksi ja heidän yhteisöjensä voimavaraistamiseksi on tehostettu ja kehitetty sekä kotouttamislain että projektitoiminnan avulla. Kotouttamislain kokemuksista on valmistunut selonteko, joka annettiin eduskunnalle toukokuussa 2002.

Hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismin vastainen toimintaohjelma *Kohti etnistä yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta (ETNORA, TM 2001:284)* hyväksyttiin vuonna 2001. Ohjelma on osa YK:n vuoden 2001 rasismin vastaisen maailmankonferenssin toimintaohjelman kansallista toteutusta, jossa painopiste on paikallistasolla. Työministeriö seuraa ohjelman toteutumista. Ministeriöt ovat käynnistäneet ohjelman toimeenpanon omilla vastuualueillaan. Vuoden 2003 alussa annettavan raportin pohjalta valmistellaan ehdotuksen seuraavan hallituksen toimintaohjelmaksi. Ohjelman puitteissa on tehty muun muassa seuraavaa:

- Kotouttamislakiin on 1.3.2002 voimaan tulleella muutoksella lisätty velvoite sisällyttää kotouttamisohjelmaan etnisen tasa-arvon ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen. Työministeriö järjestää yhteistyössä TE-keskusten kanssa asiaan liittyvää perehdytystä kunnille.
- Työministeriön yhteyteen on perustettu 1.9.2001 vähemmistövaltuutetun virka. Valtuutetun tehtäviin kuuluu muun muassa edistää etnisiä suhteita, seurata ja parantaa etnisten vähemmistöjen asemaa ja oikeuksia, tehdä aloitteita ja tiedottaa. Lisäksi valtuutettu valvoo tasa-arvoisen kohtelun toteutumista yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Vähemmistövaltuutetun avuksi perustetaan vähemmistöasiain neuvottelukunta.
- Ministeriöt jatkavat osana seuranta rasismin, syrjinnän ja hyvien etnisten suhteiden tutkimuksen rahoittamista. Työministeriö ja opetusministeriö sopivat menettelystä rasismin ja syrjinnän ehkäisyn sekä näihin ilmiöihin puuttumisen hyvien käytäntöjen systemaattisesta levittämisestä viranomaisille, kansalaisjärjestöille ja muille toimijoille. Erityistä huomiota kiinnitetään työelämän syrji-

mättömyyteen sekä monimuotoisten työyhteisö- ja johtamismallien kehittämiseen yhteistyössä työmarkkinaosapuolten kanssa.

Euroopan Unionin neuvosto on antanut vuonna 2000 rotujen ja etnisten ryhmien yhdenvertaista kohtelua koskevat direktiivit. Näiden pohjalta valmistellaan Suomessakin syrjintää koskevan lainsäädännön uudistamista. Hallituksen esitys etnistä yhdenvertaisuutta koskevaksi lainsäädännöksi annetaan vuoden 2002 aikana.

Kansallisen ohjelman lisäksi Suomi osallistuu Euroopan Unionin syrjinnän vastaisen toimintaohjelman toteuttamiseen vuosina 2001-2006. Toimintaohjelman rahoitusmahdollisuuksia on hyödynnetty syrjimättömyyttä tukeviin hankkeisiin yhteistyössä muiden ministeriöiden, aluehallinnon viranomaisten, kuntien ja järjestöjen kanssa.

Valtioneuvoston on asettanut työministeriön esittelystä vuonna 2001 etnisten suhteiden neuvottelukunnan (ETNO) toiselle kaudelle (2001-2004). ETNO toimii laajapohjaisena neuvoa ja lausuntoja antavana asiantuntijaelimenä pakolaisuuteen ja siirtolaisuuteen liittyvissä asioissa rasismien ja etnisen syrjinnän ehkäisemiseksi, maahanmuuttajien kotoutumisen ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi yhteiskunnassa, työelämä mukaan lukien. Työministeriö huolehtii yhteistyössä muun hallinnon kanssa ETNON toimintaedellytyksistä ja toiminnan kehittämisestä.

Työministeriö on täydentänyt hallituksen rasismien ja syrjinnän vastaisen toimintaohjelman toimeenpanoa hyödyntämällä EU:n syrjinnän vastaisen toimintaohjelman rahoitusmahdollisuuksia yhteistyössä muiden ministeriöiden, aluehallinnon viranomaisten, kuntien ja järjestöjen kanssa. Hankkeet on suunniteltu niin, että ne samalla toteuttavat *ETNORA*-ohjelmaa.

- Työministeriö suunnitteli yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetusministeriön kanssa kampanjatyypin (1.9.2001-31.3.2002) hakkeen *SEIS-Suomi Eteenpäin Ilman Syrjintää*. Hanke on muodostanut yhteistyöverkostoja, joihin on liittynyt syrjintää kokevia ryhmiä edustavia järjestöjä sekä muita järjestöjä ja yhteisöjä.
- Paikallisviranomaisten syrjinnän vastaista työtä ja tasa-arvoon perustuvia hyviä käytäntöjä kehitetään kansainvälisen, myös EU:n syrjinnän vastaisesta toimintaohjelmasta rahoitettavan hankkeen, *JOIN – Joint Promotion of Anti-discrimination at Local Level*, avulla. Hankkeen koordinaattorina on työministeriö ja yhteistyötahoina Suomessa opetusministeriö, Etelä-Suomen lääninhallitus/poliisiosasto, Suomen Kuntaliitto sekä neljä syrjinnän kohderyhmiä edustavaa/tukevaa järjestöä (Romano Missio, Rauhankasvatusinstituutti, Vammaisfoorumi ja Kansainvälinen musliminaisten unioni)
- Vuonna 1999 perustettiin *Suomen Monikulttuurinen Liikuntaliitto – Finnish Multicultural Sports Federation (FiMu ry)* monikulttuurista liikuntatyötä tekevien seurojen kattojärjestöksi. Yhdistyksen tavoitteena on lisätä jäsenseurojensa yhteistoimintaa, tiedottaa niiden toiminnasta ja avustaa eri tahoja maahanmuuttajien liikuntaan liittyvissä erityiskysymyksissä. Opetusministeriö hyväksyi FiMU:n vuosiavustuskelpoiseksi liikuntajärjestöksi kesällä 2000.
- Työelämän osapuolet osallistuvat Entisten suhteiden neuvottelukunnan toimintaan. ETNO on käynnistänyt vuosina 2000-2001 työelämän etniseen monimuotoisuuteen liittyviä hankkeita, joista *Käytössä Koko Paletti* on yksi esimerkki.

Hankkeen tarkoituksena on kannustaa yrityksiä tukemaan henkilökuntansa etnistä monimuotoistumista ja olemaan valmiita näyttämään tämä julkisuudelle.

- Opetusministeriön rahoituksella tuettu, Joensuussa käynnistetty EXIT-projekti on esimerkki pohjoismaisille kokemuksille perustuvasta käytännöstä. Se on rasistisen toiminnan vähentämiseen ja ehkäisemiseen tähtäävä hanke, jonka tavoitteena on muun muassa auttaa rasistisia nuoria irtautumaan rasistisista ryhmistä sekä kehittää ja toteuttaa menetelmiä, joiden avulla nuorten liittymistä rasistisiin ryhmiin voidaan ehkäistä.

Työministeriössä on lisäksi

- perustettu ja koulutettu työelämän etnisen tasa-arvon asiantuntijaverkosto (ET-NA) ja laadittu toimintaa tukeva materiaalikansio
- tuettu rasismien vastaisessa työssä Ihmisoikeusliittoa, joka on aloittanut rasististen rikosten uhrien neuvontatyön
- järjestetty poikkialueellisia seminaareja rasismien ja syrjinnän ehkäisemiseksi ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi.

- ***Selvitetään mitä muissa maissa hyviksi havaittuja käytäntöjä etnisten vähemmistöjen rikollisuuteen liittyvien ongelmien hoitamiseksi olisi syytä omaksua.***

Suomessa on aloitettu projektiluonteisena eräitä toimia, joiden tavoitteena on ollut erityisesti etnisten vähemmistöjen tekemiin, mutta myös heihin kohdistuviin rikoksiin puuttuminen. Osa projekteista on toteutettu yhteistyössä eräiden muiden Euroopan maiden kanssa, ja tavoitteena on siirtää parhaita käytäntöjä osaksi normaali-toimintaa.

Paikallisten yhteisöjen välisiä konflikteja on Vantaalla pyritty vähentämään vahvistamalla pakolaisten omia yhteisöjä ja kouluttamalla niitä työskentelemään konfliktien välittäjinä (social mediation). Projektissa on pyritty lisäksi madaltamaan etnisten vähemmistöjen ja muiden yhteisöjen välistä kohtaamiskynnystä. Menetelminä on käytetty etupäässä koulutusta, ja kouluttajiksi on etsitty myös välittäjinä/sovittelijoina jo esimerkiksi Suomessa ja Iso-Britanniassa toimineita henkilöitä. Projektia koordinoi Kansainvälisen Siirtolaisuusjärjestön (International Organization for Migration, IOM) Helsingin toimisto, ja sitä on rahoitettu kansallisen rahoituksen lisäksi Euroopan Pakolaisrahoituksesta.

Onnistunut yhteiskuntaan kotoutuminen sekä syrjinnän ja syrjäytymisen ehkäisy ovat tehokkainta rikollisuuden ehkäisyä. Monissa maissa on kehitetty kohdennettuja toimenpiteitä etnisiin vähemmistöihin kohdentuvan syrjinnän vähentämiseksi, jolla taas voidaan suoraan tai epäsuorasti vähentää paitsi syrjintärikoksia, myös etnisiin vähemmistöihin kuuluvien tekemiä rikoksia. Avainasemassa on poliisi, joka useimmiten ensimmäisenä viranomaisena kohtaa rikoksesta epäillyn. Suomen tilanteeseen parhaiten sovellettavia ovat monet eurooppalaiskäytännöt. Tiedossa on esimerkkejä, joita kokeillaan Euroopan Yhteisön syrjinnän vastaisesta toimintaohjelmasta (2001-2006) rahoitetuissa projekteissa. Tarkoituksena on jalostaa onnistuneimmat normaalitoiminnaksi.

Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön Helsingin toimisto toteuttaa yhteistyössä eräiden itävaltalaisien, ranskalaisten, ruotsalaisten, kreikkalaisten ja suomalaisten järjestöjen kanssa projektia, jonka tavoitteena on juristien tietoisuuden lisääminen ja

koulutus syrjintäkysymyksissä. Kohderyhminä ovat erityisesti tuomarit ja syyttäjäviranomaiset. Syrjintäperusteina käsitellään paitsi etnistä taustaa ja uskontoa, myös vammaisuutta, ikää ja seksuaalista suuntautuneisuutta.

2.6 Ympäristöministeriö

Ympäristöministeriön toimialalla on periaatepäätöksessä mainittu kaksi toimenpidettä. Niitä ministeriö on edistänyt seuraavasti:

- ***Laaditaan opas turvallisen kaupunkiympäristön suunnittelusta yhteistyössä sisäasiainministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön kanssa.***

Ympäristöministeriö on osallistunut eri toimijoiden yhteishankkeeseen, jossa laaditaan esiselvitys rikosentorjunnan keskeisistä kysymyksistä maankäytön suunnittelussa keskittyen aluksi erityisesti kaupunkikeskustoihin (Elävä kaupunkikeskusta ry:n projekti). Työn tuloksena kootaan esimerkkejä hyvistä suunnittelukäytännöistä, joilla on edistetty alueiden turvallisuutta ja rikosentorjuntaa. Lisäksi ministeriö on teettänyt asuinalueita ja asukkaiden kokemuksia koskevan esiselvityksen aihepiiristä (rakennetun ympäristön turvallisuus ja asukkaiden turvallisuuden tunne) sekä osallistuu tätä työtä jatkavaan HELKA ry:n (Helsingin kaupunginosayhdistys ry) projektiin.

Näissä eri selvityksissä ja projekteissa esille tulevien asioiden ja niiden edelleen kehittelyn pohjalta tullaan ympäristöministeriössä laatimaan aihepiiriä käsittelevä ihmisten elinympäristön hyvän suunnittelun opas liittyen muihin hyvän ympäristön suunnittelun aihepiireihin. Ministeriön resurssien niukkuuden vuoksi opastyö on voitu saada vasta alkuvaiheeseen ja valmistelu tulee viemään vielä lähivuosien ajan.

- ***Osallistutaan Euroopan Standardikomitean toimintaan, jossa valmistellaan neljä standardia rikollisuutta ehkäisevästä aluesuunnittelusta ja rakentamisesta.***

Ympäristöministeriö on ilmoittanut pyrkivänsä osallistumaan työhön mahdollisuuksien mukaan.

Ympäristöministeriö on toiminnassaan muutoin edistänyt rikollisuuden ehkäisyä ja rikosentorjuntaohjelman periaatteita ja tavoitteita seuraavasti:

- Maankäytön suunnittelua ja rakentamista koskevaa lakiuudistusta valmistellessaan ympäristöministeriö sisällytti turvallisuuden yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi eri kaavatasoilla ja rakentamisessa. Maankäyttö- ja rakennuslain tultua voimaan vuoden 2000 alusta ympäristöministeriö on huolehtinut sen toimeenpanon edellyttämistä tehtävistä muun muassa laajalla julkaisu-, koulutus- ja seurantatoiminnalla. Tässä yhteydessä on painotettu myös turvallisuuteen ja rikosentorjuntaan liittyviä kysymyksiä kaavoituksessa ja rakentamisessa. Maankäytön suunnittelun ohjaustehtävänsä ympäristöministeriö ja alueelliset ympäristökeskukset hoitavat myös siten, että rikosentorjunnan näkökulma tulee läpäisyperiaatteella käytännössä esille eri yhteyksissä kuten muutkin näkökulmat. Ne tuodaan tilannekohtaisesti esille maankäytön suunnittelua yleisesti tai tiettyä kaava-aluetta erityisesti koskevissa neuvotteluissa (esimerkiksi kun-

- tien kanssa vuosittain käytävät maankäytön suunnittelua koskevat kehittämisseskustelut ja kaavakohtaiset viranomaisneuvottelut).
- Ympäristöministeriön johdolla on meneillään lähiö 2000-ohjelma, jolla pyritään kehittämään erityisten kehittämistoimien tarpeessa olevia lähiöitä. Ohjelmassa mukana oleville lähiöprojekteille on pyritty antamaan tietoa kaupunkiympäristön suunnittelun ja kunnossapidon yhteyksistä rikoksentorjuntaan. Projektialueista Tampereen Tesomalla keskitytään lähiöalueen saneerauksen yhteydessä tapahtuvaan rikoksentorjuntaan. Samalla pyritään tuottamaan myös muilla alueilla hyödynnettävissä olevaa materiaalia
 - Ympäristöministeriö on ollut mukana valmistelemissa tuhopolttojen ehkäisyohjelmaa vuosille 2003-2008.

3 MUUT KANSALLISEN TASON TOIMIJAT

Kansallisen rikosentorjuntaohjelman edistämistä kaupan alalla, vakuutuslalla, kirkossa sekä kansalaisjärjestöissä selvitettiin vuonna 2002 kyselyllä, joka lähetettiin rikosentorjuntaneuvostossa edustettuina oleville tahoille. Jäljempänä olevat tiedot on koottu vastauksista, jotka saatiin Kaupan Keskusliitosta, Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitosta, Kirkkohallituksesta, Suomen Mielenterveysseurasta sekä Förbundet Hem och Skola i Finland rf:ltä. Myös Suomen Kuntaliiton toimista kansallisen rikosentorjuntaohjelman edistämiseksi kerrotaan tässä luvussa.

Elinkeinoelämän, seurakuntien ja kansalaisjärjestöjen osuutta paikallisessa rikosentorjunnassa selvitettiin erikseen kuntiin lähetetyssä kyselyssä, jonka tuloksia raportoidaan luvussa 4.3 (Toteutuvatko Turvallisuustalkoot paikallisesti?).

3.1 Kauppa

Kaupan Keskusliiton mukaan kaupan alalla on edistetty kansallista rikosentorjuntaohjelmaa seuraavasti:

- ***Kaupan turvallisuustoiminta***
Turvallisuutta koskevien asioiden merkitys on viime vuosien aikana kasvanut kaupan toimialalla. Kauppaan ja sen henkilökuntaan kohdistuvan rikollisuuden torjuntaan panostetaan lisääntyvästi vuosittaisilla teknisillä suojalaiteinvestoinneilla ja turvallisuuspalveluhankinnoilla. Turvallisuutta koskeva koulutus kuuluu tärkeänä osana kaupan yrityskohtaiseen valtakunnalliseen ja myymäläkohtaiseen paikalliseen koulutusohjelmaan.
- ***Yhteistoiminta ja yhteishankkeet rikollisuuden torjumisessa***
Tehokas rikollisuuden torjuminen edellyttää viranomaisten ja kaupan eri osapuolien hyvää valtakunnallista ja paikallista yhteistyötä. Kaupan Keskusliiton turvallisuusvaliokunta kehittää ja koordinoi kaupan yhteistä turvallisuustyötä.

Kauppa on viime vuosina ollut toteuttamassa seuraavia kaupan ja sen henkilökunnan turvallisuutta parantavia hankkeita:

- Työterveyslaitoksen *KAURIS*- hankkeella selvitettiin kaupan henkilökuntaan kohdistuvaa väkivaltaa ja kehitettiin väkivaltariskien hallintamenetelmä. *KAURIS*-menetelmä sisältyy yleisesti kaupan työpaikkakoulutukseen ja opetuksessa käytetään Työterveyslaitoksen ja Työturvallisuuskeskuksen *KAURIS*-opasta sekä kaupan valmistamaa *Vaikea asiakassuhde* –opetusvideota.
- Kauppa osallistuu lukuisiin paikallisiin kaupunkien katuturvallisuutta ja viihtyvyyttä sekä nuorten rikollisuuden varhaista katkaisemista koskeviin hankkeisiin.
- Kaupan toimialayhdistysten aloitteesta Elävä Kaupunkikeskusta ry käynnisti rikosentorjuntaneuvoston rahoituksella kaupunkikeskustojen turvallisuusprojektin, jolla kerätään tietoa Suomen kaupunkien turvallisuustyöstä ja pyritään koamaan niistä parhaat käytännöt.

- ***Kaupan omat hankkeet***

Kaupan Keskusliitto on toteuttanut kaupan omia turvallisuushankkeita seuraavasti:

- Kaupan Keskusliitto vahvisti vuonna 2001 *Turvallisuustavoitteet* – periaateohjelman, jossa määritetään perusteet ja suuntaviivat kaupan turvallisuustyölle.
- Kaupan Keskusliiton turvallisuusvaliokunta on huolehtinut kaupan turvallisuutta koskevan julkaisumateriaalin päivittämisestä ja jakamisesta yhteistyössä Työturvallisuuskeskuksen kanssa. Vuonna 2000 julkaistiin *Liikkeen turvallisuusmerkintä, Avaimet turvatoimiin* sekä *Kaupan henkilöturvallisuus* –kirjaset.
- Kaupan Keskusliiton aloitteesta ja turvallisuusvaliokunnan asiantuntemuksella sekä rikosentorjuntaneuvoston rahoituksella valmistui keväällä 2002 *Opas myymälärikollisuuden torjuntaan*. Julkaisua tullaan käyttämään kaupan henkilökunnan koulutuksessa.
- Kaupan Keskusliiton turvallisuusvaliokunta suunnitteli ja käynnisti vuonna 2000 *Liikkeen turvallisuusmerkintä* – kampanjan. Myymälä voi saada turva-merkinnän ovensa, mikäli se täyttää määritetyt asiakas- ja henkilökuntaturvallisuutta sekä omaisuuden suoja koskevat tarkistuslistan vaatimukset. Turvallisuusmerkintä on kaupan turvallisuuslaatujärjestelmä. Turvallisuusmerkintä on hyväksytty yli 500 myymälälle, joiden mukana ovat useimmat suuret tavaratalot ja hypermarketit.
- Kaupan Keskusliiton turvallisuusvaliokunta on lähestynyt oikeusministeriötä ja sisäasianministeriötä tarkoituksena käynnistää yhteistyö niiden lainsäädännön ja oikeushallinnon epäkohtien ja puutteiden toteamiseksi, jotka liittyvät erityisesti kauppaan kohdistuvan rikollisuuden torjuntaan.

Kauppakamarit ovat olleet mukana eräissä kunnissa niiden turvallisuussuunnittelun yhteistyöryhmissä (esim. Helsingissä ja Tampereella) ja rikosentorjuntahankkeissa.

Suomen Yrittäjät ry käynnisti kansalliseen rikosentorjuntaohjelmaan liittyen oman turvallisuushankkeen. Hankkeen tavoitteena on ollut luoda järjestön paikallisyhdistyksille toimintamalli, jolla pyritään ehkäisemään yrityksiin ja henkilökuntaan kohdistuvaa rikollisuutta. Hankkeen osana toteutettiin yrittäjille kohdistettu kyselytutkimus, jolla kerättiin tietoa yritykseen tai henkilökuntaan kohdistuneesta rikollisuudesta, rikosten ehkäisystä ja sen kustannuksista.

3.2 Vakuutusala

Vahinkojen ja rikosten torjunta on ollut ja on edelleen yksi vahinkovakuutustoiminnan perustehtäviä. Kansallisen rikosentorjuntaohjelman valmistumisen jälkeen on vakuutusyhtiöissä ja niiden keskusjärjestöissä (Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto ja Liikennevakuutuskeskus) tehty muun muassa seuraavia toimia:

- Vakuutusyhtiöt ovat kehittäneet vakuutusehtojaan ja niihin kiinteästi kuuluvia suojeleohjeitaan siten, että ne entistä tehokkaammin edistäisivät rikollisuuden ehkäisyä.
- Vakuutusala on ollut keskeisesti mukana kansallisen tuhopolttojen torjuntaohjelman laadinnassa. Ohjelma julkistettiin 4.9.2002 Turvallisuusmessujen yhteydessä. Vakuutusyhtiöiden Keskusliitossa on laadittu vakuutusyhtiöiden käyttöön *Tuhopolttojen torjunta-suojeleohje*.

- Vakuutusyhtiöt informoivat asiakkaitaan rikollisuuden ehkäisykeinoista vuosittain lähetettävien vakuutusasiakirjojen yhteydessä. Aiheet ovat olleet esillä asiakastilaisuuksissa sekä asiakaslehtien sivuilla. Myös vakuutusyhtiöiden kotisivuilla on rikollisuuden ehkäisyyn tähtäävää neuvontaa ja ohjeita.
- Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton kotisivuilta www.vakes.fi löytyy luettelot vahinkovakuutusyhtiöiden hyväksymistä asennusliikkeistä sekä turvalaitteista. Lisäksi sivulta löytyy viimeksi päivitetyt suojele- ja turvallisuusohjeet. Liikennevakuutuskeskuksen sivuilla julkaistaan vastaavat tiedot ja ohjeet ajoneuvo- ja veneturvallisuudesta.
- Kuluttajavalistusta suojautumiskeinoista ja muusta rikollisuuden ehkäisystä annetaan säännöllisesti toimitettavissa lehdistötiedotteissa.
- Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto on ollut käynnistämässä yhteispohjoismaista hanketta, jonka tavoitteena on yhtenevien turvallisuusstandardien luominen.
- Vakuutusala on ollut mukana kehittämässä valtakunnallista turvallisuuskoulutusta.
- Vakuutusalan edustajat ovat osallistuneet useiden paikallisten Turvallisuustalkoot – hankkeiden suunnitteluun ja toteutukseen. Esimerkiksi Lahti-Hollola –alueen Turvallisuustalkoiden ohjausryhmässä on ollut Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton edustus. Ohjausryhmä on järjestänyt useita seminaareja, joissa alustajina on lisäksi toiminut vakuutusyhtiöiden edustajia.
- Vakuutusala harjoittaa monipuolista koulutusyhteistyötä poliisihallinnon ja muiden turvallisuusviranomaisten kanssa. Myös oikeustoimittajat ovat mainitussa toiminnassa mukana. Näissä tilaisuuksissa asianomaisille tarjotaan valmiuksia informoida kuluttajia ja yrityksiä vakuutusturvan periaatteista sekä vahinkojen ja rikosten ehkäisystä.

Rikollisuuden ehkäisy on yksi vakuutustoiminnan oleellinen osa. Osa toiminnasta on alan yhteistä, osa tapahtuu vakuutusyhtiöissä. Kehitystyötä ja koordinoitua varten Vakuutusyhtiöiden Keskusliitossa ja Liikennevakuutuskeskuksessa toimii useita rikollisuuden ehkäisyyn paneutuvia työryhmiä ja toimikuntia.

3.3 Kirkko

Kirkko on ollut mukana erittäin monissa rikollisuuden ehkäisyyn liittyvissä yhteistyöhankkeissa muun muassa seuraavasti:

- ***Kirkon ja poliisin yhteistyö***

Erityisellä kirkkohallituksen *Kirkko ja poliisi* –projektilla on kehitetty näiden tahojen yhteistyötä. Tuloksina ovat yhteinen aloite todistajansuojelun kehittämiseksi ja muut todistajiin liittyvät tukitoimet, seurakuntien työntekijöiden vaitiolo-ohjeet, poliisin kirkkopyhä sekä eurooppalaisen poliisipappien konferenssin järjestämispäätös. Lisäksi Itä-Suomen läänin ja Mikkelin sekä Kuopion hiippakuntien yhteistyönä toteutettiin kirkon työntekijöiden ja poliisin edustajien seminaari Joensuussa marraskuussa 2001. Seminaaria oli edeltänyt poliisin lääninjohdon ja hiippakuntien johdon neuvottelu. Seminaarissa käsiteltiin rikollisuuden ehkäisyä kirkon ja poliisin yhteistyönä. Vastaava seminaari ja sitä edeltävä poliisijohdon sekä hiippakuntien johdon välinen neuvottelu on suunnitteilla Länsi-Suomen läänin ja Pohjois-Suomen läänin sekä Turun, Lapuan ja Oulun hiippakuntien kesken ja toteutunee vuosina 2002-2003.

- ***Kirkon ja vankeinhoidon yhteistyö***
Kirkon kriminaaliryöstön ja vankeinhoidon yhteistyöllä on pyritty vähentämään uusintarikollisuutta. Vapautuvia vankeja ja heidän perheitään on tuettu henkisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti järjestöjen (Vapautuvien tuki, Vankien ystäväverkosto, Kriminaalihuollon tukisäätiö, Rikosuhripäivystys) kautta.
- ***Kirkon työntekijöiden koulutus***
Kirkon keskushallinnon toimesta on vuosittain järjestetty kirkon työntekijöille päihdetyön ja kriminaaliryöstön koulutusta. Siinä käsitellään rikollisuuden ehkäisyyn liittyviä aiheita. Koulutusta toteutetaan yhteistyössä muiden kriminaalihuollon ja päihdehuollon toimijoiden kanssa.
- ***Kirkon kasvatus- ja nuorisotyö rikollisuutta ennaltaehkäisevänä toimintana***
Kirkon kasvatus- ja nuorisotyössä on toteutettu syrjäytymistä ja rikollisuutta ehkäisevää työtä muun muassa yhteistyössä viranomaisten kanssa järjestetyllä lasten ja nuorten valistuksella. Kirkko on osaltaan ollut luomassa syrjäytymistä ja rikollisuutta ehkäiseviä käytäntöjä tarjoamalla nuorille rippikoulujen ja nuorten toiminnan kautta tietoa ja rikollisuudelle vaihtoehtoista arvomaailmaa.
- ***Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyö ja perhetyö***
Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyössä sekä kirkon perhetyössä on osallistuttu rikollisuuden ehkäisyä koskevaan keskusteluun aiheina mm. perheväkivalta, prostituutio ja huumeet. Seurakuntatasolla kirkko toimii sekä rikoksiin syyllistyneiden että rikosten uhrien auttamiseksi diakoniatyössään. Kirkon aloitteesta on järjestetty viranomaisille ja kansalaistoiminnan edustajille seminaareja Turvallisuustalkoot – aiheesta. Merkittävä koko kirkkoa koskettava Turvallisuustalkoot – toimenpide on vuoden 2002 lähimmäispäivän (25. 8.) ympärille suunniteltu aiheen käsittely seurakunnissa yhteistyössä viranomaisyhteiskunnan ja kansalaisten kanssa. Kirkkohallitus on julkaissut aiheesta ohjemateriaalin seurakunnille.

3.4 Rikoksentorjuntaneuvostossa edustetut yhdistykset ja kansalaisjärjestöt

3.4.1 Suomen Kuntaliitto ry

Suomen Kuntaliitto on kuntien etu- ja palvelujärjestö, jonka tarkoituksena on vahvistaa ja tukea kuntien ja niiden yhteistyön toimintaedellytyksiä ja elinvoimaisuutta. Kuntaliitto on edistänyt kuntien paikallista rikoksentorjuntaa muun muassa seuraavasti:

- ***Turvallisuussuunnittelua koskevat seminaarit kunnille.***
Kuntaliitto osallistui järjestäjänä rikoksentorjuntaneuvoston ja sisäasiainministeriön kanssa laajaan seminaariin Poliisimessujen yhteydessä vuonna 1999. Se kokosi valtaosasta maan kuntia niiden ylimmät päättäjät ja kihlakuntien poliisijohdon paikalliseen turvallisuussuunnitteluun. Seminaariin laadittiin rikoksentorjuntaohjelmaa tukeva kirjanen (*Liisa Suoninen (toim.): Paikallisella turvallisuusyhteistyöllä tulosta. Poliisiosaston julkaisusarja 5/1999*). Kuntaliitto on järjestänyt yhteistyössä rikoksentorjuntaneuvoston kanssa suurille kunnille ja kihlakunnille paikallista rikoksentorjuntasuunnittelua koskevia seminaareja. Seminaarit on järjestetty vuosittain vuodesta 2000 lähtien.

- ***Hanke rikosentorjuntayhteistyön tukemiseksi kunnissa 2002-2003.***

Kuntaliitto on yhdessä rikosentorjuntaneuvoston kanssa käynnistänyt vuoden 2002 alusta kaksivuotisen hankkeen, jonka tavoitteena on tukea paikallisen rikosentorjuntayhteistyön kehittämistä, turvallisuussuunnittelua ja rikosentorjuntaa kunnissa. Hankkeessa on koottu kuntien rikosentorjunnan yhdyshenkilöverkostoa, selvitetty kuntien tarpeita sekä kartoitettu pilottikuntia hyvien rikosentorjuntakäytäntöjen kehittämiseksi. Hankkeen yhteydessä on toteutettu kysely, jolla on selvitetty kansallisen rikosentorjuntaohjelman toteutumista paikallisesti kunnissa (ks. 4.3). Jatkossa hankkeessa selvitetään ja levitetään hyviä rikosentorjunnan käytäntöjä kuntiin, hahmotellaan rikosentorjunnan koulutusohjelmaa ja kehitetään rikosentorjunnan seutukunnallista yhteistyötä.

3.4.2 Suomen Mielenterveysseura

Kansalaisjärjestönä Suomen Mielenterveysseura lisää yksityisten ihmisten ja yhteisöjen vuorovaikutusta ja aktivoi kuntalaisia toimimaan oman alueensa hyvinvoinnin parantamiseksi. Seuralla ei ole erillistä rikosentorjuntaohjelmaa, mutta sen työssä on tehty ja tehdään monia asioita, joilla voi olla yhteyttä rikosentorjuntaan:

- Ihmisille on annettu ennakoivaa tietoa siitä, mitä uhrille voi tapahtua rikostilanteessa tai mitä rikosentekijälle tapahtuu. *Mielenterveys*-lehden aihetta käsittelevä teemanumero (6/2000) tehtiin yhteistyössä rikosentorjuntaneuvoston kanssa. Muusakin yhteydessä Mielenterveysseura on jakanut tietoa mielenterveyteen liittyvistä perusasioista ja niiden yhteyksistä rikosten tekoon.
- Käytännön työssä autetaan riskitilanteisiin joutuneita ihmisiä, niin uhreja kuin rikosentekijöitä, antamalla ensiapua ja saattamalla heidät tarvittaessa pitempiä aikaa palveluihin.
- Seura tekee suoraan hoitotyötä ja toimii korjaavana tahona.
- Seura tekee säännöllisesti yhteistyötä muiden sosiaali- ja terveysjärjestöjen, kuntien sekä urheilujärjestöjen kanssa. Yhteistyö tapahtuu sekä käytännön seminaarien, tapaamisten että neuvottelukuntien kautta.
- Mielenterveysseura on avannut nettipalveluyksiköitä, joiden tavoitteena on auttava toiminta. Tätä kautta se voi osallistua konkreettisesti ihmisten auttamiseen.
- Seura on mukana rikosuhripäivystys-toiminnassa.
- Seuralla on ”koekäytössä” sosiaalikirjastoja, joiden tehtävänä on auttaa ihmisten selviytymistä.
- Yhteistyökampanjoiden yhteydessä seura on vastannut koululaisten kirjeisiin ja antanut tätä kautta tietoa.
- Mielenterveysseura on ollut mukana järjestämässä rikosentorjuntaneuvoston seminaareja.

Eräillä Suomen Mielenterveysseuran jäsenjärjestöillä on toimintaa, jolla on liittymiä rikollisuudenkin ehkäisyyn. Lomakotien liitto järjestää syrjäytymisvaarassa oleville nuorille maahanmuuttajille räätälöityjä lomiamia. Vapautuvien Tuen kanssa tehtävällä yhteistyöllä järjestetään jo perinteeksi muodostunutta lomatoimintaa vapautumassa oleville vangeille ja heidän perheilleen. Kuntien lastensuojelun kanssa on yhteisiä hankkeita, joissa asiantuntemus tulee lastensuojelun puolelta. Niin sanotuille sinnittelijäperheille suunnataan lomiamia, joiden tavoitteena on auttaa perhettä jaksamaan. Lomatoimintaan sisältyy monia asioita, joita toteutetaan eri ammattilaisten taidoin.

3.4.3 *Förbundet Hem och Skola i Finland rf*

Förbundet Hem och Skola on ruotsinkielinen yhdistys, jonka tarkoituksena on luoda yhteistyötä koululaisten, opettajien ja vanhempien välille kouluviihtyvyyden ja turvallisuuden takaamiseksi. Näihin tavoitteisiin pyritään muun muassa lisäämällä vanhempien tietoisuutta ja taitoja kouluikäisten lasten vanhempina. Yhdistys tekee yhteistyötä myös rehtoreiden ja opettajien kanssa, sillä koulun avoin ilmapiiri takaa vanhempien ja opettajien yhteistyön kehittämislle hyvät edellytykset. Yhdistys on laatinut materiaalia vanhempien ja opettajien tueksi ja järjestänyt kouluihin aihepiireistä luentoja. Kodin ja koulun välistä kumppanuusyhteistyötä on edistetty muun muassa seuraavin tavoin:

- ***Yhdysvanhempi-järjestelmä***
Niissä ruotsinkielisissä kouluissa, jossa yhdistys toimii, valitaan jokaiselle luokalle yhdysvanhempi. Tämän tehtävä on yhdessä opettajan tai luokanvalvojan kanssa luoda hyvä henki luokkaan. Kun vanhemmat tuntevat toisensa ja toistensa lapset heidän on helpompaa pitää yhteyttä ja selvittää ongelmatilanteita. Myös koulu-kiusaaminen vähentyy.
- ***Lukuharjoitukset vanhempien avustamana***
Vanhemmat lukevat ääneen hyviä lastenkirjoja lapsilleen ja auttavat heitä näin hankkimaan itselleen vahvan kielitaidon, joka on perusedellytys kaikelle kouluopimiselle. Tästä metodista on julkaistu kirjanen *15 minuuttia päivässä - löytyisikö aikaa? (En kvart om dagen – har du tid till det?)*. Julkaisu löytyy kaikilla EU-kielillä. Kun lapsi oppii käyttämään omaa puhevaltaansa ja ilmaisemaan tunteitaan puhumalla, hänen ei tarvitse turvautua väkivaltaan.
- ***Vanhemmat tukena läksyjenteossa -opaskirjanen***
Läksyenlukurutiinien kehittäminen yhdessä lasten kanssa on aihe, josta on julkaistu kirjanen *Vanhemmat tukena läksyjenteossa (Läxdags för föräldrar)*. Julkaisu löytyy kaikilla EU-kielillä.
- ***Chattaa turvallisesti – kampanja***
Yhteistyössä rikoksantorjuntaneuvoston ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa toteutettiin julistekampanja, jolla kiinnitettiin lasten huomiota internetille ominaisiin elementteihin ja keinoihin chattailla turvallisesti. Kampanjassa korostettiin, että chattailla ei tulisi paljastaa henkilökohtaisia tietojaan eikä chat-tuttavuuksia tavata ilman vanhempien tietoa ja aikuisen läsnäoloa. Asiasta kertova juliste toimitettiin joulutammikuussa 2001-2002 koulujen ala- ja yläasteille, joissa sen toivottiin herättävän huomiota ja keskustelua internetin turvallisesta käytöstä.
- ***Auta lastasi sanomaan ei -opaslehtinen***
Vanhemmille tarkoitettussa lehtisessä kerrotaan, miten vanhemmat voivat vaikuttaa siihen, että heidän lapsensa eivät ryhdy käyttämään tupakkaa tai päihteitä.
- ***Vaitiolovelvollisuus kouluissa – vanhempien oikeus saada tietoa lapsistaan***
Lehtisessä käsitellään toisaalta koulun velvollisuutta luovuttaa vanhemmille tietoja heidän lapsistaan, toisaalta vanhempien mahdollisuutta luottaa siihen, että heidän yhdelle opettajalle antamansa tieto ei vastoin heidän tahtoaan leviä muille.
- ***Yhteistyö Österbottens högskolanin kasvatustieteellisen tiedekunnan kanssa***
Luokka- ja aineopettajaopiskelijoita koulutetaan lasten vanhempiin liittyvissä kysymyksissä.
- ***Koulukiusaamiskampanja: Me emme kiusaa***
Kyseessä on koulukiusaamisen ehkäisyyn pyrkivä projekti, jonka muina osapuolina ovat esimerkiksi Suomen Kuntaliitto, Finlands Svenska Lärarförbund ja opetusvirasto.

4 PAIKALLINEN RIKOKSENTORJUNTA

Koska rikollisuudessa on kuntien välillä huomattavia eroja ja koska tehokkaat toimet rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden parantamiseksi ovat yleensä paikallisia, kansallisessa rikosentorjuntaohjelmassa painotetaan kunnissa tapahtuvaa rikosentorjuntaa.

Ohjelman tavoitteena on, että kaikkiin kuntiin laaditaan rikosentorjuntaohjelmat. Vähimmäisratkaisuksi nuorisrikollisuuden sekä lasten ja nuorten muun norminvastaisen käyttäytymisen ehkäisemiseksi kunnille on suositeltu koulun, nuorisotoimen, sosiaali-toimen ja poliisin yhteistyötä. Viranomaisten ja elinkeinoelämän paikallista yhteistyötä on ollut tarkoitus lisätä. Paikalliset seurakunnatkin on mainittu rikosentorjuntayhteistyössä tärkeiksi kumppaneiksi. Ohjelmalla on pyritty edistämään kansalaisaktiivisuutta ja yhteisvastuuta erityisesti, kun kysymys on lähiympäristön turvallisuudesta. Paikallinen ympäristö on ohjelman erityisen huomion kohde sikäläkin, että tarkoitus on ollut kiinnittää huomiota etenkin arkiympäristössä kohdattaviin turvattomuutta aiheuttaviin rikoksiin.

Kansallisen rikosentorjuntaohjelman toteutumista paikallistasolla selvitettiin rikosentorjuntaneuvoston ja Suomen Kuntaliiton yhteistyönä toteutetulla kyselyllä, joka lähetettiin kaikkiin kuntiin vuonna 2002. Vastauksia saatiin 198, joten kuntien vastausprosentiksi tuli 44.

Paikallista turvallisuussuunnittelua ja paikallisia rikosentorjuntaohjelmia on arvioitu *Sirpa Virran* sisäasiainministeriölle vuonna 2002 tekemässä raportissa, jossa oli käytettävissä 228 suunnitelmaa (*Turvallisuussuunnitelmat 2001. Arviointiraportti. Sisäasiainministeriön julkaisu 6/2002*). Tässä jäljempänä ja luvussa 5 esitettävät arviot kuntien rikosentorjuntaohjelmien rakentumisesta ja paikallisesta turvallisuussuunnittelusta perustuvat suurelta osin Virran raporttiin. Paikallista rikosentorjuntasuunnittelua koskevia tietoja on saatu lisäksi kuntiin kohdistetun kyselyn vastauksista sekä poliisihallinnosta.

4.1 Kuntien rikosentorjuntaohjelmat

Poliisihallinnon ilmoituksen mukaan joulukuussa 2002 kaikkiaan 316 kunnassa oli laadittu turvallisuussuunnitelma tai rikosentorjuntaohjelma. Arvioiden mukaan on todennäköistä, että vuoden 2003 loppuun mennessä kaikissa Suomen kunnissa on ainakin alustava ohjelma.

Kuntiin lähetetyn kyselyn mukaan niissä kunnissa, joissa ohjelmaa ei ollut tehty, katsottiin tämän johtuneen lähinnä joko siitä, ettei kunnassa asukasmäärän tai rikollisuuden vähäisyyden vuoksi ole tarvetta ohjelmalle, tai siitä, ettei kunnassa ole pystytty järjestämään resursseja ohjelman laatimiselle: ”ei ole ollut aikaa”.

Termit ”rikosentorjunta” ja ”turvallisuussuunnittelu” esiintyvät paikallisessa toiminnassa rinnakkain. Kunnat ovat siten saattaneet laatia joko ”rikosentorjuntaohjelmia” tai ”turvallisuussuunnitelmia”. Yleensä turvallisuussuunnitelmiksi nimetyt strategiat ovat sisällöllisesti laajempia ja kattavampia ja rikosentorjuntaohjelmiksi nimetyt on perustelujensakin mukaan pidetty sisällöllisesti kapeampina. Valtaosa paikallisista

suunnitelmista on turvallisuussuunnitelmia tai –strategioita. Eräs tähän hieman sekaavaan tilanteeseen vaikuttava seikka on se, että turvallisuussuunnittelu ja -yhteistyö ovat poliisihallinnossa vakiintuneesti käytettäviä termejä, mutta kansallisen rikosensorjuntaohjelman toimeenpanon yhteydessä on puhuttu paikallisista rikosensorjuntaohjelmista ja rikosensorjunnan suunnittelusta. Kansallisen rikosensorjuntaohjelman nimeäminen Turvallisuustalkoiksi on saattanut sekin edistää turvallisuus-termin käyttöä.

Kansallisessa rikosensorjuntaohjelmassa kuntia ei veloitettu turvallisuussuunnitelmien tekemiseen, vaan ohjelma suosittelee niiden tekemistä. Sisäasiainministeriön hallinnonalan on periaatepäätöksen mukaan pitänyt pyrkiä kuntien kanssa neuvotellen saamaan aikaan paikallisia turvallisuussuunnitelmia. Paikallinen rikosensorjunnan suunnittelu ja rikosensorjuntaohjelmien laatiminen onkin käynnistynyt useimmilla paikkakunnilla poliisin aloitteesta. Melko yleinen ratkaisu on ollut muodostaa rikosensorjuntaohjelmat kihlakuntakohtaisiksi. Kunnille tehdyn kyselyn mukaan 30 % kunnista oli päätenyt kihlakuntapohjaiseen ratkaisuun. Myös seutukuntatyypiset ratkaisut olivat melko tavallisia. Tällöin mukana oli tavallisimmin 3-7 kuntaa. Yhteistyökumppanit ovat pääasiassa poliisin perinteisiä sidosryhmiä, joskin kokoonpanot vaihtelevat jonkin verran. Varsinainen toimijajoukko koostuu yleisimmin kunnan tai kaupungin viranomaisista, johtohenkilöistä ja poliisista. Usealla paikkakunnalla rikosensorjuntaohjelmia ryhdyttiin valmistelemaan jo vuoden 1999 aikana. Joillakin paikkakunnilla turvallisuussuunnittelu käynnistyi jo tätäkin aiemmin osana lähipoliisitoiminnan kehittämisstrategiaa. Kihlakunnittaisissa ja seutukunnittaisissa suunnitelmissa kustakin kunnasta on tehty oma suunnitelmansa.

Kyselyn mukaan turvallisuussuunnitelmien laadintaan olivat yleisimmin osallistuneet poliisi, sosiaalitoimi, opetustoimi ja nuorisotoimi. Tekninen virastokin oli mukana suhteellisen usein. Valtion- ja kunnanhallinnon ulkopuolisten tahojen mukanaolo oli selvästi harvinaisempaa, poikkeuksena kuitenkin seurakunnat. Elinkeinoelämästä kaupan ala oli suunnitelmien laadinnassa edustettuna eniten. Vanhempainyhdistyksiä, nuorisjärjestöjä ja asukas yhdistyksiä oli mukana jonkin verran. Eläkeläisiä oli edustettuina vain vähän ja etniset ryhmät puuttuivat suunnittelusta lähes täysin.

Ohjelmat oli yleensä hyväksytty kunnanhallituksen tai kunnanvaltuuston asiakirjana. Joissakin tapauksissa ohjelma oli hyväksytty jonkin lautakunnan, esimerkiksi sosiaalilautakunnan tai perusturvalautakunnan, asiakirjana.

Suuri osa kuntien rikosensorjuntastrategioista on Virran raportin mukaan tavoitteiltaan sosiaalipreventiivisiä. Tavoitteet on kirjoitettu melko yleisluontoiseen muotoon. Turvallisuussuunnitelmat ovat enemmän kuin rikosensorjuntasuunnitelmia: niitä voi luonnehtia hyvinvointiohjelmiksi. Niiden tavoitteena (julkilausuttuna tai lausumattomana) on viihtyisiä ja turvallinen kaupunki, kunta ja asuinympäristö.

Erittäin monien ohjelmien sanamuodot ovat peräisin kansallisen rikosensorjuntaohjelman tavoitteistosta. Tavallisimmat ongelmat, joihin ohjelmissa on kiinnitetty huomiota, ovat nuorison rikollisuus, syrjäytyminen sekä huumeiden, alkoholin ja muiden päihdeiden käyttö. Nuorison ongelmat (työttömyys, huumeet, rikolliseksi rekrytoituminen, rikoskierre, syrjäytyminen) ja nuorisoon liitettävät ongelmat (oluen ja tupakan myynti alaikäisille, näpistely, koulukuri yms.) sisältyvät lähes kaikkiin suunnitelmiin. Syrjäytymisen ehkäiseminen on myös yleisesti mainittu keskeinen ongelma-alue.

Turvallisuussuunnitelmiin sisältyy kolmen suuren ongelma-alueen (nuoriso, syrjäytyminen, päihteet) lisäksi paljon erilaisia tarkkaan määriteltyjä sosiaalisia ongelmia, joiden katsotaan liittyvän turvallisuuden alaan. Läheis- tai perheväkivalta mainitaan parissakymmenessä strategiassa, samaten vanhusten asumisen turvallisuus, liikkumisen turvallisuus ja muut vanhusten oloihin liittyvät asiat. Päivähoidon sektorille kuuluvia ongelmaperheitä koskevia tekijöitä mainitaan muutamassa suunnitelmassa. Lähinnä suurten kaupunkien huolenaiheena on maahanmuuttajien ja pakolaisten kotouttaminen ja integrointi paikallisyhteisöön; se mainitaan alle kymmenessä strategiassa.

Sosiaalisten ongelmien lisäksi ohjelmissa ehkäistään erilaisia turvallisuusongelmia. Monissa suunnitelmissa turvallisuus jaetaan henkilöturvallisuuteen, omaisuusturvallisuuteen ja liikenneturvallisuuteen. Liikenneturvallisuudella on osuutensa yli puolessa suunnitelmista. Henkilöturvallisuus pitää sisällään paitsi henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, myös työsuojeluun liittyviä tekijöitä. Noin kolmannes suunnitelmista kiinnittää huomiota väkivaltaan tai sen uhkaan työpaikoilla (esim. terveyskeskuksissa, kouluissa). Omaisuusturvallisuuden ala koskee pääasiassa omaisuusrikollisuuteen liittyviä ongelmia, muun muassa ajoneuvorikollisuutta.

Katuturvallisuus, katurauha ja keskusta-alueen järjestyshäiriöt ja rikollisuusongelmat ovat yksi etenkin suurempien kaupunkien suunnitelmiin sisältyvä turvallisuusongelma. Liike-elämän ja yrittäjien intressit koskevat yleensä juuri tätä ongelma-aluetta. Rikollisuusongelmat ovat pääasiassa arki- tai massarikollisuutta, vahingontekoa ja ilkivaltaa. Joissakin turvallisuussuunnitelmissa nostetaan esiin myös palo- ja pelastustoimen alaan kuuluvat turvallisuusasiat. Pelastustoimen kannalta kiinnitetään huomiota esimerkiksi kohteiden saavutettavuuteen ja löydettävyyteen haja-asutusalueilla.

Rakennettu ympäristö on otettu huomioon yli puolessa suunnitelmista. Pääasiassa turvallisuuskysymykset liittyvät julkisten tilojen ja rakennusten turvallisuuteen, asuin ympäristön ja opiskeluympäristön viihtyisyyteen sekä erilaisiin kunnallisteknisiin tekijöihin kuten valaistukseen. Maankäyttö ja kaavoitus mainitaan parissa suunnitelmassa erikseen.

Paikallisen rikosentorjunnan suunnittelun oppien mukaisesti turvallisuussuunnitelman pitäisi perustua rikollisuus- ja turvallisuustilanteen kartoitukseen ja analyysiin, jotta tavoitteenasettelulla olisi selkeä pohja ja suurimmat ja yhteistyötä vaativat ongelmat saataisiin selville. Kuntiin lähetetyn kyselyn mukaan 46 prosentissa niistä kunnista, joissa oli rikosentorjuntaohjelma, oli tehty kysely tai muu selvitys, jossa kuntalaisilta oli tiedusteltu turvallisuuteen liittyviä asioita. Paikallista rikollisuustilannetta oli selvitetty 88 prosentissa kunnista. Monissa suunnitelmissa on analyysin tueksi esitetty muitakin kuin rikostilastoja. Nämä voivat olla esimerkiksi väkilukuun, muuttoliikkeeseen, kehitysnusteisiin, uhkakuviin, maantieteelliseen sijaintiin (esim. valtakunnan rajan läheisyys), liikenneoloihin, asutukseen, elinkeinoihin ja työpaikkakehitykseen liittyviä tilasto- tai muita tietoja.

Paikallista rikosentorjuntaohjelmaa oli tehty tunnetuksi erityisesti paikallisten tiedotusvälineitten avulla. Niistä kunnista, joissa ohjelma oli valmistunut tai valmisteilla, 64 prosentissa oli asiasta tiedotettu paikallisissa tiedotusvälineissä. Osassa kuntia ohjelmasta oli järjestetty tilaisuuksia viranomaisille tai kuntalaisille. Erityistä kotiin jaettavaa kirjallista materiaalia oli valmisteltu melko harvoin. Vastaajista ainoastaan kymmenen ilmoitti, että ohjelma on viety internetiin.

Valtaosassa kuntia vastaajat ilmoittivat, että ohjelman ja sen sisältämien hankkeiden toteutumisesta järjestetään seurantaa. Erillisrahoitteisissa projekteissa ja hankkeissa seuranta ja arviointi ovat jo rahoituksen seurannan vuoksikin tarpeen. Tavallisimmin seurannan toteutti ohjelman valmistelusta vastannut johtoryhmä tai ohjausryhmä. Useassa kunnassa oli jo päätetty ohjelman päivittämisestä, jonka yhteydessä myös seurattaisiin hankkeiden toteutumista. Runsaassa kolmanneksessa niistä kunnista, joissa oli rikoksentorjuntaohjelma, oli jo päätetty ohjelman päivittämisestä. Joissakin kunnissa oli tehty erilaisia vastuuluetteloita, joiden toteutumista seurattaisiin.

Melko harvassa kunnassa ohjelman tai jonkin sen osan toteutusta oli arvioitu tutkimuksen avulla. Joissakin kunnissa oli mainittu poliisin seuraavan rikostilastoanalyysin tai muun menetelmän avulla jonkin erityistoimen toteutumista.

Kyselyyn vastanneista kunnista miltei kolmannes ilmoitti, että paikallisen rikoksentorjuntaohjelman suunnittelusta ja toteutuksesta oli aiheutunut lisäkustannuksia. Kuluina mainittiin lähinnä viranomaisten asialle uhraama työaika, erityisen projektihenkilön palkkaaminen, laitehankinnat, kokous- ja matkakulut.

Virran raportin mukaan paikallistasolla ei ole ollut epäselvää se, mitä tavoitellaan, vaan ongelmia on aiheuttanut lähinnä kysymys *miten*. Rikoksentorjunnan suunnittelu on haasteellinen ja aikaa vievä prosessi, ja poikkihallinnollisen yhteistyön perinne paikallistasolla on varsin ohut. Paikallistasolla tapahtuvaa itsenäistä strategista suunnittelua, innovaatioita ja paikallisista tarpeista lähtevää toiminnan priorisointia tukevia rakenteita ja resursseja on ollut niukasti.

4.2 Suurten kaupunkien turvallisuusstrategiat

Kansallisen rikoksentorjuntaohjelmaa on käynnistetty ja toteutettu eri paikkakunnilla toisistaan poikkeavin tavoin. Kunnalliset tai kihlakuntakohtaiset rikoksentorjuntasuunnitelmat eroavatkin melkoisesti toisistaan. Osa suunnitelmista on kirjoitettu hyvin yleisluontoisesti, ja jo turvallisuuden käsite on ilmaistu niissä kaikenkattavasti, paneutumatta paikkakunnan erityispiirteisiin ja ajankohtaisiin ongelmiin. Erityisesti suuret kaupungit ovat lähteneet aktiivisesti soveltamaan kansallista ohjelmaa paikallistasolla ja useimmissa suurissa kaupungeissa on laadittu varsin laadukas paikallinen rikoksentorjuntastrategia. Suurimmat kaupungit vastaavat huomattavasta osasta maan rikollisuutta. Niillä on paremmat edellytykset ja enemmän osaamista suunnitelmien tekoon. Siksi niiden työtä voidaan hyödyntää muiden kaupunkien ja kuntien rikoksentorjunnan suunnittelussa. Suurten kaupunkien rikoksentorjuntatyötä onkin syytä tarkastella lähemmin.

Pääsääntöisesti suurten kaupunkien rikoksentorjuntaohjelmat poikkeavat edukseen pienten tai keskisuurten kaupunkien ohjelmista. Osittain kyse on siitä, että pienissä kunnissa ja kaupungeissa on saattanut ongelmien vähäisyyden vuoksi ilmetä vaikeuksia motivoida viranomaisia rikoksentorjuntayhteistyöhön. Osittain kyse on ollut myös siitä, että suurilla kaupungeilla on ollut mahdollisuuksia asettaa henkilöstö- ja muita resursseja suunnittelutyöhön poliisin yhteistyökumppaniksi tai jopa koko työn vetäjäksi.

Suurissa kaupungeissa rikollisuuteen ja turvattomuuteen liittyvät paikalliset tilanteet ja tarpeet ovat toisenlaisia kuin pienillä paikkakunnilla. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisin ja muiden viranomaisten toimintaympäristöt ovat erilaisia. Suurissa kaupungeissa eri-

tyisesti keskusta-alueiden turvattomuus ja järjestyshäiriöt on koettu ongelmaksi ja suunnitelmissa onkin kiinnitetty huomioita katurauhan säilyttämiseen. Yksi suurille kaupungeille erityinen huolenaihe on maahanmuuttajien ja pakolaisten turvallisuus ja rikosaktiivisuus.

Kaikissa kaupungeissa ja kunnissa turvallisuussuunnittelu on tavallisimmin organisoitu työryhmien (johtoryhmä, ohjausryhmä tms.) muotoon. Työryhmien koko vaihtelee, mutta yleensä niissä on ollut 7-15 jäsentä. Suurissa kaupungeissa on enemmän turvallisuusyhteistyöhön osallistuvia tahoja kuin pienissä. Suurissa kaupungeissa rikosentorjuntayhteistyöhön ovat kaupungista riippuen vaihtelevasti osallistuneet kaupunkisuunnittelusta, sosiaali- ja terveystoimesta, nuorisotoimesta, koulutoimesta, kiinteistötoimesta, kuntatekniikasta, asuntoasioista, liikuntatoimesta ja kulttuuritoimesta vastaavia hallintokuntia. Valtion viranomaisista on poliisin edustuksen ohella ollut mahdollisesti myös kriminaalihuollon tai työvoimaviranomaisten edustaja. Usein myös paikallinen elinkeinoelämä, seurakunnat ja kansalaisjärjestöt ovat osallistuneet suunnitteluun.

Kaupunkitasoisen asioita koordinoivan johtoryhmän lisäksi useimmissa suurissa kaupungeissa on muodostettu ”alatyöryhmiä”. Eräissä kaupungeissa rikosentorjunnan suunnittelu on hajautettu paikallisen aluejaon mukaisesti. Tällöin on päästy pureutumaan entistä syvemmin alueiden erityisongelmiin ja suuresta väestömäärästä johtuvat hallinnon ja koordinoinnin vaikeudet ovat vähentyneet. Toisissa kaupungeissa alatyöryhmät on muodostettu rikosentorjunnan osa-alueitten mukaisesti.

Eräissä suurissa kaupungeissa on omaksuttu turvallisuussuunnittelussa ja -yhteistyössä selkeä prosessiajattelu. Tällöin rikosentorjunta ja turvallisuussuunnittelu nähdään jatkuvasti kehittyvänä työkenttänä, jota ohjataan joustavasti muuttuvien tarpeiden mukaisesti. Prosessin kehittämisessä olennaista on sen etenemisen seuranta sekä kyky ja halukkuus tehdä havaintojen perusteella muutoksia.

Useimmissa suurissa kunnissa turvallisuussuunnittelu on kytketty yhtenä osatekijänä kaupungin yleiseen strategiseen kehittämiseen ja laajaan hyvinvointipoliittiseen suunnitteluun. Turvallisuussuunnittelun niveltäminen kokonaisstrategiseen kehittämiseen on edesauttanut viranomaisten motivointia, ja eri osapuolten osallistaminen on toiminut hyvin. Turvallinen ja viihtyisä asuinympäristö on koettu koko paikkakunnan yhteiseksi asiaksi. Esimerkkejä turvallisuussuunnittelun niveltämisestä kokonaisstrategiseen kehittämiseen ovat Helsingin, Tampereen, Oulun ja Vantaan suunnitelmat.

Useimmissa suurissa kaupungeissa rikollisuuden vähentäminen ja turvallisuuden edistäminen on nähty kaupungin julkista kuvaa edistäväksi imagokysymykseksi. Eräissä rikosentorjuntaohjelmissa katsottiin, että rikollisuutta vähentämällä ja turvallisuuden tunnetta parantamalla pystytään yksityisten kansalaisten turvallisuuden edistämisen lisäksi parantamaan elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä ja siten lisäämään kaupungin houkuttelevuutta yritysten kotikuntana.

Helsinki

Helsingin kaupungin turvallisuusstrategia on tehty yhteistyössä Helsingin kaupungin, Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen, Helsingin seurakuntayhtymän, Helsingin kaupakamarin ja Helsingin kaupunginosayhdistysten liiton kanssa.

Turvallisuusstrategiassa rajausta on tehty melko tiukasti koskemaan asukkaisiin kohdistuvaa massarikollisuutta. Strategiaan ei ole sisällytetty esimerkiksi liikenneturvallisuuden tai järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyviä asioita. Turvallisuusstrategia sisältää linjaukset seuraavista osa-alueista:

- katurauhan säilyttäminen
- päihteiden käytön vähentäminen
- vahingontekojen estäminen
- elinympäristöturvallisuuden kehittäminen
- ajoneuvoihin kohdistuvien rikosten ehkäiseminen
- yritys- ja työpaikkaturvallisuuden parantaminen
- kotouttamistoimet osana turvallisuuden parantamista
- kotirauhan säilyttäminen.

Ohjelmaan on sisällytetty joukko keskeisiä toimia näillä osa-alueilla sekä määriteltäviä niistä päävastuussa oleva taho ja yhteistyökumppanit.

Helsingin kaupungin strategia pyrkii tukeutumaan tutkimustietoon. Paikallista rikollisuustilannetta ja päihteiden käyttöä on selvitetty ohjelman tueksi. Myös kriminologisiin teorioihin viitataan (esim. ”Broken windows –teoria”). Huumeiden käytön ehkäisemisen osalta ohjelmassa sitoudutaan Helsingin kaupungin huumausainestrategiaan.

Erityisen voimakkaasti Helsingin kaupungin strategiassa on paneuduttu viranomaisten välisen yhteistyön parantamiseen. Tästä konkreettinen esimerkki on pyrkimys sovittaa yhteistyötä mutkistanut eri viranomaisten erilainen aluejako yhteneväiseksi. Strategian mukaan ”...[S]elvitetään mahdollisuudet poliisin sekä sosiaali- ja terveystieteiden aluejakojen yhtenäistämiseksi luontevasti toimiviksi kokonaisuuksiksi esimerkiksi suurpiirijakon mukaan. Poliisi sopeuttaa piirijakonsa kaupungin piirijakoon.”

Helsingin strategiassa on havainnollisella tavalla eritelty kaupungin eri hallintosektoreiden sekä asukasyhdistysten, Helsingin kaupakamarin, kirkon ja poliisin näkökulmat rikosentorjuntakysymyksiin. Sektorikohtaiset näkemykset on sijoitettu ohjelman liitteeseen. Mukaan on otettu kaupunkisuunnitteluviraston, kulttuuriasiainkeskuksen, liikuntatoimen, nuorisosiainkeskuksen, opetusviraston, sosiaaliviraston, asukasyhdistysten, Helsingin kaupakamarin, kirkon sekä Helsingin poliisin näkökulmat.

Helsingin kaupunki on nimennyt työryhmän seuraamaan ja koordinoimaan turvallisuusstrategiassa esitettyjä toimenpiteitä. Tämän lisäksi on nimetty erityinen turvallisuusjohtoryhmä, joka käsittelee ajankohtaisia turvallisuuteen ja rikosentorjuntaan liittyviä kysymyksiä ja jolle edellä mainittu työryhmä raportoi. Mukana johtoryhmässä on kaupungin edustuksen lisäksi edustus poliisista, elinkeinoelämän alueelta, asukasjärjestöistä ja seurakunnasta. Lisäksi pyrkimyksenä on perustaa paikallisia yhteistyöryhmiä käsittelemään ja koordinoimaan alueellisia turvallisuuskysymyksiä. Helsingin turvallisuusstrategian seuraava vaihe onkin toiminnan vahvistaminen paikallisella tasolla.

Espoo

Espoon kaupungin turvallisuusstrategian valmistelu käynnistyi keväällä 1999. Kaupunkiin perustettiin kaupunginjohtajan vetämä johtoryhmä koordinoimaan toimintaa. Käytännön työtä on valmisteltu ja suunniteltu kuudessa eri asiantuntijatyöryhmässä. Työryhmiä ovat

- yleinen järjestys ja turvallisuus
- rikosturvallisuus
- yritysturvallisuus
- liikenneturvallisuus
- ympäristöturvallisuus ja
- yhdyskuntaturvallisuus.

Asiantuntijatyöryhmien työtä koordinoimaan on asetettu ohjausryhmä. Tärkeänä työskentelyn päämääränä oli jo aiemmin käynnistyneiden projektien koordinoiminen ja laajan viranomaisyhteistyön järkeväyttäminen sekä poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen. Työryhmät ovat valmistelleet asiakirjat omalta alueeltaan. Työskentelystä ei toistaiseksi ole koottu yhteistä kaupunkitasoista strategia-asiakirjaa. Osaltaan tähän on vaikuttanut ohjausryhmässä tapahtuneet henkilöstömuutokset, osaltaan tilannetta on perusteltu prosessiajattelulla. Espoossa on turvallisuussuunnittelu nähty laajana työskentelyinä, joka kehittyy ja muuttuu jatkuvasti muotoaan. ”Lukkoon lyödyn” asiakirjan laatimista ei tästä syystä ole nähty parhaaksi ratkaisuksi.

Espoossa on kiinnitetty huomiota turvallisuussuunnittelun seurantaan ja arviointiin. Käytäntönä onkin ollut kirjata, mitä turvallisuusyhteistyön puitteissa on tehty. Espoon turvallisuussuunnitteluun sisältyvä projektikalenteri vuosilta 2000-2001 sisältää 23 eri tapahtumaa ja hanke-erittelyä.

Vantaa

Vantaan ohjelma on eräistä muista kaupungeista poiketen keskittynyt melko tiukasti rikoksantorjuntaan, eikä pyrkimys ole ollut käsitellä turvallisuutta kaikenkattavasti. Vantaalla on viime vuosina toteutettu lukuisia turvallisuutta sivuavia paikallisia projekteja (kohteena on ollut mm. kotouttaminen, syrjäytymisen ehkäiseminen ja asuinalueiden kehittäminen). Vantaan rikoksantorjuntaohjelman tavoitteena on ollut näiden projektien keskinäinen koordinoiminen. Toimintaa pyritään koordinoimaan sekä koko kaupungin tasolla että paikallisesti viidellä alueella. Vantaalla rikoksantorjunta on kytketty laajempaan kaupungin tasapainotetun strategian yhteyteen. Tiedottamisen ja median rooli on ollut keskeisessä asemassa alusta lähtien.

Vantaan turvallisuustalkoot on hyvä esimerkki prosessi-ajattelusta, jossa rikoksantorjunta nähdään jatkuvasti kehittyvänä ja muovautuvana toimintana. Ohjelmassa esitetään välittömästi toteutettavaksi seuraavat toimenpiteet:

- toiminnan kokonaiskuvan selkiinnyttäminen
- jatkuvuuden turvaaminen
- tiedonhankinta ja analysointi
- ulkoinen ja sisäinen tiedottaminen

- resurssien varaaminen
- seuranta ja arviointi.

Prosessin kulkua ja institutionalisoitumista käytännöiksi kuvaa jatkuvuuden turvaamista koskeva jakso, jossa on selkeä kuusiosainen ohjelma esimerkiksi siitä, mitä tapahtumia tullaan järjestämään ja milloin sekä mitkä ovat kohderyhmät. Ulkoinen ja sisäinen tiedottaminen, resurssien varaaminen sekä seuranta ja arviointi kuuluvat myös prosessiluonteisen yhteistyön suunnitelmaan.

Turvallisuustalkoot -hankkeen tavoitteena on kartoittaa rikosentorjuntaan liittyvä tieto kaupungin eri alueilta. Tiedon pohjalta laaditaan alueelliset turvallisuussuunnitelmat. Tavoitteena on myös perustaa rikosentorjunnan tietopankki.

Kevästä 2001 lähtien toiminta Vantaalla on siirtynyt aluetasolle. Vantaan kaikille palvelualueille on kullekin perustettu alueellinen yhteistyöelin, joka koordinoi rikosentorjuntaan liittyvää toimintaa omalla alueellaan. Kaupunkitasoista koordinoitua varten Vantaalle on palkattu projektisihteeri.

Vantaan turvallisuusstrategiassa on asetettu selkeitä tavoitteita ohjelman seurannalle. Kaikilta yhteistyösopuolilta edellytetään seurantaa, dokumentointia ja toiminnan ja tulosten raportointia. Lisäksi Vantaan suunnitelma sisältää arvioinnin ja arviointitutkimusten toteuttamisen. Arvioinnissa tullaan hyödyntämään monia olemassa olevia ja tekeillä olevia selvityksiä (esim. Vantaan terveys- ja hyvinvointikysely, Stakesin vetämä kouluterveyystutkimus). Aluetasolla tapahtuvan toiminnan arvioinnista vastuu on kunkin palvelualueen aluejohtajalla.

Tampere

Tampereen turvallisuusstrategia on laadittu viidentoista kaupungin, valtionhallinnon, järjestöjen ja yritysten edustajan kokoonpanossa. *Turvallisin Tampere* -nimisessä turvallisuusohjelmassa on kaksitoista kehittämiskohdetta. Hankkeita pidetään kaikkia tärkeinä, mutta silti ohjelmassa on priorisoitu kärkihankkeet. Kehittämiskohteet ovat:

- rikollisuuteen ajautumisen torjunta
- lasten ja nuorten vapaa-ajan aktiviteetit
- alue- ja rakennussuunnittelu ja turvallisuus
- nuorten päihteidenkäyttö
- turvallinen opiskeluympäristö
- rikoskierteen katkaisu
- väkivalta ja sen uhka työpaikoilla
- läheisväkivalta
- ajoneuvoihin kohdistuvat rikokset
- omaisuusrikokset ja yritysturvallisuus
- maahanmuuttajat ja turvallisuus
- vanhukset ja turvallisuus
- turvattomuus kaupunkikeskustassa
- liikenneturvallisuus.

Samoin kuin muissa suurissa kaupungeissa Tampereellakin rikosentorjuntaohjelman toteutus ja kehittämistyö on hajautettu paikallistasolle. Tampereelle on perustettu eteläisellä, itäisellä, kaakkoisella, keskeisellä ja läntisellä alueella toimivat työryhmät.

Tampereen turvallisuussuunnitelma on yksi harvoista rikosentorjuntaohjelmista, joissa kehittämiskohteita on priorisoitu kärkihankkeiksi. Vuoden 1999 kärkihankkeena oli ”Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan –hanke”, jossa tiedotusta lisäämällä ja puuttomiskynnystä alentamalla luotiin pelisääntöjä keskustaan. Hanke oli poliisin, sosiaalitoimen ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteistyötä ja liittyi läheisesti keskustan kehittämissuunnitelmaan. Hankkeesta on julkaistu arviointitutkimus Poliisiammattikorkeakoulun julkaisusarjassa. Toisessa kärkihankkeessa pyritään ehkäisemään nuorten ajautumista rikolliselle uralle puuttamalla alaikäisen tekemiin näpistyksiin kauppakamarin, yrittäjien, sosiaalitoimen, sovittelutoimiston ja poliisin yhteistyönä. Kolmannessa aloitetussa hankkeessa puututaan töhryihin kaupungin tilakeskuksen, poliisin ja yksityisen yrityksen yhteisvastuulla.

Tampereen turvallisuusohjelmassa hyödynnetään runsaasti ja esimerkillisesti kriminologista tutkimusta suunnittelun pohjana. Strategiassa rikosentorjunnan menetelmät jaetaan sosiaalipreventiivisiin ja tilannepreventiivisiin menetelmiin. Nämä viitekehykset yhdistetään integroiduksi rikosentorjunnan malliksi, jonka elementtejä ovat ongelmasuuntautuneisuus, monimenetelmällisyys ja kohdentaminen. Kriminologisten teorioiden lisäksi Tampereella viitataan lukuisiin empiirisiin tutkimuksiin, joiden avulla havainnollistetaan muualla toimivaksi todettuja rikosentorjuntamenetelmiä.

Tampereen turvallisuusstrategiassa on ansiokkaasti kiinnitetty huomioita ohjelman toteutuksen seurantaan. Seurantaosuudessa kiinnitetään huomiota siihen, että rikosentorjunnan kannalta oleellisten asioiden tilastointi on usein epäluotettavaa, ja monen toimijan yhteistyön monimuotoisen seurannan toteuttaminen on haasteellinen tehtävä. Tulosten seurannan ja arvioinnin tulee perustua selkeään tavoitteenasetteluun, jolloin täytyy etukäteen määritellä onnistuminen ja mahdollinen epäonnistunut lopputulos. Toteutuksen seurannassa verrataan suunnitelmaa siihen, mitä käytännössä on tehty.

Turku

Turussa turvallisuustyöryhmään kuului 7 jäsentä ja työryhmä käytti valmistelussa hyväksi runsaasti asiantuntijakuulemisia ja lausuntoja. Turun kaupungin turvallisuussuunnitelmassa on asetettu eräitä yleisiä tavoitteita paikalliselle rikosentorjunnalle. Yleiset tavoitteet ovat:

- kaupungin asukkaiden turvallisuuden ja viihtyvyyden lisääminen
- rikosten ennalta ehkäisy
- kaupungin julkisuuskuvan ja vetovoimaisuuden parantaminen sekä
- rikosten aiheuttamien vahinkojen vähentäminen.

Yleisiä suunnitelmia konkretisoitaessa Turun turvallisuussuunnitelmassa on kiinnitetty huomioita seuraaviin seikkoihin:

- ehkäisevän sosiaali- ja nuorisotyön sekä lasten ja nuorten psykososiaalisten palvelujen riittävyyden turvaaminen

- vanhempien ensisijaisen kasvatustavasta korostaminen
- tapakasvatuksen ja koulukurin merkityksen korostaminen
- maahanmuuttajien kotouttamisen edistäminen
- turvallisuusnäkökohtien huomioon ottaminen yhdyskuntasuunnittelussa ja rakennetun ympäristön hoidossa
- liikennevalvonnan tehostaminen ja liikenneturvallisuutta parantavien liikennejärjestelyjen toteuttaminen
- teknisen valvonnan ja muiden suojausjärjestelmien parantaminen
- päihteiden käytön ehkäisy
- puuttuminen pikkurikollisuuteen ja muuhun häiriökäyttäytymiseen (ns. nol-toleranssi)
- poliisin voimavarojen suuntaaminen huumausainerikollisuuden torjuntaan
- varhainen puuttuminen huumeongelmatapauksiin
- huumeriippuvaisten hoitomahdollisuuksien parantaminen
- turvallisuusasioita koskevan viranomaisyhteistyön tiivistäminen.

Turun turvallisuustyöryhmä ei ole kokoontunut sen jälkeen, kun kaupunginhallitus hyväksyi turvallisuussuunnitelman 25.11.2000. Turvallisuussuunnitelman toteutuksen käytännön toteutuksesta ja turvallisuussuunnittelun seuraavista vaiheista ei ole tietoa.

Lahti

Lahden kihlakunnan turvallisuussuunnitelmassa on omaksuttu laaja turvallisuuden käsite. Marraskuun 29. päivä 2001 päivätyssä turvallisuussuunnitelmassa pyritään suojaamaan alueen asukkaita, yrityksiä ja laitoksia, niiden omaisuutta, tietoja sekä ympäristöä onnettomuuksilta, vahingoilta ja rikolliselta toiminnalta. Lahden kihlakunnan turvallisuussuunnittelun keskeisenä tavoitteena on tukea kaikkien kuntien omaa suunnittelua. Kyse on prosessista, jonka Turvallisuussuunnitelmaksi nimetty asiakirja on käynnistänyt.

Suunnitelma kattaa Lahden kaupungin, Hollolan kunnan, Nastolan kunnan, Asikkalan kunnan, Hämeenkosken kunnan, Kärkölän kunnan sekä Padasjoen kunnan alueet. Lahden kihlakunnan ohjelmassa on erikseen esitelty eri kaupunkiorganisaatioiden ja kuntien turvallisuusongelmia, sisäisiä turvajärjestelyjä ja turvallisuusratkaisuja. Ohjelmassa on lisäksi lyhyesti kuvattu joitakin kihlakunnan alueella käynnistettyjä rikosentorjuntahankkeita.

Lahden kihlakunnan turvallisuussuunnitelman laatimisesta on vastannut ohjausryhmä, jossa on ollut edustajia alueen kunnista. Kuntiin on lisäksi nimetty yksi tai useampi turvallisuuskoordinaattori vastaamaan yhteistyöstä kunnan ja kihlakunnan alueilla. Suunnitteilla on julkaista turvallisuussuunnitelmasta uusi versio vuoden 2002 loppuun mennessä. Pyrkimyksenä on lisäksi perustaa kihlakunnan alueelle ”Turvallisuusasiain neuvottelukunta” koordinoimaan ja tehostamaan turvallisuussuunnittelua tulevaisuudessa.

4.3 Toteutuvatko Turvallisuustalkoot paikallisesti? –kyselyn tuloksia

Turvallisuustalkoiden toteutumista paikallisesti tarkasteltiin kuntiin vuonna 2002 tehdyn kyselyn avulla. Kyselylomake lähetettiin kaikkiin kuntiin (448). Vastauksia kyselyyn saatiin yhteensä 198. Kyselyn johdannossa esitettiin toivomus, että kyselyn täyttäisi kunnan rikosentorjunnan yhdyshenkilö, jos sellainen oli nimetty. Vastauksista 64 % olikin rikosentorjunnan yhdyshenkilön täyttämää. Kyselyssä esitettiin kunnan rikosentorjuntaa koskevien "faktakysymysten" lisäksi kysymyksiä, joilla pyrittiin kartoittamaan vastaajien näkemyksiä rikollisuuden ehkäisytoimista ja niiden tuloksellisuudesta kunnassa. Vastausten tulkinnassa on syytä korostaa, että kyseessä on vastaajan/vastaajien henkilökohtainen arvio asiantilasta.

Kuntiin lähetetyssä kyselyssä tiedusteltiin vastaajien arvioita siitä, kuinka hyvin kunnan viranomaiset tuntevat kansallista rikosentorjuntaohjelmaa ja perustellaanko kansallisella rikosentorjuntaohjelmalla paikallisia hankkeita. Puolessa kaikista vastauksista arvioitiin, että kunnan viranomaiset perustelevat paikallisia hankkeita kansallisella rikosentorjuntaohjelmalla. Tästä huolimatta vastaajista valtaosa (60 %) oletti viranomaisten tuntevan ohjelman melko huonosti tai erittäin huonosti. Vain yhdessä kunnassa arvioitiin, että viranomaiset tuntevat ohjelman erittäin hyvin.

Kyselyyn vastanneiden arvion mukaan kuntalaiset tunsivat ohjelmaa vielä selvästi kunnan viranomaisia huonommin. Kyselyyn vastanneista 45 % ilmoitti kansallista rikosentorjuntaohjelmaa tehdyn tunnetuksi paikallisten tiedotusvälineitten välityksellä, mutta silti vastaajista 89 % arvioi kuntalaisten tuntevan ohjelmaa huonosti tai erittäin huonosti. Suhteellisen monessa kunnassa oli järjestetty tilaisuuksia viranomaisille tai ohjelmasta oli tiedotettu muulla tavoin.

Yhtenä kansallisen rikosentorjuntaohjelman tavoitteena oli, että kaikessa julkisessa päätöksenteossa otetaan huomioon päätösten vaikutukset rikollisuuteen. Vastanneista 28 % katsoi, että kansallisen rikosentorjuntaohjelman jälkeen rikollisuusvaikutuksia oli ryhdytty ottamaan huomioon. Eräinä esimerkkeinä tämäntyyppisestä kunnallisesta päätöksenteosta mainittiin asuntoalueitten kaavoitukset, ympäristösuunnittelu, vanhusien asuinolojen järjestäminen, katuvalaistuksen käyttö, kaupunkikeskustojen suunnittelu ja valvontakameroiden käyttö.

Ohjelmassa lähdetään siitä, että rikollisuutta vähennetään tehostamalla viranomaisten yhteistyötä ja käyttämällä olemassa olevia resursseja aikaisempaa tehokkaammin. Kolmasosa vastaajista katsoi, että kansallisen rikosentorjuntaohjelman julkistamisen jälkeen olemassa olevia voimavaroja käytettiin aiempaa tehokkaammin rikollisuuden ja siitä aiheutuvien haittojen vähentämiseksi. Resurssien käytön tehostaminen oli tapahtunut lähinnä yhteistyötä ja tiedotusta parantamalla.

Lähes puolet vastaajista arvioi, että kansallinen rikosentorjuntaohjelma on edistänyt paikallista rikosentorjuntayhteistyötä. Erityisesti poliisin ja kunnan viranomaisten (sosiaalitoimi, nuorisotoimi, opetustoimi) välinen yhteistyö on tiivistynyt, mutta myös viranomaisten ja elinkeinoelämän sekä seurakunnan välinen yhteistyö on parantunut.

Vastanneista kunnista kolmasosaan oli perustettu paikallinen rikosentorjunnan yhteistyöelin. Pysyväksi toiminta oli muodostunut runsaassa puolessa näistä. Paikallinen tur-

vallisuussuunnittelu on organisoitu tavallisimmin työryhmäksi/-ryhmiksi. Paikallisten rikosentorjuntaohjelmien tekemistä varten on kunnissa perustettu joko yksittäisiä työryhmiä, ohjausryhmiä alatyöryhmineen tai useita teematyöryhmiä turvallisuuden eri osa-alueita varten. Työryhmien koko ja edustettuina olevat tahot vaihtelevat runsaasti.

Viidesosa vastanneista ilmoitti, että kuntaan oli palkattu tai kunnassa muuten oli erityinen projektihenkilö, joka koordinoi yhteistyötä. Tavallisimmin tehtäviä hoiti kunnan viranomainen (esim. nuorisotoimen tai sivistystoimen työntekijä) oman toimen ohella.

Yhteistyön parantumisesta huolimatta paikallinen rikosentorjunnan suunnittelu ei ole ollut ongelmatonta. Useat (56 %) vastaajista valittivat resurssipulaa. Joissakin kunnissa valiteltiin sitä, että kunnan päättäjät katsoivat rikosentorjunnan kuuluvan poliisin toimialaan eikä kunnan siten tulisi uhrata siihen resursseja. Melko useassa (29 %) kunnassa ongelmaksi nähtiin se, ettei rikosentorjuntaohjelmasta ollut konkreettista mallia. Noin neljäsosa vastaajista katsoi, että ongelmia oli esiintynyt tiedonkulussa ja että kunnan sisäinen ohjeistus oli epäselvää.

Koulutuksen puute koettiin ongelmaksi monessa kunnassa (41 %). Tietoa paikallisen rikosentorjunnan suunnitteluun oli haettu hyvin erilaisista lähteistä. Vastanneista kunnista 42 prosenttia ilmoitti hyödyntäneensä *Turvallisuustalkoot* -julkaisua. Tukena oli käytetty myös muun muassa rikosentorjuntaneuvoston julkaisemia paikallisen rikosentorjuntaneuvoston ideakirjoja ja neuvoston kotisivuilla olevaa tietoa. Lisäksi oli saatu koulutusta tai konsultointia oikeusministeriöstä/rikosentorjuntaneuvostosta ja sisäasiainministeriöstä/ poliisiammattikorkeakoulusta/poliisilta. Ulkomaisia tietolähteitä oli hyödynnetty harvoin. Rikosentorjuntaohjelmia suunniteltaessa joillakin paikkakunnilla oli ollut käytössä toisilta paikkakunnilta saatuja malleja.

Vastaajat katsoivat koulutuksen olevan tarpeellista jatkossa paikallista rikosentorjuntaa suunniteltaessa. Erityisesti kaivattiin koulutusta käytännön toimenpiteistä ja toimiviksi todetuista malleista. Eräissä vastauksissa toivottiin kunnan päättäjille suunnattavaa koulutusta. Epävarmuutta vaikutti olevan sen suhteen, miten paperille saadut ajatukset saataisiin siirrettyä käytännön toimintaan. Myös taloudellista tukea toivottiin.

Paikallinen rikosentorjuntaohjelma oli käynnistänyt vastaajien mukaan hankkeita tai muuta toimintaa erityisesti sosiaalitoimessa, opetustoimessa ja nuorisotoimessa sekä jonkin verran terveystoimessakin. Yleisimmin toimet olivat kohdistuneet nuorten häiriökäyttäytymisen ehkäisemiseen (78 % vastanneista kunnista), huumausainerikosten tai päihteiden käyttämisen ehkäisemiseen (68 %) tai ilkeiden rikosten ehkäisemiseen (66 %). Myös koulukiusaamisen ja kouluväkivallan ehkäisy oli tavallista (67 %). Huomionarvoista oli, että talousrikosten ehkäisyyn oli kiinnitetty huomiota vain neljässä kunnassa (2% vastanneista). Vastaajista 6 % oli maininnut kunnassa käynnistetyn toimia seksuaalirikosten ja 5 % prostituution ehkäisemiseksi.

Kansalaiset osallistuvat rikosentorjuntaan etenkin nuoriin kohdistuvassa toiminnassa (mm. yhteisten pelisääntöjen kehittäminen, vanhempien katupartiointi, yökahvilat). Useiden vastaajien mielestä aktiivisuutta oli esiintynyt jo ennen rikosentorjuntaohjelman käynnistymistä, mutta 14 % piti toiminnan käynnistymistä ohjelman ansiona.

Vastaajista 14 % katsoi, että rikollisuus oli kunnassa vähentynyt rikosentorjuntaohjelman vaikutuksesta. Neljännes oli sitä mieltä, että kuntalaisten turvallisuudentunne oli

lisääntynyt. Positiivisina vaikutuksina mainittiin useimmiten se, että rikollisuuden ehkäisyn tärkeyteen oli ”herätty” kunnassa ja siitä oli tullut eräs tärkeä alue kunnalliseen päätöksentekoon liittyvässä keskustelussa.

Vastaajista 63 % piti kansallista rikosentorjuntaohjelmaa melko hyödyllisenä tai erittäin hyödyllisenä. Vastaajista 65 % oli sitä mieltä, että ohjelmaa pitäisi jatkaa.

Liitteen 3 taulukoihin on koottu tietoja kyselyyn vastanneista kunnista sekä muutamien kysymysten vastauksista.

4.4 Valtiollinen tuki paikallisen rikosentorjunnan edistämiseksi

4.4.1 Ohjelmasta tiedottaminen ja muu rikosentorjunnan tietopalvelu

Ohjelmaluonnoksesta järjestettiin tiedotustilaisuus 16.9.1998 luovutuksen yhteydessä. Valtioneuvoston hyväksymästä periaatepäätöksestä laadittiin tiedote 4.3.1999. Ohjelma (valtioneuvoston periaatepäätös taustamuistioineen) painettiin oikeusministeriön yleisen osaston julkaisuksi 2/1999 *Turvallisuustalkoot – kansallinen rikosentorjuntaohjelma*. Julkaisu käännettiin myös ruotsiksi ja englanniksi.

Rikosentorjuntaneuvoston toiminnassa, jo neuvottelukunnan aikaisesta valmisteluvaiheesta alkaen, ohjelma ja sittemmin sen toteutuksen edistäminen on ollut keskeisin työtehtävä. Ohjelmasta tiedottamista painotetaan rikosentorjuntaneuvoston viestintästrategiassa. Joulukuussa 2000 julkaistuille rikosentorjuntaneuvoston kotisivuille (www.rikosentorjunta.fi) on keskitetty rikosentorjunnan verkkomuotoinen tietopalvelu. Kotisivuilla kerrotaan rikosentorjunnan ajankohtaisista asioista, rikollisuuden ehkäisystä yleensä, paikallisesta rikosentorjunnasta, projekteista ja hankkeista sekä rikosentorjuntaneuvoston toiminnasta. Sivuille on koottu lukuisia koti- ja ulkomaisia linkkejä. Keskeiset julkaisut on linkitetty tulostettavaan muotoon.

Rikosentorjuntaneuvosto on jakanut ohjelmajulkaisua maksutta kuntiin, rikosentorjuntaneuvostossa edustettuina olevien tahojen kautta avainhenkilöstölle poliisissa, vakuutuslaitosten ja järjestöissä, paikallisten rikosentorjuntaohjelmien valmisteluryhmille, rikosentorjuntaseminaareihin osallistuville ja pyynnöstä muillekin. Sitä on käytetty eräissä oppilaitoksissa kurssimateriaalina ja se on ollut saatavissa kirjastoissa. Suomenkielisestä ohjelmajulkaisusta jouduttiin ottamaan kaksi lisäpainosta kysyntää tyydyttämään. Ohjelma löytyy oikeusministeriön ja rikosentorjuntaneuvoston kotisivuilta.

Ohjelman oheismateriaaliksi valmistunutta käsikirjaa *Rikosentorjunnan strategioita Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa* jaettiin ilmaiseksi rikosentorjuntaneuvoston kautta avainkohteisiin parisen sataa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen omakustannushintaan kaupan olevalla julkaisulla ei kuitenkaan ole ollut laitoksen muita tutkimusraportteja runsaampaa menekkiä.

Kun käsikirja osoittautui ilmeisesti liian tieteelliseksi paikallisen rikosentorjunnan suunnittelu- ja yhteistyöryhmien tarpeisiin, rikosentorjuntaneuvosto päätti kääntää Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston paikallisen *rikosentorjunnan ideakirjasista* neljä ensimmäistä. Nämä käsittelevät rikosentorjunnan järjestämistä, ongelmien analysoin-

tia, käytännön rikosentorjuntatyötä ja hankkeiden arviointia. Kirjaset julkaistiin vuonna 2001 ja niitä on jaettu maksutta muun muassa kuntien rikosentorjuntayhteistyössä toimiville. Ne on tulostettavissa myös neuvoston kotisivuilta.

Keväällä 2001 oikeusministeriö ja rikosentorjuntaneuvosto alkoivat julkaista neljä kertaa vuodessa ilmestyvää *Haaste* –lehteä. Alaotsikko *Asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta* kertoo, että lehti on tarkoitettu asiantuntevasti rikosentorjuntaa käsitteleväksi tiedonvälityksen kanavaksi. Vaikka lehti on laaja-alainen kriminaalipolitiikan julkaisu, sitä perustettaessa kiinnitettiin erityisesti huomiota tiedonvälitykseen rikosentorjuntaohjelmasta ja varsinkin paikallista rikosentorjunnasta. Lehdin painos on 2700. Lehti ilmestyy verkkoversionakin (www.om.fi/haaste).

Rikosentorjuntaneuvoston järjestämässä seminaareissa ohjelma on ollut esillä koko kauden (jo valmistelukaudella järjestettiin paikallisen rikosentorjunnan ideoimiseksi laajahko seminaari). Neuvoston puheenjohtaja, jäsenet ja sihteeristö ovat olleet muidenkin järjestäjien seminaareissa kertomassa ohjelmasta tai joistakin sen teemoista. Laajimpia tilaisuuksia ovat olleet sisäasiainministeriön, Kuntaliiton ja rikosentorjuntaneuvoston yhteistyöllä järjestämä tilaisuus paikallisesta turvallisuussuunnittelusta Poliisimessujen 1999 yhteydessä ja Terve-Sos2000 koulutus- ja messutapahtuman yhteyteen järjestetty turvallisuustalkoo-tilaisuus. Ohjelma on ollut teemana yhtä lailla poliisin ja vakuutusalan yhteisseminaarissa kuin Kirkon diakoniapäivillä sekä lukuisissa paikallisissa tapahtumissa.

Suurimpien kaupunkien välistä yhteistyötä tietojenvaihdossa on edistetty rikosentorjuntaneuvoston ja Kuntaliiton yhteisesti vuodesta 2000 järjestämässä vuotuisissa työseminaareissa, joihin on kutsuttu noin kymmenen kaupungin ja kihlakunnan edustajat. Tilaisuudet ovat tarjonneet mahdollisuuden ajankohtaiseen tiedonvälitykseen ja paikallisen turvallisuus-/rikosentorjuntayhteistyön kehityksen seurantaan ja samalla palvelleet näiden kaupunkien keskinäistä tietojenvaihtoa. Vuonna 2002 aloitettiin kaksivuotinen rikosentorjuntaneuvoston ja Suomen Kuntaliiton yhteishanke, jonka tavoitteena on tukea ja edistää paikallista rikosentorjuntaa erityisesti pienissä ja keskisuurissa kunnissa.

Rikosentorjuntaneuvoston ja paikallisen rikosentorjunnan molemminpuolisen yhteydenpidon kehittämiseksi neuvosto on yhteistyössä Kuntaliiton kanssa rakentanut yhdyshenkilöverkostoa kuntiin. Verkoston luominen aloitettiin vuonna 2001. Joulukuussa 2002 yhdyshenkilö löytyy lähes joka toisesta suomenkielisestä kunnasta (201 kuntaa, 236 henkilöä).

Taloudellisen tuen lisäksi valtiolta on edistänyt paikallista rikosentorjuntaa tarjoamalla turvallisuussuunnitteluun ja yksittäisiin rikosentorjuntahankkeisiin asiantuntemusta. Rikosentorjuntaneuvoston sihteeristö on tarjonnut asiantuntemustaan muutamien kaupungin turvallisuussuunnitelman laatimiseen, se on osallistunut eräiden hankkeiden johtoryhmiin ja sitä on konsultoitu hyvinkin monista rikosentorjuntasuunnitelmista. Poliisiammattikorkeakoulun tutkijat ovat niin ikään toimineet paikallisen turvallisuussuunnittelun konsultteina ja tehneet mm. suunnitelmien taustaselvityksiä. Myös Stakesin, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen ja eräiden yliopistojen asiantuntemusta on käytetty paikallisessa rikosentorjunnassa.

Kansallisesta rikosentorjuntaohjelmasta on tiedotettu useissa kansainvälisissäkin yhteyksissä. Tämän tiedotuksen merkitys ohjelman toteutuksen kannalta on välillistä, mutta

voi ajan oloon osoittautua hyvinkin merkittäväksi. Ohjelma on esimerkiksi ollut esillä YK:n 10. kriminaalipoliittisessa maailmankongressissa Wienissä ja asiakirjana ainakin jossakin määrin vaikuttanut Talous- ja sosiaalineuvoston päätöslauselman valmisteluun rikosentorjunnan kehittämistä. Se on ollut yksi Euroopan neuvoston kumppanuusyhteistyötä rikosentorjunnassa koskevien suositusten valmistelussa huomioon otettu asiakirja. Se on epäilemättä osaltaan vaikuttanut myös EU:n rikosentorjuntayhteistyön kehitykseen.

Vuonna 2001 perustetun Euroopan rikosentorjuntaverkoston (EUCPN) yhtenä tehtävänä on tiedon välittäminen jäsenmaiden hyvistä rikosentorjuntakäytännöistä. Rikosentorjuntaneuvosto on oikeusministeriön ja poliisiammattikorkeakoulun ohella verkoston yhteyspisteenä Suomessa, ja sen tehtäviin kuuluu niinkään edistää tiedotusta rikosentorjunnan suositeltavista käytännöistä. Hyvien käytäntöjen tietopalvelun kehittäminen on oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston hankkeena rikosentorjunnan tehtäväalueella, jolla rikosentorjuntaneuvoston sihteeristö työskentelee. Toteutus on katsottu järkeväksi koordinoita Euroopan rikosentorjuntaverkoston kotisivujen kehittämiseen siten, että jälkimmäisille suositeltavina käytäntöinä hyväksytyt projektikuvaukset esitellään suomeksi neuvoston kotisivuilla kotimaisen aineiston lisäksi.

EU-verkoston kotisivut avattiin vuoden 2002 lopussa. Hyvinä käytäntöinä julkaistaan alkuvaiheessa ne hankkeet, jotka olivat mukana Tanskan Aalborgissa pidetyssä konferenssissa lokakuussa 2002. Jatkossa vastaava hyvien käytäntöjen konferenssi on tarkoitus järjestää vuosittain ja koota sitä kautta uusia hankekuvauksia kotisivuille. Aalborgin konferenssissa jäsenmaat esittelivät rikosentorjuntahankkeita kolmelta alueelta: asuntomurtojen, nuorisoväkivallan ja katuryöstöjen torjunnasta. Mukana olleet suomalais-hankkeet – Oulun Herukan kaupunginosan vartiointirengas, Turun ja Helsingin seuduilla toteutettu koulukiusaamisen ehkäisyhanke sekä Helsingin poliisin ja sosiaaliviraston yhteishanke somalialaisten nuorten tekemien ryöstöjen vähentämiseksi – edustivat hyvin myös kansallisen rikosentorjuntaohjelman painottamaa paikallisuutta, yhteistyötä ja kansalaisaktiivisuutta.

Toinen eurooppalaiskanava hyvien hankkeiden tiedonvälityksessä on Euroopan rikosentorjuntapalkinnon (ECPA) kilpailu, joka on järjestetty vuodesta 1998 lähtien. Kilpailuun osallistuvien maiden määrä kasvaa koko ajan. Vuonna 2002, jolloin Suomi oli mukana ensimmäistä kertaa, osanottajia oli yhdeksän. Kilpailun sääntöjen mukaan menestyvä hanke torjuu arkirikollisuutta, perustuu viranomaisten ja kansalaisten yhteistoimintaan, pystyy näyttämään tuloksia, käy toistettavaksi muualla ja on innovatiivinen. Suomen ehdokas oli Helsingin Kalliossa toimiva Karhupuisto-hanke. Kilpailun voitti Tanskan rikosentorjunta- ja integraatiohanke Kööpenhaminan Indre Nørrebron kaupunginosasta. Hanke oli rakennettu vastaukseksi vuonna 1997 puhjenneisiin rajuihin yhteenottoihin poliisin ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten välillä.

4.4.2 Valtionavustukset paikallisiin rikosentorjuntahankkeisiin

Oikeusministeriö on vuodesta 1998 tukenut paikallisia rikosentorjuntahankkeita vuosittain talousarviossa rikollisuutta ehkäisevää työtä tekevien yhteisöjen avustamiseen varatuin varoin. Tukijärjestelmä luotiin jo ennen kansallista rikosentorjuntaohjelmaa. Vuoden 1998 tulo- ja menoarvioon sisällytetyt ensimmäiset valtionavustukset myönnettiin tammikuussa 1999. Vuosittain jaossa on ollut hankkeisiin varattuina noin 84 000

euroa (500 000 mk), minkä lisäksi vuodesta 2000 hankkeiden arviointeihin noin 34 000 euroa (200 000 mk).

Avustuksia on vuosina 1998-2002 myönnetty kaikkiaan viisi kertaa, yhteensä noin 435 600 euroa (n. 2,6 milj. mk). Tähän mennessä on tuettu kuuttakymmentä paikallista rikksentorjuntahanketta kaikkiaan 383 600 eurolla. Puolet tuetuista hankkeista on liittynyt lapsiin ja nuoriin, kolmannes kuntien turvallisuussuunnitteluun. Myös asuinalueiden turvallisuuteen liittyviä hankkeita on useita. Lisäksi on tuettu 52 000 eurolla kolmea hankearviointia, joilla on selvitetty hankkeiden tuloksellisuutta. Tuetut hankkeet ilmenevät liitteestä 1.

Tukea hakevien hankkeiden kokonaismäärä on pysytellyt vajaassa neljässäkymmenessä vuosittain. Kaikkiaan kolmannes hakijoista on saanut tukea. Haetun tuen määrä on kokonaisuudessaan ollut noin kolme kertaa suurempi kuin jaettavissa ollut tuki. Vuonna 2002 haettu yhteissumma oli selkeästi suurempi kuin aikaisempina vuosina, mikä saattoi osittain johtua euron käyttöönotosta. Hakemuksia arviointihankkeiden rahoittamiseksi on tullut vain muutama. Tukea arviointihankkeille on yleensä myönnetty haetun summan verran.

Vuonna 2001 rikksentorjuntaneuvosto järjesti tukea saaneille hankkeille kuulemistilaisuuden tukijärjestelmän kehittämiseksi. Kuulemisen perusteella voidaan yleisesti todeta, että valtionavun merkitys paikallisten hankkeiden toteuttamisessa on suuri. Pienikin ulkopuolinen tuki voi olla olennainen kimmoke hankkeen aikaansaamiseen. Avustusta on pidetty valtion kädenojennuksena yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi ja osoituksena työn arvostamisesta. Avustussumman määrän kerrottiin kuitenkin vaikuttavan olennaisesti siihen, miten mittavaan hankkeeseen lähdetään; jos jaettava summa olisi suurempi, voitaisiin tehdä mittavampiakin suunnitelmia. Saatujen kokemusten perusteella on näin ollen ilmeistä, että tukijärjestelmän säilyttämiselle on selkeä tarve ja, jos mahdollista, avustuksen kokonaismäärää tulisi nykyisestä kasvattaa.

Kuulemistilaisuudessa esitetyt toiveet on otettu mahdollisuuksien mukaan huomioon avustusjärjestelmää arvioitaessa ja kehitettäessä uuden valtionavustuslain (688/2001) mukaisesti. Vuodesta 2002 on turhien hakemusten välttämiseksi tuotu jo hakuilmoituksessa esiin kielteiset periaatekannat (mm. laitehankintoja ei tueta). Samalla tehtiin eräitä muutoksia tuettavien hankkeiden valinnassa noudatettaviin periaatteisiin (mm. kansallisen rikksentorjuntaohjelman toteutuksen tässä vaiheessa ei enää priorisoida turvallisuussuunnitelmien laatimista ilman lisäperustetta). Avustuksen käyttöaika on pidentetty ja erilliset ohjeet avustuksen käyttöselvityksen tekemiseksi annettu. Hankkeiden dokumentointia ja arviointia on ryhdytty painottamaan jo hakuvaiheessa, jotta helpotettaisiin valtioavun käytön tuloksellisuuden arviointia ja hyvistä rikksentorjuntakäytännöistä tiedottamista.

Vaikka kuulemistilaisuudessa tulikin esiin ajatus pitkäjänteisen työn tukemisesta, avustuksen ”starttirahan” luonne on säilytetty. Tuki on tarkoitettu osarahoitukseksi virittämään paikallisia rikksentorjuntahankkeita ja –yhteistyötä sekä sitouttamaan paikallisia resursseja rikksentorjuntaan. Tuettavien hankkeiden valinnassa noudatettavilla periaatteilla avustus voidaan ohjata ajankohtaisiin ja tärkeinä pidettäviin kohteisiin, joten mahdollisia priorisointikohteita on syytä pohtia kansallisen rikksentorjuntaohjelman jatkon yhteydessä.

Oikeusministeriön myöntämän valtionavun lisäksi on olemassa muitakin avustusjärjestelmiä, jotka tukevat paikallisia rikollisuutta ehkäiseviä toimia. Ympäristöministeriön lähiörahoituksella on kehitetty kehittämistoimien tarpeessa olevia lähiöitä. Sisäasiainministeriökin on myöntänyt tukea hankkeisiin, mutta erityisen merkittävä osuus paikallisen rikosentorjunnan tukemisessa on kihlakuntien omalla työpanoksella.

5 ARVIOINTI

5.1 Viime vuosien rikollisuuskehityksestä

Poliisin tilastoiman rikollisuuden pitkään jatkunut kasvu pysähtyi 1990-luvulla monessa rikoslajissa. Varkausrikosten, ryöstöjen ja vahingontekojen määrä kääntyi laskuun 1990-luvun puolivälissä (poliisin tietoon tullut rikokset; ks. liite 2). Pahoinpitelyrikollisuus jatkoi edelleen kasvuaan ja huumausainerikollisuus nousi merkittäväksi rikollisuuden lajiksi 1990-luvulla. Aikaisempina vuosikymmeninä kaupungistumiskehitys, rikostilaisuuksien valtaisa lisääntyminen, päihteiden käytön lisääntyminen ja rikosaktiivisessa iässä olevien nuorten ikäluokkien suhteellinen suuruus kasvattivat rikoslukumme niiden nykyiselle tasolle. Näiden tekijöiden vaikutuksen vähitellen laimentuessa ja taloudellisen laman vaikuttaessa rikostilaisuuksia vähentävästi rikosmäärät monelta osin aluksi vähenivät ja sitten taloudellisen tilanteen parantuessa taas kasvoivat. Muutokset ovat kuitenkin olleet viime vuosina melko marginaalisia. Ulkomailta, erityisesti lähialueilta Suomeen suuntautuvan kanssakäymisen lisääntyminen on tuonut lisäksi uusia piirteitä rikollisuuteemme.

Poliisin tietoon tuli vuonna 2001 yhteensä noin 748 000 rikosta, mikä on kaksi prosenttia vähemmän kuin vuotta aiemmin. Puolivuotiskautta koskevien ennakkotietojen perusteella tilastoidun rikollisuuden määrä on vuonna 2002 pysynyt suunnilleen vuoden 2001 tasolla. Tilastoidun rikollisuuden määrän kasvu näyttää siten pysähtyneen, ja jopa hieman laskeneen tämän vuosituhannen alussa.

Tilastoidusta rikollisuudesta lähes puolet (46 % vuonna 2001) on liikenne rikoksia. Muista rikoslakia vastaan tehdyistä rikoksista taas melkein puolet (46 % vuonna 2001) on varkausrikoksia ja runsas viidesosa vahingontekoja ja muita omaisuusrikoksia (24 %). Väkivaltarikosten ja huumausainerikosten suhteellinen osuus rikoslakirikoksista on viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana kasvanut ja omaisuusrikosten sekä liikennejuopumuksen vastaavasti vähentynyt.

Poliisin tietoon tuli noin 27 300 pahoinpitelyrikosta vuonna 2001. Pahoinpitelyjen tilastoitu määrä on lisääntynyt noin neljänneksen 1990-luvun puolivälistä (23 % vuodesta 1995). Kasvu koskee kuitenkin vain lieviä pahoinpitelyjä. Tähän ovat vaikuttaneet muun muassa eräät pahoinpitelyrikoksia koskeneet lainsäädännön muutokset. Tavallisten ja törkeiden pahoinpitelyjen vuosittaisissa määrissä ei ole vuodesta 1995 lähtien tapahtunut olennaisia muutoksia. Vuoden 2002 ensimmäisellä vuosipuoliskolla pahoinpitelyrikoksia tilastoitiin kuusi prosenttia enemmän kuin edellisen vuoden vastaavalla jaksolla. Väkivallan piirteistä voidaan huomioida se, että 15–17-vuotiaiden nuorten väkivaltarikollisuus on varsin selvästi lisääntynyt 1990-luvun puolivälin jälkeen.

Vuosina 1980 - 1997 tehtyjen väestöhaastattelujen mukaan vamman aiheuttaneet väkivaltatapaukset ovat vähentyneet. Vuosina 1989 - 2000 suoritettujen kansainväliset uhritutkimukset antavat varsin samansuuntaisia tuloksia fyysisen väkivallan uhriksi joutumisen todennäköisyydestä. Tilastoidun rikollisuuden kasvu näyttäisi näiden tutkimustulosten valossa johtuvan ensisijaisesti rikosten ilmoitusalttiuden kasvusta. Tuoreempia haastattelutietoja on tulossa, mutta ne eivät vielä ole saatavilla.

Väestöhaastattelututkimusten mukaan katuväkivallan osuus on jatkuvasti vähentynyt ja työssä kohdatun väkivallan osuus vastaavasti kasvanut. Tämä väkivallan rakennemuutos perustuu väestön ikääntymiseen ja ajankäyttötottumusten muutoksiin. Perheväkivallan (tai parisuhdeväkivallan) määrän kehityksestä on eri tutkimuksissa jossain määrin ristiriitaista tietoa. Perheväkivalta kohdistuu pääasiassa naisiin ja se on luonteeltaan keskimääräistä vakavampaa ja toistuvaa. Erittäin suuri osa tästä väkivallasta jää poliisille ilmoittamatta. Lapsiin kohdistuvan väkivallan määrästä ei ole tietoa.

Henkirikosten määrä on pysynyt 1990-luvulla melko vakaana. Murhia, tappoja ja surmia on ollut noin kolme väestön 100 000 henkeä kohti. Niitä tehtiin vuonna 2001 yhteensä 155, vuonna 2000 vastaava luku oli 146. Vuoden 2002 ensimmäisellä puoliskolla poliisiin tietoon tuli 20 prosenttia vähemmän kuolemaan johtaneita väkivaltarikoksia kuin vuonna 2001 vastaavana aikana. Henkirikosten tekijöistä ja uhreista selvästi suurin osa on monin tavoin syrjäytyneitä. Osallisia voi luonnehtia pitkälle alkoholisoituneiksi, työttömiksi, yksin asuviksi ja aiemminkin väkivaltarikoksiin syyllistyneiksi.

Vuonna 2001 poliisiin tietoon tuli noin 178 000 varkausrikosta. Määrä oli selvästi pienempi kuin kahtena edellisvuotena ja on pysynyt vuotta 2002 koskevien ennakkotietojen mukaan edelleen ennallaan. Tavallisten ja törkeiden varkauksien määrä on viimeisen 10 vuoden aikana pääosin laskenut. Myymälävarkauksia koskevan valvonnan tehokkuus ja ilmoituskäytännön muutokset ovat vaikuttaneet siihen, että tilastoidut näpistykset ovat kuitenkin vuosittain lisääntyneet. Varkausrikoksista viidennes on myymälävarkauksia tai -näpistyksiä. Asunto- ja liikemurtojen määrät ovat koko ajan vähentyneet, sen sijaan autosta luvatta tunkeutuen tehtyjen varkauksien määrä on vuosittain lisääntynyt tai pysynyt ennallaan.

Haastattelututkimusten perusteella arvioitu varkausrikosten määrä on moninkertainen poliisin tilastoimaan rikollisuuteen verrattuna. Siinä ei ole kuitenkaan viimeisen 10 vuoden aikana tapahtunut olennaisia muutoksia.

Moottoriajoneuvon luvattomat käytöt ovat parin viime vuoden ajan vähentyneet tuntuvasti (24 % vuodesta 1999). Vuotta 2002 koskevien ennakkotietojen mukaan autojen käyttövarkaudet ovat jälleen lisääntymässä.

Vahingontekorikosten tilastoidun määrän kolme vuotta kestänyt nousu pysähtyi vuonna 2001. Poliisiin tietoon tuli tuolloin runsaat 47 000 vahingontekoa, kun niitä kirjattiin vuonna 2000 jo yli 50 000. Ennakkotietojen mukaan vahingontekojen määrässä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia vuoden 2002 ensimmäisellä vuosipuoliskolla edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna.

Talousrikosten tilastoitu määrä on kokonaisuutena vähentynyt 1990-luvun puoliväliin verrattuna ja väheneminen jatkui edelleen selvänä vuonna 2001. Verorikollisuus on vähentynyt 16 prosenttia, kirjanpitorikokset 41 prosenttia ja velallisten rikokset 49 prosenttia vuodesta 1996, joka oli poliisiin tietoon tulleiden rikosten määrällä mitattuna talousrikollisuuden huippuvuosi.

Huumausainerikosten määrä on 1990-luvun alusta kasvanut eri rikoslajeista voimakaimmin. Useiden eri lähteiden perusteella on selvää, että huumausaineiden käyttö on yleistynyt. Poliisiin tietoon tulleiden huumausainerikosten määrä väheni kuitenkin jonkin verran vuonna 2001 edellisestä vuodesta.

Rikollisuuden alueelliset erot ovat suuria. Noin 60 prosenttia omaisuusrikoksista ja 50 prosenttia väkivaltarikoksista tehdään suurissa, vähintään 50 000 asukkaan kaupungeissa, joiden asukasmäärä vastaa 40 prosenttia koko Suomen väestöstä. Näiden suurten kaupunkien kesken on myös selviä eroja. Omaisuus- ja pahoinpitelyrikoksia kirjattiin kaksi kertaa enemmän korkean rikollisuustason (rikoksia suhteessa väkilukuun) kaupungeissa verrattuna matalimman rikollisuustason kaupunkeihin. Helsinki kuului kauttaaltaan korkean rikollisuustason kaupunkeihin. Omaisuusrikosten osalta lisäksi Oulu, Turku ja Vantaa sekä pahoinpitelyrikosten osalta Joensuu, Jyväskylä ja Rovaniemi edustivat korkean rikollisuustason kaupunkeja. Espoossa ja Lappeenrannassa rikollisuuden taso oli muita vertailukaupunkeja vähäisempi. Eri kaupunkien rikollisuuden tasoerot ovat vuosittain pysyneet varsin muuttumattomina viimeisen 10 vuoden aikana. (Kaupunkien rikollisuuskehityksestä ks. *Hannu Niemi: Rikollisuuskehitys suurissa kaupungeissa. Rikollisuustilanne 2001, luku III 5, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu.*)

5.2 Ohjelman sisältämien toimien toteutuminen

5.2.1 Julkisen vallan ja kansallisen tason toimet

Ohjelmaa valmisteltaessa ja siitä tiedotettaessa on korostettu, että ohjelma ei ole projekti, joka alkaa ja päättyy, vaan prosessi, joka alkoi ennen valtioneuvoston periaatepäätöstä ja jonka on tarkoitettu jatkuvan seurantaraportin valmistelulle annetun määräajan jälkeen. Ohjelma tuli käsittämään verraten paljon sellaista, jota jo oli suunniteltu muutenkin tehtäväksi ja jonka ohjelma kiinnitti osaksi laajempaa rikollisuuden ehkäisyn kokonaisuutta. Siten kaikki toimet, joihin esimerkiksi ministeriöt ovat ohjelmassa sitoutuneet, eivät olisivat jääneet toteutumatta, vaikka ohjelmaa ei olisi hyväksyttykään. Ohjelman valmistelu todennäköisesti vaikutti ministeriöiden toiminnan suunnitteluun. Ohjelman toteutumista tarkasteltaessa ei kuitenkaan varmuudella voida sanoa, mikä on vaikuttanut mihinkin.

Kansallisen rikosentorjuntaohjelman sisältämistä julkisen vallan toimista – nelisenkymmentä kaiken kaikkiaan – suuri osa on toteutettu. Ministeriöt ovat yleisesti ottaen ryhtyneet kiitettävästi niihin toimiin, joihin periaatepäätös on ne sitouttanut. Opetusministeriön, työministeriön, oikeusministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön toimialalla on lähdetty toteuttamaan lähes kaikkea, mitä periaatepäätös on edellyttänyt. Myös sisäasiainministeriössä on panostettu tehokkaasti toimien toteutukseen. Ympäristöministeriön toimialalla on ohjelmakaudella tehty paljolti muita kansallisessa rikosentorjuntaohjelmassa esitettyjä toimenpiteitä kuin varsinaisessa periaatepäätöksessä mainitut.

Rikosentorjunta on jatkuva prosessi ja oikeastaan voitaisiin sanoa, että kaikki toimet edellyttävät jatkuvaa työskentelyä ja seurantaa. Periaatepäätöksessä mainituista julkisen vallan toimista erityisesti seuraavat edellyttävät vielä erityisiä lisätoimia ja toteutumisen arviointi jatkoseurantaa:

- oikeusministeriön toimialalla
 - **rikollisuusvaikutusten huomioon ottamista koskevien valmisteluohjeiden** toteutus. Ohjeet on valmisteltu työryhmässä ja lausunnot jatkokäsittelyä varten saatu.
 - **vapautuvien vankien jälkihuollon järjestäminen nykyistä paremmin.** Edellyttää runsaasti toimia. Vapautuvien vankien jälkihuolto on Suomessa edelleen puutteellisesti resursoitu.
- sisäasiainministeriön toimialalla
 - **lähipoliisitoiminnan saattaminen osaksi poliisin perustoimintaa; naapuriavun järjestämistä koskeva kokeilu.** Lähipoliisitoiminta on yksi päälinjoista, mutta toiminnan toteutus eri puolilla maata on hyvin vaihtelevaa. Naapuriapukokeilusta ei ole lainkaan raportoitua tietoa. Ehkä kansalaisaktiivisuutta voisi lähipoliisin avulla rohkaista järjestelmällisempiinkin tukitoimiin kansainvälisten (mm. Ruotsi, Tanska, Englanti) esimerkkien mukaisesti.
 - **hälytysvalmiuden parantaminen poliisin ja kuntien palo- ja pelastustoimen tiiviimmällä yhteistyöllä.** Hälytysvalmiuden saatavuuden turvaaminen on keskeistä poliisin tulossuunnitelmissa. Hälytysvalmius harvaan asutuilla seuduilla on vasta tyydyttävällä tasolla. Kuntien palo- ja pelastustoimen keskittäminen yhteisiin Häke-keskuksiin edellyttää jatkotoimia.
 - **tiedostojen käytön parantaminen rikollisuuden ehkäisyn suunnitteluun.** Poliisin tietojärjestelmien kehittämisessä huomiota on kiinnitetty tilastoraporttien saatavuuteen, mutta useat selvitystehtävät edellyttävät aineiston lisäkäsittelyä. RIKI-tiedostoa tulisi kehittää palvelemaan rikollisuuden ehkäisyä vielä paremmin.
- opetusministeriön toimialalla
 - **erityisopetuksen saatavuuden turvaaminen.** Erityisopetuksen saatavuutta on parannettu, mutta sen turvaaminen vaatii jatkossakin toimia ja seurantaa.
 - **oppilashuollon ja oppilaanohjauksen kehittäminen.** Oppilaanohjaukseen tarvittaisiin lisäresursseja, jotta koulunkäynnin keskeyttämistä ja siitä johtuvaa työelämästä syrjäytymistä voitaisiin ehkäistä nykyistä paremmin.
- sosiaali- ja terveysministeriön toimialalla
 - **kasvatus- ja perheneuvolapalvelujen riittävyyden turvaaminen.** Suurissa kaupungeissa kasvatus- ja perheneuvolat toimivat kohtalaisen hyvin, mutta osassa kuntia neuvolat puuttuvat kokonaan.
 - **selvitetään mahdollisuudet järjestää psyykkisesti sairaille väkivaltarikollisille tuettu avohoito uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi.** Toimi, joka pitäisi toteuttaa yhteistyössä oikeusministeriön kanssa.
- työministeriön toimialalla
 - **muissa maissa hyviksi havaittujen käytäntöjen selvittäminen ja omaksuminen etnisten vähemmistöjen rikollisuuteen liittyvien ongelmien hoitamiseksi.** Eri-laisia hankkeita syrjäytymisen ehkäisemiseksi on lukuisia, mutta monikulttuuristuvassa Suomessa olisi syytä nykyistä enemmän kiinnittää huomiota erityisemmin rikollisuuden ehkäisyn kansainvälisiin hyviin käytäntöihin.
- ympäristöministeriön toimialalla
 - **turvallisen kaupunkiympäristön suunnitteluoppaan laatiminen.** Erillisen oppaan tuottamisen sijasta tarkoituksenmukaisemmaksi osoittautui integroida informaation jakaminen vuoden 2000 alusta voimaan tulleen maankäyttö- ja rakennuslain toimeenpanoon liittyvään laajaan julkaisu-, koulutus- ja seuranta-toimintaan. Tässä yhteydessä on läpäisyperiaatteella painotettu turvallisuuden ja rikosentorjuntaan liittyviä kysymyksiä kaavoituksessa ja rakentamisessa.

Erillisiä aihepiiriin liittyviä oppaita ei jatkossakaan nähdä ministeriössä keskeiseksi ohjauksen välineeksi, vaan hyvän ympäristön suunnitteluperiaatteet ja -käytännöt kootaan eri näkökulmat kokoavaksi suunnittelun opaskansioksi, jossa rikoksentorjunnan näkökulma tuodaan esille omana asiakokonaisuutenaan. Rikoksentorjunnan näkökulma on tuloksellista ottaa myös esille esimerkiksi tilannekohtaisesti ympäristöministeriön, alueellisten ympäristökeskusten ja kuntien maankäytön suunnittelua yleisesti koskevissa kehittämiskeskusteluissa ja tietyn kaava-alueen viranomaisneuvotteluissa. Erityisen ongelmallisten asuinalueitten osalta hyvänä tiedonvälityskanavana on lähiöverkosto, jonka välityksellä kertynyttä tietoa ja osaamista onkin jo siirretty alueelta toiselle.

Muiden kansallisen tason toimijoiden kuten kaupan, vakuutusalan ja muun elinkeinoelämän sekä kirkon toiminnassa kansallista rikoksentorjuntaohjelmaa on edistetty monin eri tavoin. Rikollisuuden ehkäisyä edistäviä toimia olisi näillä aloilla toteutettu ilman kansallista ohjelmaakin, mutta ohjelma on osaltaan aktivoinut toimiiin ja siihen on suoraan viitattukin (mm. Kaupan Keskusliiton turvallisuustavoitteet 2001, Suomen Yrittäjien turvallisuuskysely 2000, Kirkon lähimmäisen päivän 2002 virikemateriaali). Ohjelma on virittänyt turvallisuusyhteistyötä eri tahojen välillä (mm. poliisijohdon ja kirkon hiippakuntien neuvottelu, neuvostossa edustettujen kansalaisjärjestöjen aktiivisuus rikoksentorjunnan valtakunnallisissa hankkeissa). Työ on ollut laaja-alaista ja konkreettista.

Rikoksentorjunnan yhteistyö ja sen koordinointi eri toimijoiden välillä on tarpeen, ja tässä työssä rikoksentorjuntaneuvostolla on edelleen keskeinen rooli. Yhteisen toimintapolitiikan saavuttamiseksi tarvitaan vielä runsaasti toimia. Kehittämistä on myös tiedon välittämisessä toimijoiden kesken. Rikollisuuden ehkäisyssä viranomaisten ja muiden tahojen yhteisinä tavoitteina, joihin eri toimilla koordinoitusti tähdätään, tulisi jatkossa entistäkin painokkaammin olla

- *lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen sekä nuorten rikoskierteen katkaiseminen varhaisen puuttumisen periaattein*
- *päihteiden käytön ja niihin liittyvän rikollisuuden vähentäminen*
- *muu syrjäytymisen ehkäisy*
- *arkiympäristössä kohdattavan rikollisuuden vähentäminen ja turvallisuuden lisääminen*
- *vankien jälkihuollon kehittäminen yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi ja uusintarikollisuuden vähentämiseksi*

5.2.2 Paikallinen taso

Kansallisessa rikoksentorjuntaohjelmassa painotetaan kunnissa ja paikallistasolla tapahtuvaa rikoksentorjuntaa. *Tavoitteena on, että kaikkiin kuntiin laaditaan rikoksentorjuntaohjelmat.* Joulukuussa 2002 turvallisuussuunnitelmat kattoivat jo 316 kuntaa (60 kihlakuntaa) ja sisäasiainministeriön arvion mukaan vuoden 2003 loppuun mennessä ohjelmat kattavat koko kuntakentän. Rikoksentorjuntaohjelmien laatiminen on useimmissa kunnissa ollut kiinteä poikkihallinnollinen yhteistyöprojekti, joka jo itsessään on edistänyt paikallistason yhteistyötä ja kansalaisaktiivisuuttakin rikoksentorjunnassa.

Rikoksentorjuntayhteistyön virittäminen ja strategiatyön aloittaminen on useissa kunnissa tapahtunut paikallispoliisin aloitteesta. Useat ohjelmat ovatkin muodostuneet alueellisesti kihlakuntapohjaisiksi. Kunta ei välttämättä olekaan tarkoituksenmukaisin yk-

sikkö; myös esimerkiksi seutukunnallinen yhteistyö saattaa täyttää alueen tarpeet tehokkaasti.

Aikarajojen asettaminen on saattanut johtaa siihen, että kunnissa on hyväksytty vielä selvästi keskeneräisiä strategioita. Turvallisuusyhteistyö on toisaalta useissa kunnissa määritelty jatkuvaksi prosessiksi, ja ohjelmien toteutumista tullaan seuraamaan sekä niiden perusteita ja tavoitteita täydentämään.

Kansallinen rikosentorjuntaohjelma on toiminut inspiraation lähteenä monissa suunnitelmissa, ja siitä on poimittu omalle paikkakunnalle soveltuvia ideoita. Kääntöpuolena on se, että useissa suunnitelmissa on vain kirjoitettu toisinto sen periaatteista ja todettu, että näin tehdään kunnassamme. Paikallisuus ja konkreettisuus jäävät vähälle huomiolle. Paikallinen turvallisuussuunnitelma näyttäisi olevan osatulos, yksi vaihe paikallisen turvallisuudenhallinnan prosessissa, ja osoitus siitä, että yhteistyötä on saatu aikaan. Tiedossa on, että monissa kunnissa prosessi on kesken, ja ”valmiimpi” turvallisuussuunnitelma on tekeillä. Joissakin tapauksissa prosessia sinänsä pidetään tärkeämpänä kuin strategian kirjaamista.

Kuten Sirpa Virran arviointiraportista ilmenee, turvallisuussuunnittelussa on havaittavissa muutamia kriittisiä menestystekijöitä, joilla on ollut erityisen suuri vaikutus yhteistyön käynnistymiseen ja suunnitelmien sisältöön:

- Turvallisuussuunnitteluprosessien alkuvaiheessa kunnan tai kaupungin viranomaisten ja johtohenkilöiden innostaminen ja motivointi. Etenkin silloin, kun paikkakunta koetaan turvalliseksi ja rikollisuusongelmat vähäisiksi, yhteistyön virittämistä on pidetty helposti väkinäisenä tai olemassa olevan yhteistyön on koettu jo toimivan riittävän hyvin. Kunnan pieni koko tai vähäiset resurssit ovat myös olleet perusteluina haluttomuudelle ryhtyä turvallisuusyhteistyöhön.
- Parhaiten turvallisuussuunnittelu on lähtenyt liikkeelle ja yhteistyön jatkuvuus on varmistettu, kun se on kytketty kunnan tai kaupungin yleiseen strategiseen kehittämiseen ja laajempaan hyvinvointipoliittiseen suunnitteluun yhtenä osatekijänä. Muiden viranomaisten motivointi ja osallistuminen on toiminut hyvin, ja turvallinen ja viihtyisä asuinympäristö on koettu koko paikkakunnan yhteiseksi asiaksi.
- Turvallisuussuunnitelmien ja suunnittelun perustuminen kriminologiseen tietämykseen ja teorioihin on yksi menestystekijä, joka vaikuttaa erityisesti suunnitelman realistisuuteen (tiedetään mihin ja miten voidaan vaikuttaa) ja tavoitteenasettelujen selkeyteen.

Kansallisessa rikosentorjuntaohjelmassa suositellaan *nuorisorikollisuuden sekä lasten ja nuorten muun norminvastaisen käyttäytymisen ehkäisemiseksi koulun, nuorisotoimen, sosiaalitoimen ja poliisin yhteistyötä*. Nuorten tekemät rikokset ja nuorten päihteiden käyttö ovat olleet keskeisessä asemassa paikallisissa strategioissa ja paikallisessa rikosentorjuntayhteistyössä. Paikallisten rikosentorjuntastrategioitten valmisteluryhmissä on tavallisimmin ollut edustettuna nimenomaan poliisi, sosiaalitoimi, opeustoimi ja nuorisotoimi.

Kansallisessa ohjelmassa pyritään *edistämään viranomaisten ja elinkeinoelämän paikallistason yhteistyötä*. Kunnista saatujen tietojen perusteella yhteistyö on selvästi parantunut. Elinkeinoelämän rooli ei kuitenkaan ole kovin voimakkaasti tullut esille paikallisissa rikosentorjuntastrategioiden valmisteluryhmissä eikä sille juurikaan ole annettu vastuuta paikallisissa strategioissa. Tässä mielessä yhteistyö on vasta aluillaan.

Kansallisessa ohjelmassa edellytetään, että elinkeinoelämän kanssa neuvotellaan siitä, että se osaltaan huolehtisi yrityksiin ja henkilökuntaan sekä kaupallisiin järjestelmiin kohdistuvien rikosten ehkäisystä. Esimerkkinä voidaan mainita poliisin sekä Öljy- ja Kaasualan Keskusliiton ja Suomen Bensiinikauppiaitten liiton yhteinen valvontateema, jonka tavoitteena oli luoda toimiva yhteistyö paikallistasolla huoltoasemien ja poliisin välille bensiinivarkauksien ehkäisemiseksi ja tapahtuneiden rikosten selvittämiseksi. Monilla paikkakunnilla kaupan ala on muodostanut yhteistyöverkostoja näpistysten ehkäisemiseksi ns. Näppis-projektien avulla. Ongelmana saattaa olla, ettei rikoksantorjuntayhteistyöhön löydy paikallista elinkeinotoimintaa edustavaa kumppania. Paikalliset kauppakamarit ovat eräissä kaupungeissa ottaneet tämän rollin. Malli voisi soveltua muuallekin.

Kansallisessa ohjelmassa on **korostettu kirkon ja kansalaisjärjestöjen roolia** rikollisuuden ehkäisyssä. Paikallistasolla on melko runsaasti rikoksantorjuntatoimintaa, jossa kansalaisjärjestöjen rooli on merkittävää. On kuitenkin vaikea arvioida, kuinka paljon tästä toiminnasta on kansallisen rikoksantorjuntaohjelman virittämää, sillä toimintaa on esiintynyt paljon jo ennen ohjelman käynnistämistä. Paikalliset rikoksantorjunnan yhteistyöryhmät ovat edelleen voimakkaasti viranomaisvetoisia. Paikallisten turvallisuusstrategioitten valmistelussa ovat viranomaisten lisäksi olleet tavallisimmin mukana seurakunnat, vanhempainyhdistykset, nuorisojärjestöt ja asukasyhdistykset.

Kansallisessa ohjelmassa **korostetaan niiden järjestöjen merkitystä, jotka toimivat nuorisorikollisuuden ehkäisemiseksi ja jotka tukevat nuorten liittymistä yhteiskuntaan**. Paikallistasolla juuri nuoriin kohdistuvat toimet ovatkin kaikkein yleisimpiä. Tavallisin toimintamuoto on vanhempien tai järjestöjen katupartiointi. Muita suhteellisen yleisiä toiminnan muotoja ovat yhteisen vastuun ja pelisääntöjen kehittäminen, yökahvilatoiminta, naapuriapu tai -valvonta, rikoksen uhrien tukeminen ja paikallinen asukastoiminta turvallisuuden parantamiseksi. Myös sovittelutoiminta on levinnyt laajalle, mutta tämä on tapahtunut jo ennen kansallisen rikoksantorjuntaohjelman käynnistämistä.

Kansallisessa ohjelmassa tukeudutaan **kansalaisyhteiskunnan rooliin rikoksantorjunnassa ja kansalaisaktiivisuutta pyritään tällä alueella edistämään**. Tietoisuus ohjelman käynnistämisestä on levinnyt hyvin niiden tahojen keskuudessa, jotka jo aiemminkin ovat olleet kiinnostuneet rikoksantorjunnasta. Ohjelma on myös herättänyt kunnan viranomaiset huomaamaan rikollisuuden ehkäisytoimien tärkeyden jälkeensä reagoimisen sijasta. Suuria kansanjoukkoja ohjelma ei sen sijaan ole saavuttanut. Voidaan kuitenkin arvioida, että useissa tärkeissä toimintaympäristöissä – kouluissa, taloyhtiöissä, nuorten vapaa-ajanvietossa – asialle on herkistytty ja se on noussut toiminnan teemaksi ainakin suurissa kaupungeissa.

Kansallisessa ohjelmassa korostetaan sitä, että **raja julkisen vallan tehtävien ja kansalaistoiminnan välillä on tarkoitus pysyttää selvänä**. Paikallistason yhteistyön lisääntymisestä huolimatta viranomaistehtäviä ei ole luovutettu järjestöille tai muille tahoille. Järjestöt ovat toki olleet tukemassa viranomaisia erityisesti sellaisilla tehtävälueilla, joissa viranomaisten voimavarat ovat riittämättömiä. Esimerkkeinä mainittakoon nuorison vapaa-ajan järjestäminen ja rikosten uhrien auttaminen.

Runsaasti keskustelua aiheuttanut kysymys on salassapitosäännösten vaikutus paikalliseen yhteistyöhön rikoksantorjunnassa ja päihteiden käytön ehkäisyssä. Säännökset on

koettu rajoittavina ja joskus turhinakin. Toisaalta yhteistyön tulisi käsitellä enemmänkin lähialueen yleisiä ongelmia kuin liikkua yksilötasolla, jolloin yksittäistä henkilöä koskevien tietojen välittäminen viranomaisten kesken ei pitäisi olla tarpeen.

5.3 Ohjelman tavoitteiden ja periaatteiden toteutuminen

Kansallisen rikosentorjuntaohjelman toteutusaikana on selvästi syntynyt uudentyyppistä *yhteistyötä* sekä kansallisella että paikallisella tasolla. Ohjelma on edistänyt eri toimijoiden yhteistä näkemystä siitä, että rikollisuutta kannattaa ja tulee pyrkiä ehkäisemään sen sijaan, että ainoastaan reagoitaisiin tapahtumiin jälkikäteen. Rikosentorjunta on nähty tärkeäksi ja siihen on haluttu panostaa. Ohjelma on herättänyt kunnan viranomaisia huomaamaan, etteivät rikollisuus ja asukkaiden turvallisuus kuulu ainoastaan poliisin toimintakenttään, vaan kunnankin toimilla on vaikutusta.

Toimintapolitiikan sisältämiä keinoja – rikosten tilannetorjunta, rikolliseksi kehittymisen ehkäisy, rikosuran katkaisu – on painotettu eri tavalla toimijasta riippuen. Esimerkiksi kaupan alalla rikollisuuden tilannetorjunta on ilman muuta keskeisellä sijalla, mutta myös rikosuran katkaisu tai yksilöiden rikolliseksi kehittymisen ehkäiseminen nähdään yhä tärkeämmäksi. Tästä esimerkkinä on paikallisten yritysten osallistuminen hankkeisiin, joilla pyritään ehkäisemään nuorten myymälänäpistyksiä. Nuoriso on erityiskohteena monin tavoin sekä paikallisesti että eri ministeriöiden toimissa.

Kansallisen rikosentorjuntaohjelman perimmäisinä tavoitteina ovat *rikollisuuden vähentäminen ja turvallisuuden lisääminen*. Ilman tutkimusta ei kuitenkaan voida sanoa, mikä merkitys ohjelmalla tai paikallisilla rikosentorjuntahankkeilla on rikollisuuden tasoon tai kansalaisten turvallisuuden tunteeseen. Ohjelman seurantaan ei ole kytketty arviointitutkimusta ohjelman vaikutuksista. Ohjelmaa on toteutettu vasta vajaat neljä vuotta. Rikollisuutta ehkäisevän työn tulokset näkyvät vasta ajan mittaan ja rikollisuuteen vaikuttavat monet eri tekijät. Kuntiin lähetetyn kyselyn perusteella voidaan kuitenkin todeta, etteivät kuntien rikosentorjunnan yhdyshenkilöt tai muut kyselyyn vastanneet pitäneet kansallisen ohjelman vaikutuksia rikollisuuteen tai turvallisuuteen kovin merkittävänä. Vastaajista reilu kymmenesosa katsoi, että rikollisuus kunnassa on vähentynyt. Neljäsosa oli sitä mieltä, että kuntalaisten turvallisuus on lisääntynyt.

Valtionavustukseen liittyvällä avustuksen käytön seurannalla pyritään muiden seikkojen ohella saamaan tietoa hankkeiden tuloksellisuudesta. Tuen myöntämispäätöksissä edellytetään avustuksen käyttöselvityksen sisältävän siinä määrin yksityiskohtaisen kuvauksen hankkeen toteutumisesta, että sitä voidaan käyttää arvioitaessa valtionavustuksen käytön tuloksellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta sekä valtionavustuksen vaikutuksia. Yksittäisten hankkeiden vaikutusta rikollisuuteen voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta arvioida niin lyhyellä ajanjaksolla, jota valtionavustusta koskeva hanketilitys edellyttää. Osa paikallisista hankkeista näyttäisi kuitenkin käyttöselvitysten perusteella tuottaneen hyviä tuloksia (esim. eräät nuoriin kohdistuvat hankkeet, kuten Näppis-hanke tai Siilinjärven promillean juhlatapahtuma). Monesti arviot perustuvat lähinnä vaikutelmiin, eivät tieteelliseen tutkimukseen, mutta ne voivat silti kertoa jotakin olennaista hankkeen vaikutusmekanismeista. Hankkeiden tuloksellisuutta voivat kuvata muutkin tekijät kuin rikollisuusvaikutukset. Tällaisia ovat muun muassa yhteistyön lisääntyminen, työmuotojen tehostuminen, keskustelun syntyminen, myönteinen julkisuus.

Positiivisesta tiedonkarttumiskehityksestä huolimatta paikallisten hankkeiden tuloksellisuutta koskevien arviointien ja tutkimusten vähäisyys on merkittävä ongelma. Hankkeiden rikosentorjunnallisen tuloksellisuuden evaluointi on edellytys sille, että pystytään välittämään tietoa hyvistä rikosentorjuntakäytännöistä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Tutkittuun tietoon perustuvan informaation jakamista toimiviksi todetuista rikosentorjuntahankkeista pidetään yhtenä Euroopan rikosentorjuntaverkoston (EUCPN) tärkeimmistä tehtävistä. Kustannustaloudellisestikin ajatellen varat olisi järkevää kanavoida tuloksellisiksi osoittautuneisiin rikollisuuden ehkäisytapoihin. Hankkeiden arviointitutkimuksen määrän ja laadun kehittämisen ongelmaksi on kuitenkin muodostunut kansallisten ja erityisesti paikallisten tutkimusresurssien vähäisyys. Eritään harvassa kunnassa on paikallisiin rikosentorjuntaohjelmiin liitetty arviointia tai tutkimusta.

Vaikka kansallinen rikosentorjuntaohjelma koskee periaatteessa kaikkea rikollisuutta, erityistä huomiota on toivottu kiinnitettävän *sellaisiin turvattomuutta aiheuttaviin rikoksiin, joita ihmiset voivat joutua kokemaan arkiympäristössään*. Kunnissa on huomiota kiinnitetty erityisesti nuorten häiriökäyttäytymiseen ja päihteiden häiritsevään käyttöön. Rikosentorjuntaohjelmissa turvattomuutta on yleensä käsitelty erityisesti kuntalaisia koskettavana asiana ja huomiota on kiinnitetty asukkaiden turvallisuudentunteen ja viihtyvyyden parantamiseen. On kuitenkin rikollisuusongelmia, joita ei ole riittävästi otettu huomioon. Esimerkiksi perheväkivallan ehkäisyä painotetaan kyllä poliisin työssä, mutta paikallisissa rikosentorjuntaohjelmissa se ei näy juuri lainkaan.

Kansallinen rikosentorjuntaohjelma on lähtenyt siitä, että rikollisuutta vähennetään tehostamalla viranomaisten yhteistyötä ja *käyttämällä olemassa olevia voimavaroja nykyistä tehokkaammin*. Kyse on säästöohjelmasta. Ohjelman toteutukseen ei periaatepäätöksessä varattu muita rahallisia lisäresursseja kuin oikeusministeriön määrärahat rikosentorjuntaneuvostolle ja paikallisen rikosentorjunnan tukemiseen. Käytännössä ohjelman toteuttamiseen ei kuitenkaan ole riittänyt pelkkä olemassa olevien voimavarojen ja yhteistyön tehostaminen. Kunnissa on käytetty runsaasti resursseja ainakin virkamiesten työajan muodossa. Kuntiin lähetetyn kyselyn mukaan niissä kunnissa, joissa paikallinen rikosentorjuntaohjelma oli valmistunut tai valmisteilla, miltei kolmasosalle oli aiheutunut ohjelman suunnittelusta lisäkustannuksia. Projektihenkilön palkkaaminen on ollut yksi kustannuslisä. Myös ministeriöt ovat budjetoineet mittaviakin summia kansallista rikosentorjuntaohjelmaa edistäviin toimialansa toimiin. On myös esimerkkejä siitä, että mikäli resursointi ei ole ollut riittävää, toimia ei ole pystytty viemään eteenpäin suunnitellulla tavalla.

Ohjelman sisältämät kunnianhimoiset tavoitteet eivät ole toteutuneet täysimääräisesti. Ohjelma ei ole luonut sellaista *yhtenäistä toimintapolitiikkaa rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden lisäämiseksi, että vaikutukset rikollisuuteen otettaisiin huomioon kaikessa julkisessa päätöksenteossa*. Jonkin verran tavoitteessa on edistytty. Kuntiin lähetetyn kyselyn mukaan lähes kolmannes vastaajista arvioi, että rikollisuusvaikutuksia on ryhdytty ottamaan huomioon oman kunnan päätöksenteossa. Nähtäväksi jää, miten oikeusministeriön työryhmän valmistelemat rikollisuusvaikutusten huomioon ottamista koskevat valmisteluohjeet etenevät. Yhtenäinen toimintapolitiikka ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö paikallisessa yhteistyössä erilaisille variaatioille voisi olla tilaa.

6 EHDOTUS JATKOTOIMIKSI

Edellä on todettu, että kansallinen rikosensorjuntaohjelma on prosessi, joka alkoi ennen valtioneuvoston periaatepäätöstä 4.3.1999 ja jonka tarkoitettiin jatkuvan tämän seurantaraportin jälkeenkin. Ohjelmasta saatujen kokemusten arvioinniksi ja jatkotarpeiden hahmottelemiseksi rikosensorjuntaneuvosto järjesti 5.11.2002 ideointipalaverin, johon kutsuttiin kolmisenkymmentä alan asiantuntijaa. Lisäksi oikeusministeriön johtoryhmä ja rikosensorjuntaneuvosto ovat evästäneet jatkosuunnitelmia.

Seuranta on osoittanut – erityisesti kun kulunutta kautta peilataan myös kansainvälisiin virtauksiin rikosensorjunnassa – eräitä kehittämistarpeita. Kehittämistarpeet ovat osaksi erilaisia paikallisten turvallisuuden edistämisen lähtökohdista kuin jos rikollisuuden ehkäisyä tarkastellaan valtiollisesta näkökulmasta. Avainkysymys on saada näkökulmat kohtaamaan. Paikallisen ja kansallisen tason toimijoiden kokemukset kehittämistarpeista sekä kansainvälinen rikollisuuden ehkäisyn kehitys huomioon ottaen esitetään kansallisen rikosensorjuntaohjelman jatkotoimiksi seuraavaa:

- *Suositus ohjelman toteutuksen jatkamisesta*

Valtaosa niistä toimista, joihin ministeriöt ohjelmassa sitoutuivat, on toteutunut ministeriöiden tekemin ohjelman mukaisin päätöksin. Kaikki toimet eivät kuitenkaan ole toteutuneet käytännössä. Eräät periaatepäätöksen suositukset ovat niin laajoja, ettei niitä kertatoimin toteutetakaan, vaan niissä tarvitaan jatkuvaa kehittämistä ja tilanteen seuranta.

Rikosensorjuntaneuvoston toteuttama ohjelman seuranta ei ole tuonut esiin asioita, joiden perusteella rikosensorjuntaohjelman linjauksia olisi arvioitava siten vääräksi, että niiden toteutuksesta olisi syytä luopua. Jossakin yksityiskohdassa ohjelmaan listatut asiat saattavat tosin olla vanhentuneita. Kansallisen rikosensorjuntaohjelman perusajatuksukset noudattavat kuitenkin hyvin pitkälle niitä suosituksia, joita eri kansainväliset asiantuntijaelimetkin ovat esittäneet: Suositellaan kansallisia rikollisuuden ehkäisyn strategioita, jotka perustuvat moniulotteiseen ja hallinnonhaarat ylittävään yhteistyöhön. Korostetaan paikallista yhteistyötä, kumppanuus-ajattelua ja kansalaisaloitteellisuutta.

Kansallisen rikosensorjuntaohjelman toteutusta onkin syytä jatkaa. Paikallisessa rikosensorjuntayhteistyössä ohjelman on todettu luoneen yhteistyöverkostoja ja tuottaneen valtaosaan maan kunnista rikosensorjuntaohjelmat. Kunnat ovat kuitenkin edenneet huomattavan eri tahtiin. Koko maata ajatellen tilanne olisi luonnehdittavissa lähinnä siten, että yhteistyöverkostot on synnytetty ja suunnitelmia laadittu, mutta toteutus on vasta alullaan. Useiden kuntien rikosensorjuntastrategiat toteuttavatkin tämäntyyppistä prosessiajattelua. Myös julkisen sektorin ja muiden tahojen kumppanuusyhteistyössä on edelleen paljon kehitettävää erityisesti paikallistasolla.

- *Lisäinstrumentteja ohjelman tueksi*

Pelkkä päätös kansallisen rikosensorjuntaohjelman toteutuksen jatkamisesta ei kuitenkaan ole riittävä eikä tarkoituksenmukainen. Ohjelma tarvitsee tuekseen lisäinstrumentteja, jotka pitäisivät sen käynnistämää kehitystä yllä ja tehostaisivat sen toteutusta ja toivottuja vaikutuksia rikollisuuden ehkäisyyn.

Yhteistyön vakiinnuttaminen, alueellisuuskysymykset ja rikosentorjunnan tietotaidon lisääminen ovat jatkon kannalta keskeisiä kysymyksiä. Paikallisen turvallisuustyön kehittämisessä näyttäisi ollen tarvetta voimakkaammalle valtiolliselle ohjaukselle ja tuelle

- yhteistyöverkostojen vakiinnuttamiseksi ja paikallisten rikosentorjuntayhteistyön ja siihen lähisukuisten ohjelmien ja yhteistyöjärjestelmien paremmaksi koordinoimiseksi
- alueellisen yhteistyön luomiseksi
- turvallisuusyhteistyöhön osallistuvien kouluttamiseksi
- hyvien käytäntöjen yleistämiseksi ja
- turvallisuuden tilaa koskevien indikaattorien kehittämiseksi

Kunnat ovat edenneet rikosentorjuntayhteistyön järjestämisessä pääasiassa asettamalla työryhmiä valmistelemaan rikosentorjuntaohjelmia/ turvallisuussuunnitelmia ja seuraamaan niiden toteutusta. Vain harvassa kunnassa yhteistyö on suunniteltu vakituiseksi, vaikka epäilemättä olisi **tarvetta projektiorganisaatiota pysyvämpään yhteistyöhön**. Tässä tarpeessa ilmeisesti on huomattavia paikallisia eroja. Monissa kunnissa paikallisen rikosentorjunnan kehittäminen on tullut projektiksi muitten lähisukuisten projektien joukkoon. Rikosentorjuntaohjelmia ei ole **integroit**uihin ohjelmiin/strategioihin vaan niitä on laadittu samansukuisten rinnalle. Osasyynä tähän voivat olla valtiollisetkin normit ja suositukset.

Ainakin osassa maan kuntia rikollisuus- ja turvattomuusongelmat ylittävät kuntarajoja (eivätkä noudata kihlakuntarajojakaan) siten, että **tarvittaisiin seutukunnallista tai muuta alueellista yhteistyötä**. Tällaisen edistäminen voitaisiin nähdä keskeiseksi aluekehityskysymyksenä. Yhtenä mahdollisuutena voisi olla suositus turvallisuusasiain seutukunnallisista neuvottelukunnista.

Suositus paikallisesta rikosentorjuntayhteistyöstä ja suunnitelmien/ohjelmien laatimisesta annettiin tilanteessa, jossa vain harvassa kunnassa oli käytössä tehtävän vaatimaa osaamista. Vain suurimmissa kaupungeissa on ollut sellaista tutkija-/ suunnittelija henkilöstöä, jolla olisi ollut **perusosaaminen rikosentorjunnan suunnittelumenetelmistä**. Monesti ohjelmat ja suunnitelmat ovat perustuneet poliisipiirien tarjoamaan asiantuntemukseen. Eräissä kaupungeissa on hyödynnetty rikosentorjuntaneuvoston, Poliisiammattikorkeakoulun tai sisäasiainministeriön tarjoamaa asiantuntemusta. Yleisesti ottaen ohjelmilla on huomattavia laatueroja siinä, mitä selvityksiä niiden pohjana on käytetty ja millä tietopohjalla toimia on harkittu.

Rikollisuuden ehkäisyyn tähtäävien tointen tulisi perustua tiedolle niiden vaikutuksista. **Tuloksellisia ja muuten suositeltavia rikollisuuden ehkäisyn menetelmiä koskevan tiedon tulisi yleistyä**. Moni hyvä toimintamalli jää paikalliseksi pilottihankkeeksi. Projektipohjaiset menestykset tulisi muuntaa pysyviksi käytännöiksi. Hyviä käytäntöjä koskevan tiedon, niin koti- kuin ulkomaisenkin, pitäisi välittyä nykyistä paremmin paikalliseen suunnitteluun. Entistä enemmän tulisi kiinnittää huomiota hankkeiden tuloksellisuuden seurantaan. Rikosentorjunnan vaikuttavuuden ja kustannustehokkuuden pitäisi ohjata tointen valintaa. Rikollisuuden ehkäisy tiedetään yleisesti kannattavaksi verrattuna toimiin rikosten rankaisemiseksi. Tarvittaisiin kuitenkin täsmällisempää tietoa siitä, mitä rikokset ja toimet niiden ehkäisemiseksi maksavat ja mitä eri toimilla saavutetaan.

Paikallinen turvallisuussuunnittelu tarvitsisi tuekseen *kunnollisia turvallisuustilanteen (ja sosiaalisten ongelmien) kehityksen mittareita*. Näitä tarvittaisiin niin tointen suunnitteluun kuin vaikutustenkin seurantaan. Kysymys on kuntia yleisesti koskevasta asiasta. Yleisesti käytössä olevilla mittareilla saavutettaisiin turvallisuustilanteen vertailtavuus kuntien kesken.

Valtiollisen kriminaalipolitiikan näkökulmasta olisi tärkeätä, että ongelmat ja niihin vaikuttamisen halu ja kyky kohtaisivat nykyistä paremmin paikallisesti. Seuranta on osoittanut, että paikallinen rikosentorjunta saattaa olla kehittyneintä kunnissa, joissa rikollisuusongelmat näyttäisivät suhteellisen lieviltä, kun taas pahempien ongelmien alueella rikollisuuden ehkäisyyn ei ole panostettu siinä määrin kuin ongelmat edellyttäisivät.

- *Tehosteeksi erityiset rikollisuuden vähentämishjelmat*

Valtiollisesta rikosentorjuntanäkökulmasta voidaan todeta, että kansallinen rikosentorjuntaohjelma on edistänyt rikollisuuden ehkäisyn yhteistyötä yleensä. Tämähän oli ohjelman tavoitekin. Sitä ei kohdennettu joihinkin erityisiin rikollisuusongelmiin, joita olisi nostettu prioriteeteiksi. Hyvin yleisesti todettiin erityishuomioon kohteena olevan arkiympäristössä koetun, turvattomuutta aiheuttavan rikollisuuden.

Kansallisen rikosentorjuntaohjelman yhtenä tavoitteena oli tukea jo aikaisemmin laadittuja tai valmistelun alla olevia rikollisuuden ehkäisyn erityisohjelmia, kuten ohjelmia naisiin kohdistuvan väkivallan, talousrikollisuuden ja huumausainerikollisuuden ehkäisemiseksi. Jälkikäteen arvioiden vaikuttaa siltä, ettei näiden ohjelmien ja rikosentorjuntaohjelman välillä kuitenkaan ole ollut riittävää vuorovaikutusta.

Ohjelmakauden kansainvälinen kehitys viittaa siihen, että *rikosentorjuntaohjelmat ovat muuttumassa rikollisuuden ehkäisyn ohjelmista rikollisuuden vähentämishjelmiksi*. Näin on erityisesti niissä maissa, joissa rikollisuuden ehkäisyn ajattelutavat ja yhteistyöjärjestelmät on juurrutettu paikallisestikin. Kysymys on rikollisuuden ehkäisyn ajattelusta, jossa rikollisuuden yleistä ehkäisyä kohdennetummin määritellään strategiset ongelmat ja niihin vaikuttavat menetelmät.

Valtiollisen kriminaalipolitiikan näkökulmasta näyttäisi tärkeältä voida selkeämmin määritellä sellaisia rikollisuusongelmia, joissa erityisesti toivotaan saatavan aikaan näkyviä muutoksia rikosten ja niiden aiheuttamien vahinkojen vähentymisenä. Suomen rikollisuuden selvin ongelma-alue kansainvälisissä vertailuissa on runsas vakava väkivalta. Sen vähentämiseksi *tarvittaisiin rikosentorjuntaohjelman rinnalle erityisohjelmaa, joka kattaisi väkivallan keskeiset osa-alueet* – ainakin nuorisoväkivallan, parisuhdeväkivallan ja työtehtävissä kohdatun väkivallan, joissa viimeaikainen kehitys viittäisi ongelmien jopa pahentuneen. Uusi työturvallisuuslakikin (738/2002) edellyttää toimia työtehtävissä kohdattavien väkivaltilanteiden ehkäisemiseksi. Oikeusministeriön oikeuspolitiikan alan yhdeksi tavoitteeksi vuoteen 2012 mennessä on linjattu rikosentorjunnan vakiintuminen paikallisena yhteistyönä koko maassa ja väkivalta-, huumausaine- ja uusintarikollisuuden vähentyminen.

Väkivallan vähentämishjelman valmistelu ja ohjelman toteutuksen koordinointi olisi luontevaa antaa rikosentorjuntaneuvoston tehtäväksi. Vuoden 2003 toiminnan suunnittelussa on jo varauduttu tähän.

Muita alueita, joissa olisi *syytä harkita tarvetta erityisohjelmiin, ovat huumeet ja niihin liittyvä rikollisuus* sekä *harmaa talous* (talousrikollisuus). Huumausainerikollisuus (ja huumeisiin liittyvä rikollisuus) on ollut jyrkimmin kasvaneita rikollisuuden alueita. Siksi erityishuomio ongelmaan on perusteltu. Talousrikollisuus puolestaan on jossakin määrin syrjäytynyt rikollisuusongelmana eikä etenkään sen ehkäisymahdollisuuksiin ole riittävästi paneuduttu.

- ***Resurssitarpeiden ratkaiseminen***

Kansallinen rikosentorjuntaohjelma on käynnistänyt prosessin, jossa väestön turvallisuusodotukset ovat kasvaneet, tietoisuus mahdollisuuksista vaikuttaa rikollisuusongelmiin ehkäisemällä niitä on yleistynyt ja viranomaisien odotetaan toimivan. Rikosentorjuntaohjelmaa on toteutettu huomattavan niukoin taloudellisin panostuksin. Ohjelman toteutukseenhan ei juuri varattu erillisrahoitusta, vaikka useimpiin EU-maihin nähden Suomessa resurssointi rikollisuuden ehkäisyn suunnitteluun, sitä palvelevaan tutkimukseen ja rikosentorjuntaan erikoistuneen henkilöstön koulutukseen ja palkkaukseen on vaatimatonta. Seuranta on osoittanut sellaisia resurssointitarpeita, jotka pitäisi ratkaista jatkossa. Rikosentorjunnan vaikuttavuuteen liittyvät tutkimus- ja arviointitarpeet ovat lisääntyneet, mutta myös varsinaisiin paikallisiin rikosentorjuntahankkeisiin tulisi varata nykyistä enemmän valtiontukea. Aluekehitys olisi otettava huomioon ja valtionvaroin olisi palkattava aluekehitystä koordinoiva ja arvioiva tahon.

- ***Lausumat hallitusohjelmaan***

Tulevaan hallitusohjelmaan olisi syytä sisällyttää lausuma rikosentorjuntaohjelman toteutuksen jatkamisesta ja ohjelmaa täydentävän väkivallan vähentämishankkeen laatimisesta.

LIITTEET

Liite 1: Oikeusministeriön tukemat paikalliset rikosentorjuntahankkeet 1998-2002

päätökset: I 26.1.1999, II 17.12.1999, III 10.10.2000, IV 13.6.2001, V 5.6.2002

Kuntien turvallisuussuunnitteluun ja -strategiaan liittyvät hankkeet:

1. **Asikkalan kunta:** Kunnan rikosentorjunta/turvallisuussuunnitelman laatimisesta aiheutuviin kustannuksiin 25.000 mk. IV
2. **Haminan kaupunki ja Vehkalahti kunta:** Hamina-Vehkalahti –alueen turvallisuussuunnitelman ja rikosentorjuntastrategia laadinta sekä paikallisen rikosentorjuntaorganisaation ja – yhteistyön kehittäminen 10.000 mk II
3. **Hämeenlinnan kaupunki ja kihlakunnan poliisilaitos:** ”Yhteistyöllä turvallinen Hämeenlinna” -turvallisuusohjelman laatiminen sekä kaupungin keskustan ja lähiöiden turvallisuuden lisäämiseen ja lasten ja nuorten ongelmakäyttäytymisen ehkäisemiseen liittyvät hankkeet 50.000 mk II
4. **Konneveden kunta:** Turvallisuussuunnitelman laatiminen ja paikalliset rikosentorjuntahankkeet 6.000 mk. II
5. **Korsnäsin kunta:** Yhteisen turvallisuussuunnitelman laatimiseen Maalahden kunnan kanssa 10.000 mk III
6. **Lahden kaupunki/Lahden kihlakunnan turvallisuustalkoot -hanke:** 100.000 mk turvallisuussuunnittelua edistävien tutkimusten tekemiseen, mistä 20.000 mk esitutkimuksen tekemiseen ja lisätutkimuksia koskevan tutkimussuunnitelman laatimiseen. III
7. **Lahden kihlakunnan poliisilaitos:** Turvallisuustalkoot –seminaarin järjestäminen 9.000 mk. II
8. **Lappeenrannan kaupunki:** Kaupungin turvallisuussuunnitelman laatimiseen 15.000 mk. IV
9. **Lumijoen kunta:** Vanhuksille tehtävän turvallisuuskyselyn kustannuksiin 9.000 mk III
10. **Maalahden kunta (Malax):** Turvallisuussuunnitelman laatimiseen yhteistyössä Korsnäsin kunnan kanssa 10.000 mk III
11. **Nurmijärven kunta:** Kunnan rikosentorjuntaohjelman valmisteluun 45 000 mk II
12. **Oulaisten kaupunki:** Jo aloitetun rikollisuuden ehkäisykampanjan jatkaminen tarkoitukseen luoda pysyvä yhteistyöorganisaatio rikollisuuden ehkäisemiseksi. 15.000 mk. I
13. **Raahan kaupunki:** Raahan kaupungin turvallisuusohjelman laatimiseen 35.000 mk III
14. **Raision kaupunki:** Rikosentorjuntaohjelman laatimiseen 45.000 mk III
15. **Ristiinan kunta:** Kunnan turvallisuussuunnitelman valmistelusta aiheutuviin kustannuksiin 15.000 mk III
16. **Tampereen kaupunki /** turvallisuusstrategiaryhmä: Alueellisten turvallisuusstrategioiden kehittämiseen ja alueellisten työryhmien koulutukseen 45 000 mk (velvollisuus raportoida seminaarissa käytetty opetusaineisto ja niiden perusteella syntyvät harjoitustyöt) II
17. **Tampereen kaupunki:** Tampereen turvallisuusstrategian toteuttamiseen edellyttämään projektityöhön 80.000 mk III
18. **Vaasan kaupunki:** Seminaarin järjestäminen kaupunkiin kohdistuvien rikosten riskeistä ja niiden ehkäisystä 10.000 mk. II
19. **Vantaan kaupunki:** Vantaan turvallisuustalkoiden aluekoulutukseen 35.000 mk. Koulutuksella tähdätään Vantaan viiden palvelualueen toimijoiden verkottumiseen rikosentorjuntaan liittyvissä asioissa sekä ohjataan alueita omien turvallisuusohjelmien laadintaan. IV
20. **Vehkalahti kunta:** Hamina-Vehkalahti –alueen turvallisuussuunnitelma. 10.000 mk. II

Nuoriin ja lapsiin kohdistuvat hankkeet:

1. **Alavuden kaupunki:** Nuorten tukena viikonloppuna toimivan vapaaehtoisen aikuisryhmän (peräänkatsojaryhmä) perustamisesta aiheutuviin kustannuksiin 30.000 mk. IV
2. **Askolan kunta:** *Elämänhallinta -projekti.* Nuorisoriikollisuuden ehkäisyn yhteistyöprojekti 5.000 mk I

3. **Heinolan kaupunki** / nuorisotoimi: *Näppis –projekti*. Tavoitteena laatia toimintamalli yhteistyössä heinolalaisten kauppiaitten ja viranomaistahojen kanssa näpistyksiin puuttumiseksi mahdollisimman pian sekä ennaltaehkäisemään niitä. Projektin käynnistyskustannuksiin, erityisesti tiedotusmateriaalin tuottamiseen 10.000 mk. II
4. **Heinolan kaupunki**: *VAKTI (vanhempien aktivointi)* – projektin teemapäivien kuluihin ja materiaalin tuottamiseen 5100 euroa. Hankkeen tarkoituksena on aktivoida oppivelvollisuusikäisten lasten vanhempia vapaaehtoistyöhön. V
5. **Helsingin kaupunki/ sosiaalivirasto /sosiaalipäivystys** : *Käyttökokeesta päihdearviointiin, palveluohjaukseen ja puhutteluun* – projektin projektityöntekijän palkkaamisesta aiheutuviin kuluihin. Projektin tavoitteena on luoda toimintamalli nuoren huumausaineiden käyttöön puuttumiseksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa huumausainerikollisuuden sekä siihen liittyvän oheisrikollisuuden ja muiden sosiaalisten ongelmia vähentämiseksi. Projektissa toteutetaan itsearviointi. 20.000 € (josta 10 000 arviointimääräraha). V
6. **Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus** / *Hesan Nuorten Ääni –projekti*: Sovittelutoiminnan käynnistäminen kouluissa ja nuorisotaloissa. 30.000 mk.II
7. **Hämeenkyrön kunta ja Ikaalisten kaupunki** / sosiaalilautakunnat: *Rikoskierre poikki*. Oppimisvaikeuksista kärsivien riskiryhmään kuuluvien lasten kuntoutusprojekti. 50.000 mk. II
8. **Iisalmen Nuorison Tuki**: Nk. *Kajaanin-Iisalmen ohjelma*, jossa rikoksiin syyllistyneille nuorille järjestetään leirejä, työtä ja opiskelua. Eräänlainen muunnelma nuorisorangastuskokeilusta. 100.000 mk. I
9. **Jämsän kaupunki**: *Missä mennään –rikosentorjuntaprojekti*. Nuorisoriikollisuuden ennaltaehkäisy, vanhempien aktivoiminen rajojen asettamiseen nuorille ja nuorten kanssa toimimiseen; vanhempien, eri viranomaistahojen ja yrittäjien yhteistyöverkoston luominen rikosten ehkäisemiseksi ja niihin ajoissa puuttumiseksi sekä uusien toimintamuotojen luominen nuorisotyöhön. 35.000 mk. I
10. **Kangasniemen kunta**: Kolmen projektin toteutus: 1. ”Yhdessä Elämään” – kasvatusyhteistyömalli (nk. Laukaan malli), jolla pyritään tukemaan vanhemmuutta ja puuttumaan näpistelyihin, päihteiden käyttöön ja koulukiusaamiseen. 2. *Muksu- projekti*; 1- ja 2-luokkalaisille toimintaa koulupäivän jälkeen ja 3. *Syrjäytymisen ehkäisy –projekti*; työvoimahallinnon rahoittaman toiminnan ohella mm. tutustumismatkoja. Muuhun kuin Muksu-projektin tarvikehankintoihin ja Syrjäytymisen ehkäisy –projektin elämysmatkailuun 20.000 mk.
11. **Kemijärven kaupunki**: Katupartiotoiminnan käynnistämisestä aiheutuviin koulutusmenoihin ja välttämättömiin hankintoihin 15.000 mk. III
12. **Keravan kaupunki** / nuorisotoimisto: Näpistelyn ja ilkivallan ehkäisemistä koskeva koordinoitua. 20.000 mk. II
13. **Kirkkonummen kunta**: Rikosentorjunnan projektiohjelman toteuttaminen. Yhteistyössä kunnan eri hallintokuntien, paikallisten seurakuntien, poliisilaitoksen ja yrittäjien kesken vanhempainrinkitoimintaa, turvarinkitoimintaa, vapaaehtoistyöprojekti, tukinuori-toimintaa yms. Muihin hakemuksessa esitettyihin tarkoituksiin kuin viihdelaisuusien järjestämiseen ja tiedotus- ja valistusaineiston tuottamiseen 75.000 mk. I
14. **Lammin kunta/ nuorisotoimi**: *Aikuisten Hanke Nuorisoriikollisuuden Ehkäisemiseksi (AHNE)* Lammilla, Tuuloksessa ja Hämeenkoskella –hankkeeseen. Tavoitteena on synnyttää toimivat ammatilliset yhteistyöverkostot nuorisoriikollisuuden ehkäisemiseksi, luoda yhteisiä sääntöjä ja sopimuksia nuorisotilaisuuksiin ja –tapahtumiseen sekä kouluttaa vapaaehtoistyöntekijöitä. 3.000€V
15. **Laukaan kunta**: *Nuorten rikosentorjuntaa Laukaan taajamissa* –hankkeeseen. Kehitetään ja suunnitellaan yhdessä sosiaali- ja vapaa-aikatoimen, koulujen, poliisin ja eri järjestöjen kanssa nuorten itsensä ideoima ja toteuttama hanke rikosten torjumiseksi. Lisäksi käynnistetään vanhemmille suunnattu tiedotus- ja koulutuskampanja. 30.000 mk. IV
16. **Mäntsälän kunta** / **nuorisotoimi**: Yhteistyön luominen ja vahvistaminen paikallisessa rikosentorjunnassa hankesuunnitelmassa esitetyn tavoin (mm. vapaaehtois-työntekijöiden koulutusta sekä lasten ja nuorten kanssa toimimista). 30.000 mk. II

17. **Oulun kaupunki:** ”Alakko nää lailliseksi” - yhteistoimintaprojektin suunniteltuihin hankkeisiin (alueellisten yhteysillat, nuorten leirit) 35 000 markkaa. II
18. **Rauman kaupunki/ liikunta-**nuorisotoimi: *Rauman seutukunnan nuorten matka tulevaisuuteen* – hankkeeseen. Tavoitteena seutukunnallisella yhteistyöllä ja nuorten osallistumisella mahdollistaa hyvät elinolot nuorten elämälle ja edistää nuorten valmiuksia oman elämänsä hallintaan ilman päihdyttäviä aineita ja rikollisuutta. 30.000 mk. IV.
19. **Siilinjärven kunta:** Nuorten juhlatapahtuman ”No promilles - go lomilles” kustannusten kattamiseen 10.000 mk. III
20. **Suomen Punainen Risti/ Turun vastaanottokeskus :** *Ressu, laillisuuskasvatusta vastaanottokeskuksen lapsille ja nuorille* –hankkeeseen 7800 euroa. Projektin avulla autetaan lasten vanhempia säilyttämään vanhemmuus uudessa arvomaailmassa, puututaan alkuvaiheessa lasten epäsosiaaliseen käyttäytymiseen sekä luodaan pysyviä toimintamuotoja turvapaikanhakijoiden vastaanottoon. V
21. **Sysmän kunta:** *Kimppakyyti* –hankkeen toteuttamiseen 20.000 mk. Eri tahojen (viranomaiset, yhteisöt ja lasten vanhemmat) yhteistyö lasten ja nuorten kasvatuksen ja elinpiirin parantamiseksi niin, että häiriökäyttäytyminen ja muu negatiivinen oireilu saataisiin pysäytettyä. Hankkeeseen kuuluu mm. pienryhmien käynnistäminen ja niiden tuottamien toimintamallien käsittely päiväkotien ja koulujen vanhempainilloissa sekä erilaisten toimintaryhmien perustaminen. IV
22. **Taipalsaaren kunta:** Turvallisuussuunnitelma koulualueittain 15.000 mk III
23. **Taipalsaaren Nuorisopalvelu ry:** Etsivän työn kokeilutoimintaan 3.000 mk. III
24. **Tyrnävän kunta / Lakeuden seutukunta:** Lakeuden alueen koululais- ja nuorisoturvallisuusprojektin yhteydessä tehtävän koululaiskyselyn (turvallisuuden tunne, huumeet ja pähteet) toteuttamiseen, kyselyn tulosten analysoimiseen, koululaisten vanhemmille tehtävään jatkokyselyyn ym. 30.000 mk II
25. **Tyrnävän kunta:** *Turvaa ja tukea Lakeudella 2001-2002* –hankkeeseen. Hankkeen tavoitteena lisätä turvallisuuden ja välittämisen tunnetta lasten ja nuorten elämässä, lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia, yhteistyötä alueen eri toimijoiden (viranomaiset, vanhemmat, järjestöt ym.) kesken sekä kasvattaa lasten, nuorten ja perheiden laillisuustietoutta. Lisäksi tavoitteena on kouluttaa virkailijoita tunnistamaan lähisuhte- ja perheväkivaltatilanteita, luoda toimintamalli sekä rohkaista tällaista väkivaltaa kohdanneita lapsia, nuoria ja perheitä tunnistamaan ilmiö ja hakemaan apua tilanteeseen. 25.000 mk. IV
26. **Vaasan kaupunki:** Eryteisesti turvallisuussuunnittelun yhteydessä tehtävän turvallisuuskansion tuottamiseen 50.000 mk. II
27. **Vantaa / Peltolan koulun vanhempainyhdistys Pelti ry.:** Koko kylä kasvattaa –luentotilaisuuksien järjestämiseen 8.000 mk. II
28. **Vantaan kaupunki:** Rikoksantorjunta-sarjakuvan toteutukseen Vantaan Sanomissa 840 euroa. V
29. **Ylivieskan kaupunki:** Nuorison rikosten ehkäisymallin kehittämiseen Ylivieskassa ja Ylivieskan seutukunnissa 80.000 mk. III

Muut hankkeet:

1. **Ensi- ja turvakotien liitto ry:** Sovitteluun vai käräjille –oppaan suunnitteluun, toteutukseen ja levitykseen 3360 euroa. V
2. **Elävä kaupunkikeskusta ry:** Kaupunkikeskustojen turvallisuus –hankkeesta aiheutuvien kustannusten kattamiseen 100.000 mk. Yhdistys teettää erillisen selvityksen kolmessa erikokoisessa kunnassa keskustan turvallisuudesta, koetusta turvallisuudesta sekä ongelmalueista ja mahdollisista ratkaisukeinoista. Tuloksista ja erikseen hankittavasta tausta-aineistosta (mm. ulkomaisia kokemuksia) kootaan julkaisu ja laaditaan luentomateriaalia. Hankkeeseen sisällytetään myös erillinen selvitys keskusta-asumisen merkityksestä turvallisuudelle (toteuttajana Suomen Kuntaliitto). IV
3. **Helsingin kaupunginosayhdistysten liitto HELKA ry:** YKS-projektin toteuttamiseen 25 000 euroa. Hankkeen tarkoituksena on kehittää toimintamalli kaupunkimaisten asuinalueiden arkirikollisuuden ja rikospelon vähentämiseksi. V

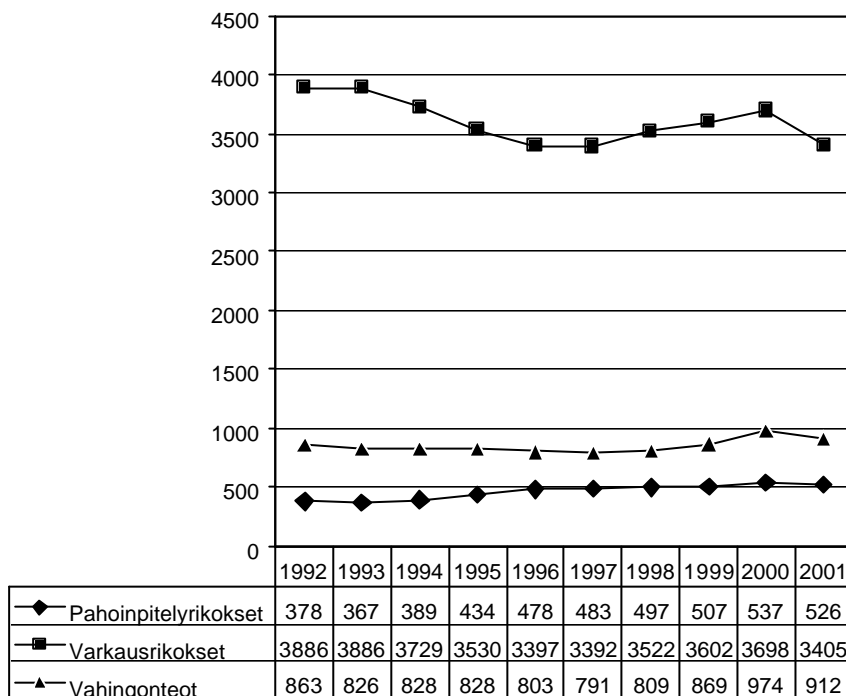
4. **Helsingin kaupunki** / Terve ja turvallinen kaupunki –neuvottelukunta: Rikosten ja syrjäytymisen ehkäisy Helsingin venäjänkielisten maahanmuuttajien keskuudessa. 130.000 mk. I
5. **Lieksan kaupunki: Mähkö-Rantala –projekti.** Asuinalueen kehittäminen viihtyisämmäksi ja turvallisemmaksi asukkaita aktivoimalla ja sitouttamalla ennaltaehkäisevään ja korjaavaan työhön, kouluttamalla yhteyshenkilöitä, moniammatillisella yhteistyöllä, epäjärjestykseen puuttumalla jne. 40 000 mk. I
6. **Ojamo-Seura ry:** Turvallinen Ojamo –hankkeeseen 25.000 mk. Tarkoituksena väestön turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen lisääminen alueen toimijoiden yhteistyötä kehittämällä ja lisäämällä. IV
7. **Orimattilan kaupunki: Potkua elämään –hanke.** Kurssimaksut, jotka aiheutuvat hakemuksessa tarkoitettujen vapaaehtois- ja ammattiryhmien osallistumisesta Lahden aikuis-koulutuskeskuksessa järjestettävään nk. Laukaan mallin koulutusohjelmaan 30.000 mk. II
8. **Riihimäen kaupunki / Peltosaari-hanke: Yhdessä ilman väkivaltaa.** Pyritään löytämään keinoja, joilla alueen asukasviihtyvyyttä voitaisiin lisätä ja vähentää ympäristöön kohdistuvaa ilkivaltaa. 40.000 mk. II
9. **Tampereen kaupunki:** Tampereen turvallisuusohjelmaan sisältyvän *Tesoman turvallisuushankkeen* kuluihin 100.000 mk. Hankkeella kartoitetaan rakennetun ympäristön turvallisuuden liittyviä tekijöitä monipuolisesti ja eri näkökulmista. Ihmisten kiinnostusta omasta asuin ympäristöstään pyritään lisäämään siten, että he tarkastelisivat sitä uudella, turvallisuuden huomioivalla tavalla. Alueella suoritetaan mm. laaja asukaskysely sekä rikoskertymäpaikkojen analyysi käyttäen apuna asukkaita ja toimijoita. IV
10. **Tornion kaupunki:** toimintamallin kehittämiseksi uusintarikollisuutta ennustavien tekijöiden tunnistamiseen ja varhaiseen puuttumiseen sekä uusintarikollisuuden estämiselle vankeiden vapautumistilanteisiin 12 000 euroa. Haaparannan kanssa tehtävään yhteistyöhön tulee hankkeessa kiinnittää erityistä huomiota. V
11. **Vantaan kaupunki:** Korso-Koivukylä –katuväkivaltahankkeeseen 16 500 euroa. Hankkeen tarkoitus on vähentää ja ehkäistä katuväkivaltaa ja vahingontekoa alueella. V

Hankkeiden tuloksellisuuden arviointi:

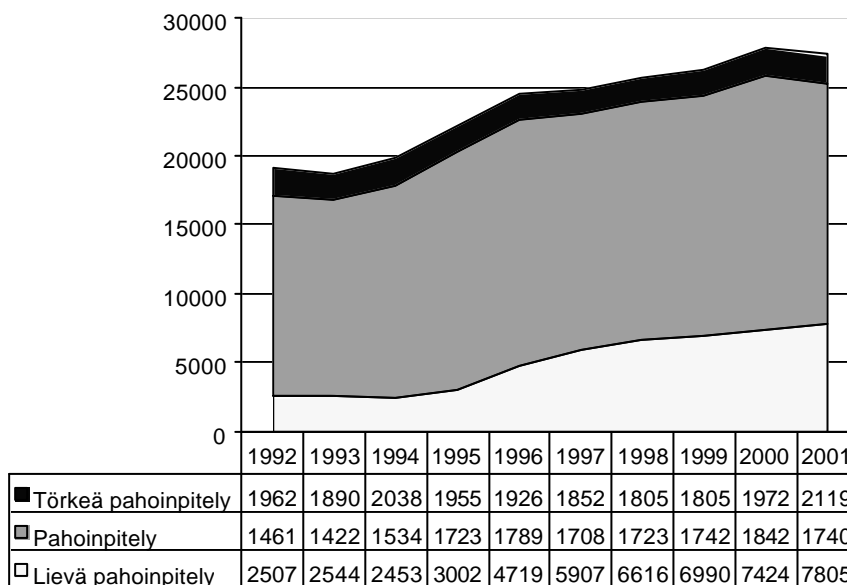
1. **Kokkolan kaupunki: Näppis-projektin** analysointi ja arviointi 100.000 mk. III
2. **Tampere:** Turvallinen kaupunkikeskusta -hankkeen toteuttaminen; avustuksen turvin suunnitellaan seuranta. 50.000 mk (1999).
3. **Ylivieskan kaupunki:** Nuorten rikoksia ehkäisevän toimintamallin arviointiin Ylivieskassa ja sen seutukunnan alueella 50.000 mk. Hankkeen tarkoituksena arvioida alueella kehitetyn ja käyttöön otetun toimintamallin vaikutuksia 1) nuorten tekemien rikosten, erityisesti huumoririkosten kehittymiseen 2) nuorten tilanteeseen ja sen muutokseen 3) viranomaisten asiantuntijuuden ja yhteistyön kehittymiseen sekä 4) perheiden kanssa tehtävän yhteistyön kehittymiseen. IV

Liite 2: Poliisin tietoon tulleet pahoinpitelyrikokset, varkausrikokset, vahingonteot

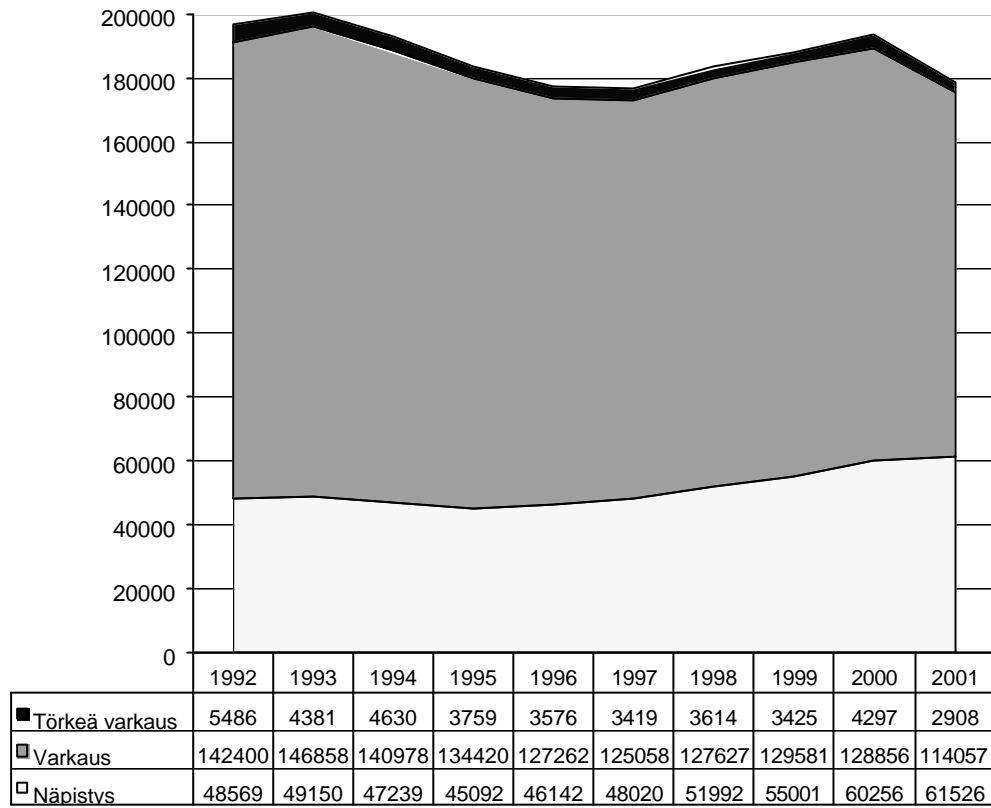
Kuvio 1. Poliisin tietoon tulleet rikokset väestön 100 000 asukasta kohti vuosina 1992-2001

Kuvio 2. Poliisin tietoon tulleet pahoinpitelyrikokset 1992-2001.

**Kuvio 3. Poliisin tietoon tulleet varkausrikokset
1992-2001.**

Liite 3: Toteutuvatko Turvallisuustalkoot paikallisesti? –kyselyn tuloksia

Kyselyyn vastanneet kunnat: väkiluku, kieli, maakunta

Kyselyyn vastanneet kunnat ja kaikki kunnat väkiluvuttain (N=198)

	Kyselyyn vastanneet kunnat		Suomen kaikki kunnat	
	N	%	N	%
< 5 000	83	41,9	232	51,8
5 000 – 9 999	58	29,3	112	25,0
10 000 – 29 999	38	19,2	72	16,1
30 000 – 50 000	8	4,0	19	4,2
> 50 000	11	5,6	13	2,9
Yhteensä	198	100,0	448	100

Kyselyyn vastanneiden kuntien kielellinen jaotus (N=198)

	N	%
Suomenkieliset kunnat	180	90,9
Kaksikieliset kunnat, joista > suomi	7	3,5
Kaksikieliset kunnat, joista > ruotsi	7	3,5
Ruotsinkieliset kunnat	4	2,0
Yhteensä	198	100,0

Kyselyyn vastanneet kunnat maakunnittain (N=198)

	N	%
Uusimaa	15	7,6
Itä-Uusimaa	-	0,0
Kanta-Häme	7	3,5
Päijät-Häme	9	4,5
Kymenlaakso	9	4,5
Etelä-Karjala	7	3,5
Varsinais-Suomi	17	8,6
Satakunta	13	6,6
Pirkanmaa	19	9,6
Keski-Suomi	10	5,1
Etelä-Pohjanmaa	10	5,1
Pohjanmaa	9	4,5
Keski-Pohjanmaa	9	4,5
Etelä-Savo	8	4,0
Pohjois-Savo	13	6,6
Pohjois-Karjala	8	4,0
Pohjois-Pohjanmaa	19	9,6
Kainuu	6	3,0
Lappi	8	4,0
Ahvenanmaa	2	1,0
Yhteensä	198	100,0

Onko kunnassasi käynnistetty toimia seuraavanlaisten rikosten tai häiriötekijöiden ehkäisemiseksi (%)? (N=198)

	Kyllä	Ei	Tiet. puut.	Yht.
Nuorten häiriökäyttäytyminen	78	14	8	100
Päihteiden häiritsevä käyttö	68	22	10	100
Huumausainerikokset	68	23	9	100
Koulukiusaaminen tai kouluväkivalta	67	23	10	100
Ilkivalta	66	26	9	101
Omaisuusrikokset liikkeistä	43	45	12	100
Työntekijöihin kohdistunut väkivalta	38	49	13	100
Katuväkivalta	32	56	12	100
Liikennerikokset	27	61	13	101
Pari- ja muu lähisuhdeväkivalta	25	63	12	100
Kiusaaminen tai seks.häir. työpaikalla	19	68	13	100
Autoihin kohdistuvat rikokset	18	69	13	100
Ympäristön saastuttaminen ym. rik..	18	69	13	100
Asuntomurrot	15	73	12	100
Muut yksityishenk. kohd. omaisuusrik.	14	74	12	100
Seksuaalirikokset	6	80	14	100
Prostituutio	5	82	13	100
Talousrikokset	2	84	14	100

Onko paikallisessa rikosentorjunnan suunnittelussa tai yhteistyössä ilmennyt seuraavanlaisia ongelmia? (%) (N=198)

	Kyllä	Ei	Tiet. puut.	Yht.
Resurssipula	56	21	23	100
Rik.torj.ohj. liittyvän koulutuksen puute	41	34	25	100
Rikosentorjuntaohjelmasta ei mallia	29	44	26	99
Tiedonkulkuongelmia	25	49	26	100
Kiinnostus yhteistyöhön ei riittävää	23	52	25	100
Perustietoa tai materiaalia ei riittävästi	20	53	27	100
Aikataulu valmistelussa liian tiukka	19	56	25	100
Erilaiset työtavat	17	57	26	100
Salassapitosäännökset/vaitiolovelvollisuus	14	60	26	100
Paikallisten hankkeiden koordinointiong.	13	60	27	100

Onko kansallista rikosentorjuntaohjelmaa tehty tunnetuksi kunnassasi (%)? (N=198)

	Kyllä	Ei	Tiet. puut.	Yht.
Paikallisissa tiedotusvälineissä	45	50	5	100
Tilaisuuksilla viranomaisille	31	62	7	100
Tiedotteilla viranomaisille	26	67	8	101
Turvallisuuskyselyn yhteydessä	18	75	7	100
Yleisöluennoilla tai tilaisuuksilla	15	78	8	101
Kotitalouksiin jaetulla kirjall. materiaalilla	2	90	8	100

Onko arvioisi mukaan kansallinen rikosentorjuntaohjelma vaikuttanut seuraavilla tavoilla (%)? (N=198)

	Kyllä	Ei	Tiet. puut.	Yht.
Rikollisuus on vähentynyt	14	73	13	100
Kuntalaisten turvallisuudentunne lisäänt.	24	62	14	100
Muita positiivisia vaikutuksia	29	56	15	100

Miten hyödyllisenä pidät kansallista rikosentorjuntaohjelmaa? (N=198)

	N	%
Täysin hyödytön	2	1
Melko hyödytön	15	8
Ei hyödyllinen eikä hyödytön	44	22
Melko hyödyllinen	103	52
Erittäin hyödyllinen	22	11
Tieto puuttuu	12	6
	----	----
Yhteensä	198	100

Minkälaista tukea paikallisessa rikosentorjunnassa mielestäsi vielä tarvittaisiin? (%) (N=198)

	Kyllä	Ei	Tiet. puut.	Yht.
Koulutusta	48	22	30	100
Taloudellista tukea	47	23	30	100
Seminaareja	32	36	32	100
Tietopalvelua	32	36	32	100